

MAAKODU

Eesti esimene aia-, suvila- ja majaomanike ajakiri • XXIV aastakäik • november 2013

MAAKODUGA
MAROKOSSE!

Värviline aed tiigi kaldal

Kodu, kus on
juured

Mõis
Padaoru
nõlvadel

Retrolik
Rõõmuallika
kohvik

Hüljatud kasside
kaitseinglid

hind 2.90 €

ISSN 0235-6899

9 770235 689028

KATUS LÄBI? TEEME ÄRA!

Tuleme kohale ja möödame. Valmistame ning paigaldame. Üle Eesti.

AS TOODE KATUSEABI:

TELEFON: 659 9400, 800 7000

* 2013. aasta jooksul AS Toode paigaldatud katustele TASUTA 1-aastane lisagarantii!

www.toode.ee/katuseabi

e-kiri: toode@toode.ee

Sisukord

KODU

- 6 Kodu, kus on juured
- 18 Mõis Padaoru nõlvadel
- 26 Koltunud paberist kestvaks aardeks
- 30 Nostalgiahetked suvehiidlastega
- 34 Puidurikked kodu kaunistama

AED

- 36 Värviline sügis suure tiigi kaldal
- 42 Varakevadisi rabarbereid istutage sügisel
- 44 5 lilleanumat hilissügiseks
- 46 Hobikasvatajate sügisene orhideenäitus
- 48 Uudised

ELULAAD

- 50 Inspireeriv Maroko kuningriik
- 58 Värske sõõm Rõõmuallikast
- 64 Kana ja karask kadripäevaks
- 70 Meie lemmikhoitude riid
- 72 Talvine lisapala aitab ellu jääda
- 74 Poolsada kiisut ja lahke pererahvas
- 81 Novembri sündmuste kalender
- 82 Ristsõna

36

58

74

34

50

64

46

Kojujõudmine

Seekordne Maakodu on pisut erilisem. Kodudes, millest seekord kirjutame, on tavapärasest rohkem ajalooõngu ja keerulist saatust, inimestes aga kojujõudmise tunnet, rõõmu ja kurbust korraga.

Olav Ehala "Kodulaulus", mille teksti kirjutanud Juhan Viiding, on read: "Kodu lõhn on eriline, kodu värv ja maik. Kodu on nii imeline, tavaline paik."

Kui me Vähiku talu perenaise Kaja Tamperega elumaja verandal istusime ja ta oma lapsepõlvemälestusi meenutas, sain aru, kui rikas – nii hingelt kui vaimult – on inimene, kel õnn olla ja elada oma kodutalus. Paigas, kus möödus tema lapsepõlv, kus on ta juured ja hulgaliselt helgeid mälestusi.

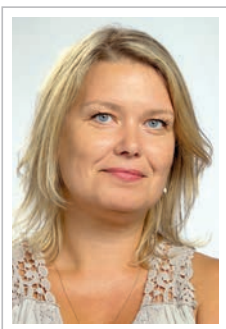
Saaremaal asuv Vähiku talu on just nagu laulusõnades öeldud: tavaline, aga ometi imeline paik. Seda kindlasti omade jaoks, aga ka võõrastele.

Kaja rääkis sellest, kuidas Setumaalt toodud elumaja tuli ühel hetkel tagasi tema vanaisa talu lõhn, ning ta silmad olid liigutusest pisarais. Kui kodust enam mitte midagi alles pole, võib ainsaks mälestuseks olla kodutalu lõhn.

Minule on oma vanaema kodust meelde jäänud igakevadine sirelilõhn. Kui toad olid kraamitud, pani vanaema alati Singeri õmblusmasina peale pitsilise liniku ja vaasi, kuhu kevaditi tõi õuest õitsvaid sirelioksi.

Inimene on juba kord nii loodud, et nooruse uljuses tõmbavad meid uued paigad ja võõrad riigid, oleme rahutud ja otsime ellu põnevust. Teatud eas hakkab miski nähtamatu niit meid maale tõmbama ja oma kodupaigale või maakodule mõtlema sundima. Meile meeldib üha enam kõpitseda mustas mullas, vaadata rohelist ja linde, rõõmustada iga tärkava taime üle. Siis alles mõistame, kui vähe on loodust ja elu linnamüüride vahel.

Hingedeajal süütame küünla ja mõtleme oma esivanematele. See on kui nähtamatu side, mis põlvkondasid ühendab.

Kadri Tramm
Maakodu
peatoimetaja

Lemmiklugusid kohe mitu

Selle numbri lemmiklugu oli "Teeme aeda turbapeenra". Mul on samuti plaanis aeda turbapeenar teha. Nüüd sain artiklist palju õpetlikku infot, kuidas on targem teha ja mida arvestada. Meeldis ka lugu "Roosid valmistuvad talveks", kus räägiti huvitavast viisist katta roose külma eest pottidega. See on mugav variant, kui kuuseoksi käepärast ei juhtu olema. Postkastide iludusvõistlus oli ka vahva ja see võiks edaspidigi jätkuda. Usun, et inimestel on piisavalt ideid ja omapäraseid lahendusi, mida teistega jagada. Ja Vildivila piparmündi-toorjuustukooki teen ka kindlasti – retsept tundub põnev. Kõike paremat!

Helen Ojakallas

Ristsõna võit läks Saaremaale

Oktoobri Maakodu ristsõna õige vastus oli: aedhortensia, karvane hortensia, lumeni õitsev hortensia. Täname kõiki, kes meile õigeid vastuseid saatsid. Võitjaks osutus loosi tahtel Velda Väljakivi Saaremaalt. Palju õnne! Teie olete võitnud "Maalehe arbuusi- ja meloniraa-matu", mille autor on Harri Poom. Uued ristsõna lahendused ja kirjad palume saata hiljemalt 18. novembriks.

Lugejamäng

Oktoobrikuu lugejamängus palusime teil saata oma pere lemmikhoidiste retsepte. Suure tänu kõikidele kirjasaatjatele! Toimetuse sai hulga väärt nõuandeid ja retsepte, nendest osa avaldame selles ajakirjas (vt lk 70).

Fiskarsi võsakiini saab endale Tiina Pollusk, kes saatis meie lugejatele originaalsed sügiskiusatuse ja tomati-porrusalati retsepti. Palju õnne!

Käes on tubaste toimetuste aeg. Novembri lugejamängus kutsume teid kirjutama oma näputööd. Milline käsitöö on teile hingelähedane ja mis ese hetkel valmimist ootab? On selleks keraamika, puutöö või hoopis kangakudumine? Palun saatke meile ka fotosid. Auhinnaks on Eesti Ekspressi lastefilmide sarja DVD Leiuatjateküla Lotte tegelaste eellugu jutustav "Tom ja Fluffy". Sarjas ilmub kokku 30 DVDd, nendega saate tutvuda aadressil film.ekspress.ee.

Palun kirjutage meile, millised lood meeldisid teile kõige enam novembri Maakodus ja millest tahaksite ajakirjast lugeda edaspidi. Teie ideed ja soovitusel on teretulnud!

MAAKODU

Toimetuse aadress:
Narva mnt 13, 10151 Tallinn.

Levi ja tellimine 680 4444, klienditugi@lehed.ee
Peatoimetaja Kadri Tramm
661 3370 kadri.tramm@maakodu.ee
Tegevtoimetaja Kristel Kirss
661 3373 kristel.kirss@maakodu.ee
Toimetajad
Kaja Kurg 661 3374 kaja.kurg@maakodu.ee
Jaan Mettik jaan.mettik@maakodu.ee
Jana Rand 661 3375 jana.rand@maakodu.ee

Keeletoimetaja Ene Leivak 661 3311
Korrektor Merike Järvlepp 661 3372
Kujundaja Merike Arbet
Reklaam Helen Lehismets 661 3312
helen.lehismets@lehed.ee, faks 669 8174

Väljaandja AS Eesti Ajalehed
Trükk AS Printall
Kaanefoto Sven Arbet

Tere!

Selle numbri lemmiklooks oli Jaan Mettiku kirjutatud "Kividega väetatud valge aed" ehk lugu loodussõbralikust aiandusest, millest ma väga lugu pean.

Päikeselist sügist soovides

Kadri Joa

Lummav õiteilu

Kõitvat lugemist jagus Maakodu ajakirja seegi kord – Palmsest Sõrve kaudu Ungarini. Ja hämmastavalt nutikaid ideid, näiteks nagu puuriit-kuur ja veel ime-lisi kodusid, ning nagu ikka – aedu ja lilli.

Mind võlus lugu Kanaaride karikakrast. Kardan, et pean murdma endale antud lubadust uusi lilli mitte enam soetada. Karikakarde õiteilu ning Maakodu lugemisahvatluse vastu ei saa!

Tervitustega

Helle Mikk Viljandist

PROTTEN

WWW.PROTTEN.EE

Kodu, kus on juured

Tekst **Kadri Tramm**
Fotod **Peeter Kukk**

Kirjanik August Mälgu sünnitalu Saaremaal Lümanda vallas näib olevat seisnud seal muutumatul kujul sajandeid. Tegelikkuses mäletab see paik läbi aastakümnete eestlaste kannatusi, on olnud täiesti hävinud ja siis uuesti elule aidatud.

August Mälgu vennatütre tütar Kaja Tampere saabus Koovi külla Vähiku talu taastama ajal, mil polnud siin alles midagi peale kiviaedade, vana laudavundamenti ja imetillukese saunamajakese. Nõukogude võim, soode kuuendamine, lisaks vene sõjaväelaste rüüstami-

sed ja võimude käsk Rootsi põgenenud kirjaniku lapsepõlvkodu lammutada, olid talukoha sisuliselt hävitanud.

Juurtega saarlanna

Mida kaugemale tee Kuressaarest lääne poole kulgeb, seda enam tuleb saarlanna Kaja Tampere juttu laulvat saare murrakut. Mõistan, et vaatamata aastatepikkusele äraolemisele on Kaja jõudnud oma koju. Koju, kus on tema juured ja lapsepõlvemälestused.

“Olen palju mõelnud ja juurelnud kodu tähenduse üle. Mulle tundub, et iga eestlane tuleks mõneks ajaks Eestimaalt ära saata. Elasin seitse aastat Soomes ning alles seal õppisin tõeliselt ja südamest patriootiliselt oma kodu armastama,” räägib Kaja. Seal tuli ka äratundmine, et kodu võib olla mitmes kohas, kuid kõige tähtsam on paik, kus on sinu juured.

Kaja ja tema kummikud koduüksel. Parempoolne kummikupaar on Soome disaineri Risto-Matti Ratia looming.

Suur kivilahmakas on saanud lauaks.

“Eestlased on äärmiselt õnnelik rahvas, et paljudel meist on siiani olemas sajanditepikkuste traditsioonidega, nii-öelda juurtega kodud. See koht võib ka räämas ja inetu olla, kuid seal on sinu juured. Eestlaste talupojakultuuri säilimine taludena on unikaalne,” ütleb ta.

Mälgu sünnitalus on aastate jooksul käinud palju Kaja ja tema pere sõpru ning rahvusvahe-

list seltskonda. Nii mõnedki on sellesse maailmisse ja maailmast justkui ära lõigatud paika lausa armunud. Siit edasi on vaid Läänemeri või “randlaste isemeelne leivaisa”, nagu Mälk on öelnud, üle mere aga Gotlandi saar. Interneti ja leviga on lood kehvad. Ka kell käib siin justkui teisiti – kellelgi pole kiiret, on aega mõtelda, rääkida ja kuulata.

“See paik pole suvila, vaid kodu. Minu vana-isa kodu. Tahaksin siin väga elada, olla Lümända valla hingekirjas. Kui mul oleks Saaremaal töö, elaksin kindlasti siin,” räägib Kaja. Ta ütleb, et inimene vajab samas ka vaheldust ja maailmavaatamist: “Iga eestlane peaks korra Eestimaalt ära käima, pikemaks ajaks mujal elamas, et Eesti elule väheke kõrvalt pilku heita.” Nii ongi Kaja kodu ka Tallinnas, sest tema töö ja leib on praegu seal. Kaja on ametilt meedia ja kommunikatsiooni õppejõud Tallinna Ülikooli kommunikatsiooni instituudis, filosoofiadoktor ja professor.

Lapsepõlve maitse

“Nii oli elatud. Nii oli tuntud puudust. Ja vahel sekka küllustki. Nii kuis oli meri. Ja tujukas, nagu ta oli, oli ka Turja söögilaud. Vahel oli seal keedetud ja küpsetatud kalu ning liha, kuid enam tuli päevi, mil torgiti soolvett ja leivaroobil polnud tuua ahjust värsket lõhnavat leiba,” kirjutab August Mälk oma esimeses rannatrilooogia raamatus “Õitsev meri”, mis räägib rannakalurite elust ja mille tarvis on ta inspiratsiooni saanud just siit – oma kodukohast Lümända vallast.

Lümända poest ostab Kaja kaasa Borodino leiba, konservi “Räim tomatid” ja paki ehtsate võid. “See on minu lapsepõlve maitse. Käisime vanaemaga autolavka pealt toitu ostmas ja pahatihti polnud seal muud saada kui leiba ja räime tomatid. Kuid see maitse imehästi!” meenutab Kaja. “Üldiselt on meie elustiil siin ökonoomne, tarbime võimalikult vähe ja kauba ostame kohalikust poest, et see ikka elus püsiks,” ütleb Kaja.

Rookatusega verandal istudes avaneb vaade kolme ilmakaarde. Majast paremal laiub vana koppel ja seal näeb tihtilugu kitsi või metssigu askeldamas. Otse vaadates paistab õunapuuaia tagaotsas uus saunamaja ja tiik, selle taga kõrguvad kõrged puudealused.

Talus oli tava, et iga järgmine peremees istutas talu juurde oma allee. Üks istutas mesilaste pärast pärnad, teine jälle vahtrate aeda vahtrad, kus varem karjatati lehmi. Kaja vanaisa Mihkel istutas kaseallee ja Vähiku talu praegune peremees Enn plaanib istutada tammeallee – pere tammede juures, nii nagu praeguse pererahva perenimi eeldab.

Siin on ka poolikuna alles kuulnud vana poopu, mida August Mälk on kirjeldanud oma raamatutes. Vanasti oli puu sees õnarus, kuhu kirjanikuhärra lapsena peitu puged. 2010. aastal,

Imetilluke saun oli ainus hoone, mida suudeti säilitada.

kui Vähiku õuel peeti August Mälgu 100. sünniaastapäeva, istutati tema auks uus pooppuu. Vana oli ajale alla andnud, aga puudega põlistatav peretraditsioon peab ju jätkuma.

Ühel vanal õunapuul on veel tükike tapuaeda ehk mõned taimed humalaaiaist. Koduõlu oli osa selle talu söögikultuurist. Nii nagu ka pannileib ja pärnaõietee, kuivatatud kala ja runntuhlis.

Tagasi koju

Kaja otsustas koos perega Vähikule tagasi pöörduda 2000. aastal. Praegu veab Mälkude iidset suguvõsavankrit õnneliku juhuse tahtel kokku saanud setu–saare tandem. “Saare naised on alati hästi osanud mehi valida,” naljatleb perenaine kelmikalt. Mälkude peres on viimaste põlvete näitel ju vaid naised (tütred) elu edasi kandmas. Kõige noorem põlv, Kaja ja tema õe Liilia lapsed, on ka paari mehepojaga õnnistatud, kuid need veel nii noored, et nende aeg talu pidada alles tuleb.

Vähikul tuli esimese tööna talukoht võsast puhtaks rookida. Sõbrad ja pere abiks, sageli talgute vormis. Ainsaks eluasemeks oli toona imetilluke, laste mängumaja mõõtu vana saun, kogu talus ainuke nõukogude aja üle elanud vundamendiga ehitis, kuhu mahtusid ööbima Kaja, tema mees Enn, poeg Uku ja tütar Ave. “Ega magamiseks pea püsti seisma,” viskab Kaja tagantjärele nalja. Ta ei väsi kiitmast oma meest ja ütleb, et ilma Ennu ning ta sõbra Peetrita poleks siin midagi suutnud teha. “See oli meele, et mitte öelda hullumeelne töö,” lausub ta lõpetuseks, “sellise töö võtab ette tõesti eriline inimene, ja seda mu mees ka on. Kolmekümne koos oldud aasta jooksul olen selles korduvalt veendunud.”

Kaja sõnul sai ta mees talu taastamise algaastatel kohalikelt ka uue hüüdnime – Vähiku Hull Enn. Muidugi heas mõttes.

“Minu tööst siinkandis keegi väga aru ei saa. Midagi ta seal “emaste koorte riulil” arvutis teeb, aga mida täpselt – ega keegi eriti aru ei saa. Kuid Enn on end tõestanud. Maainimeste väärtushinnang on töö. Ole, kes oled, aga kui sa oled kõva

→ lk 11

Ajaloo keerdkäigud Vähikul

Kaja Tampere on Vähikul juba seitsmes põlvkond. 1846. aastal ehitas tollane peremees Toomas uue maja. Toomase poeg Mart oli kehva tervisega, suri noorelt ja pärandas talu Mardi vanemale pojale, noorele Toomasele, kel oli kolm poega: Mihkel (Kaja vanaisa, meremees), Valdar (kooliõpetaja) ja August (kooliõpetaja, kirjanik ja riigitegelane). Mihklil oli tütar Õilme (Kaja ema), Valdariil poeg Väino (kes Rootsi pages ja nüüd Helsingi surnuaial puhkab), ning Augustil tütar Halliki, kes elab Rootsis ja käib suviti ikka kodukandis.

Riia Kõrgemas Merekoolis kaptenipaberid saanud Mihkel sõitis Esimese ilmasõja ajal tsaari laevastikus merd ja elas vahepeal ka Inglismaal. Kui algas Eesti Vabariik, otsustas ta naasta Eestisse. Tema päris ka talu. Valdar läks elama naaberkülla Leedrisse oma naise koju ja August maailma avastama.

Il maailmasõja puhkedes põgenesid August perega ja Valdari poeg Väino Rootsi, Mihkel jäi Eestisse. Kaja isa Evald oli pärit Muhust, ja kui sakslased taandusid, pages ta mobilisatsiooni eest metsa. Kui tulid venelased, tehti metsavendadega kokkulepe: poisid tulevad metsast välja, aga lähevad miilitsasse tööle. Nii jädi ellu ja saadi “puhtad paberid” uue võimu jaoks. Evaldist sai miilits ja ta abiellus 1948. aastal Vähiku peretütre Õilmega.

1949. aasta küüditamisel anti üles ka Kaja ema Õilme isa Mihkel (August Mälgu vend) ja tema naine Roosi. Kingissepa miilitsaülem aga nägi Mälgu nime nimekirjas, ning tundes neid ja teades, et noor miilits oli just ühe Mälguga abiellunud, kustutas Vähiku pere Siberi nimekirjast maha. Nii jäi August Mälgu venna pere Eestisse. Mihkel suri 60ndatel. Kolhoosid olid täies hoos, elujärg läks raskeks. Talukoha läheduses asus sõjaväegarnison. Viidumäe ja Vilsandi looduskaitsealade vahelised sood kuivendati, kaevud jäid tühjaks. Kaja vanaema Roosi läks elama Kuressaarde ja maja Vähikul jäi aastateks tühjana seisma.

Tõhus soodapuhastus eemaldab kattekihi pinda kahjustamata

Soodapuhastus eemaldab mustuse, värvi ja muud kattekihid, ei kahjusta puhastatavat pinda ega reosta keskkonda. Ehitus- ja renoveerimistöodel on söögisoodaga puhastamine asendamatu moodus õrnade paepindade taastamisel, palkseinte puhastamisel, tulekahjujälgede likvideerimisel, pulbervärvi eemaldamisel metallilt või krohvi eemaldamisel fassaadilt.

Hoolimata SodaBlastBaltic OÜ ligi kolmeaastasest tegutsemisest Eesti turul, on soodapuhastus paljudele veel tundmatu, sest puudub ettekujutus soodapritsi võimalustest ja eelistest teiste puhastusmeetodite kõrval.

Mis on soodapuhastus?

Selle meetodi puhul kasutatakse puhastusainena naatriumvesinikkarbonaati ehk söögisoodat. Kokkupuutel puhastatava pinnaga soodakristallid lõhkevad, vabaneva energia abil eemaldatakse mustus või värv puhastatavat pinda kahjustamata. Muud väliselt analoogsed puhastusmeetodid, nagu liivapritsimine, töötab seevastu kraapimis põhimõttel – liivaterad paisatakse suure kiirusega vastu puhastatavat pinda. Liivatera ei purune, vaid sisuliselt lõhub kõik oma teele sattunu.

Meie tehnoloogia võimaldab nii kuiv- kui ka märgsoodapuhastust, viimasel juhul tekib tunduvalt vähem tolmu. Mõnel puhul tõstatab esile ka sooda poleeriv efekt.

Kasutusvaldkonnad

Eespool kirjeldatud asjaolud muudavad soodapuhastuse kasutusvõimalused väga laialdaseks. Alustades pulbervärvi eemaldamisest metallilt või krohvi eemaldamisest fassaadilt ja lõpetades reklaamide puhastamisega klaasakendelt. Suurepärase jääb soodapuhastuse tulemus nii vanadel kui ka uutel palkseintel.

Palksein enne ja pärast soodapuhastust.

Lisaks kaitseb puhastusainena kasutatav sooda palke hilisema võimaliku kopituse ja hallituse eest.

Tulekahju tagajärgede likvideerimisel on soodapuhastus peaaegu ainuke meetod, mis lisaks silmaga nähtavatele kahjustustele (söestumine, tahmumine jne) eemaldab ebameeldiva lõhna. Seda just tänu sooda desinfitseerivatele omadustele.

Laevu, kaatreid ja paate oleme puhastanud otse veekogude kallastel või sadamates, sest soodapuhastuse tagajärjel ei teki jääke, mida oleks vaja erimeetoditega kokku korjata või nende sattumist elukeskkonda piirata.

Mitu aastat järjest oleme puhastanud Paide linnas asuvaid paeskulptuure. Skulptuuride väga õrnu detaile tuleb töödelda ülimal-

ettevaatlikkusega. Märgsoodapuhastus annab paele värse ilme.

Hiljuti said kolm Tartu silda puhtaks koledatest grafititest. Samas võimaldas soodapritsi täpsus alles jätta pildid, mida on möödakäijatel ilus vaadata.

Tehnoloogia võimalused

Meie tehnoloogia võimaldab lisaks soodale puhastusainena kasutada alternatiivseid puhastusaineid. Väga hea ja kiire tulemuse annab veidi tugevamat puhastust nõudvale pinnale klaasipuru. Kasutame selleks mitmeid fraktsioone, mis omakorda laiendavad teenuste ringi. Kui keskmine klaasipurufraktsioon sobib veoauto velgedele mustusest ja roostest pu-

hastamiseks, siis peenem ehk puuderfraktsioon on kasutatav ka vanalt mööblilt laki eemaldamiseks.

Eriti tundlikele, näiteks väga õhukestele plekkpindadele võib osutuda sobilikumaks plastgraanulite kasutamine.

Oleme võimelised töötama täiesti sõltumatult väliskeskkonnast eripärast, eelduseks on vaid enam-vähem sõidetav juurdepääs. Takistuseks pole saanud ka kõrgused. Praegu käivad ettevalmistused ühe kirikutorni plekkkupli valtspleki puhastamiseks.

Kontakt:
SodaBlastBaltic OÜ
tel 517 4981
www.sbb.ee

Vana suitsusaun ootab veel insener-tehnilisi lahendusi, et suits ka kõrvalasuvasse suitsuahju pääseks.

Elumaja rookatus sai tehtud vimkaga ehk rookatuse äär pandi looklema ja lainetama, nagu muinasjutu illustatsioonidel.

Setumaalt toodud ait oleks justkui kogu aeg siin olnud.

töömees, siis see on mõõdupuu,” ütleb Kaja. Emaste koerte riul aga tähendab veranda kõrget nurgariiulit, kuhu tõsteti kunagi ühe vallatu isase koera eest pakku üks vana ja väsinud emane koer. Praegu on see Vähiku talus koht, kus vahel internet juhtub väheke kobedam olema ja kirjatööd tegevad inimesed oma asju ajada saavad.

Saare kohalikud inimesed ei võtnud Kaja sugugi kohe omaks. Kaja oli aastaid Saaremaalt ära olnud – õppinud, abiellunud ja elanud mandril, ka mujal maailma riikides.

“Mind ei mäletatud enam, lisaks oli mul hoopis teine perekonnanimi, nagu tüdrukutega sageli ju juhtub. See siin Saaremaal on suhteliselt kinnine kogukond, ja kui sa oled võõras või oled kord läinud, sind on unustatud ja ei pruugita enam omana tagasi võtta.

Mõned meie küla inimesed, kes mind lapsena mäletasid, hakkasid mind alguses kutsuma Vähiku Õilme nooremaks tütreks, ja see oli juba suur samm kogukonda sulandumisel,” meenutab ta.

Üldiselt ongi siin reegel, et põlistalude inimesi kutsuvad kohalikud kohanimede järgi. Neid, kes saarele on tulnud, perenimega. See, et Kaja kutsetakse juba talu nime järgi Vähiku Kajaks, on tema sõnul suur tunnustus. “Nüüd kutsuvad kohalikud meid “meite professor ja Vähiku Hull Enn”,” naerab Kaja.

Saare ja setu kultuurisulam

Ehkki elumaja oleks siin justkui sada aastat seisnud, on see kohale toodud hoopis Setumaalt. Raha uue elumaja ehituseks, samuti vana autentselt taastamiseks nappis. Ja Setumaalt, päris Vene piiri lähedalt leidis pererahvas maja, mille tubade asetus on peaaegu sama

Kõrvalhoonete laastkatuseid sai määritud hülgerasvaga.

Tiik ja selle juures õitsev võimas vesikanep.

mis kunagisel Kaja vanaisa majalgi. Sama koha peal on ka korsten ja uks.

Praeguse veranda asemel oli Kaja vanaisa töötuba. Katused, mis justkui muinasjutus majadel pisut kaarjalt looklevad, on tehtud pisut teisiti kui Saaremaal tavaks: "Peremees Ennu väike vimka!"

Kaubapeale said nad aida, voodid, kirstud ja muud vanad esemed ning veel ka vana suitsusauna. "Kogu kaup maksis hulga vähem kui selle transport Saaremaale," ütleb Kaja.

Kuigi palkmajade vedu Eesti teisest otsast oli paras peavalu, tuli see siiski odavam, kui osta maja saarelt. Nende eest küsiti juba toona, 2000ndate algul, hingehinda.

Setumaalt toodud majal ja aidal ning muudel asjadel on pere jaoks ka märgiline tähendus.

Kaja abikaasa Ennu vanemad on pärit Setumaalt, Pangjavitsa kandist, kuid nende kodutalu jäi kunagi maha Venemaa poolele ja nii see elu on läinud.

Kui Ennu isa Siberist tagasi tuli, ei tohtinud ta enam kodutalu tagasi pöörduda ja kolitiigi mujale. Nüüd soojendab killuke esivanemate kodukanti Ennu südant, loob sideme kahe Eesti kultuurikillu vahele, ja Kaja on selle üle väga õnnelik.

Hülgerasvaga määritud laastkatatus

Eriline mälestus on Vähiku talu rahval aga kõrvalhoonete laastkatustega ja kuldsete kätega Kipi-Koovi külamehe Sepa Velluga. Nimelt tuleb laastkatust vanade tavade kohaselt määrada hülgerasva ja tõrva seguga, et see merelises kliimas

vastu peaks, ent kust sa seda hülge rasva tänapäeval võtad.

Lepiti siis kohalike kalameestega kokku, et kui mõni surnud hüljes võrku satub, annavad nad Vähiku perele sellest teada. Ja varsti tuligi telefonikõne. Aga kuidas surnud hülgelt rasva kätte saada? Nii läksidki Enn ja Kaja, povidlopurk ja pudel viina ühes, Sepa Vellu juurde, kel iga töö peale kuldsed käed, aga kes ka natuke napsumees oli. Hülgelt sai rasv võetud ja katused stiilselt üle võõbatud.

Nüüdseks on Vellust saanud legend, kuid mõned tema tehtud asjad ja koos veedetud hetked soojendavad siiani südant. Nii on paljude külameestega.

Ka naabrimees Lembit, kelle kapsad, kassid ja jutud kolhoosiaegadest on Kajal hinges.

“Lembit tuli alati lillekimbuga külla. Ütle veel, et maamehed ei mõista naiste meelt rõõmsutada.”

Käsitsi tehtud saun

Kord käinud Vähikul üks poolakas, peresõber. Pani sauna hommikul küdema ja käis seal leili võtmas terve päeva jutti, õhtul pimedani välja. Tema polnud enne sellist mõnu tunda saanud. “See on ropult hea saun ja ausalt öeldes ei taha ma enam võõrastest saunades üldse käia,” naerab Kaja.

Samas on sauna- ja veemõnud Vähikul üsna uus asi, sest varem polnud siin elektrit ega ka vett. Kunagi ammu oli põllu peal allikas, kus elasid vähid, sellest ka kohanimi Vähiku. Sotsialistliku põllumajanduse ja soode kuivendamise aegu, kui võeti kasutusele üha rohkem põllumaid, veeti

Kaja pere kuulus saun, mille tarvis toodi palgid oma metsast ja puidust sisugi on endi tehtud.

Köögist verandale astudes avaneb vaade kolme ilmakaarde.

allikas kive täis, nüüd on põllu peal püdel koht, ei kõlba allikaks ega viljakasvatuseks.

Tänu saunale kaevati sügavamaks mesilaste joogiveetiik ja nüüd saab sealt saunavett. Selles elavad triitonid, sisalikud ja kärnkonnad. Vahel ujub tiigis koos saunalisega ka nastik, kuid need ei lase end sellest häirida – kõigil on õigus elule.

Vähiku saun on ehitatud ühe Soome professori suvesauna järgi, projekti tegemiseks kulus inseneriharidusega peremehel ja ta sõpradel “ikka päris mitu õlut”. Oma metsast toodi palgid, need kooriti ja sätiti kokku väikeseks imearmsaks saunamajaks. Laval istudes avaneb kahest

küljeaknast võrratu vaade talumaadele. Pesuvee jaoks on suur piimatünn, kogu sisemuse, ka puidust nagid ja riulid on nikerdanud näitlejast peresõber Andres Ots.

Setumaalt toodud suitsusaun siiski kasutusel veel pole. Põhjuseks on selle plaanitav keeruline tehnoloogia. Nimelt oli talu vana suitsusaun, mis kunagi maha põles, ehitatud nii, et suits läheb ühtlasi ka selle küljes olevasse suitsuahju. Kuidas täpselt Setust toodud sauna käima panna, pole peremees Ennul veel lõpuni klaar. Põhimõtteliselt on taastatud majad kõik vanade varemete peal, nii ka suitsusaun, ning oleks ju kena vanaaegne liha- ja kalasuitsutamise süsteem samuti taastada.

Lärmakas loodus

Et Vähikule satuvad tihtipeale Kaja sõbrad ja kolleegid, ülikooli õppejõud, on aidas nii dotsendi, professori kui ka tudengite tuba.

Dotsendi toas on Setumaalt pärit voodid, toolid, vanad kirstud, laud ja isegi vanaema vakk. Tuba sai nime näitleja ja lavakunstkateedri dotsendi Andres Otsa tõttu – aastaid, enne oma suvekodu ehitamist naaberkülla, elas Andres oma kaasaga siin.

Professori tuba on veidi askeetlikum ja siin pole aknaid. Siia pidavat luku taha pandama ületöötanud professorid, kus nad pimedas ja segamatult saavad end välja puhata. Tudengite tuba on aga katuse all ja osaliselt avatud välisilmale ning värsketele õhule.

Taimedeta õu on tühi,
lilledeta pole pühi!

NURMIKO AIANDIPOOD –

pood otse aiandis!

Luba suvel jätkuda!

Kaunid ja värviküllased potililled
toovad päikest igasse päeva.

Aia- ja Lilleäri
NURMIKO

NURMIKO AIANDIPOOD
Juuliku tee 3, Saku vald, 75512 Harjumaa

Avatud E-R 8-18, L-P 10-18

Info tel 6737530,
aiandipood@nurmiko.ee
WWW.NURMIKO.EE

Dotsendi tuba aidas.

Aida ette räästa alla on seatud igasugust nodi: puidutükke, võrke, lauajuppe jms. See on pärast tormi mere äärest toodud kraam, mida saare keeles nimetatakse aakrikuks ehk mereajuks. See on Andrese ja peremees Ennu igasuviste matkade saak. Nii need mehed on end rannakülades aastaid maha laadinud, nõnda jätkub see ka tänapäeval.

“Meri – see annab ühe peoga, kuid teisega võtab. Ühel päeval paneb paadid täis vara, teisel võtab võrgud ja mehedki,” on Mälk raamatus öelnud.

Meri jääb siit mõnesaja meetri kaugusele ja tormise ilmaga toob tuul ka soolaseid pritsmeid õuele. Kaja sõnul ei ehitanud mõistlik eestlane vanal ajal oma kodu kunagi mere äärde, merele liiga lähedale. “Merd ei narritud, sest iial ei võinud teada, mis tuju tal tuleb. Mõnikord tõuseb vesi ka teeni välja,” ütleb Kaja, “pole mõistlik ennast mere valda toppida. Iga tegelasele ikka oma areen. Merele oma ja inimesele oma.”

Kui tänapäeval tavaliselt painutab inimene looduse enda meele järele, siis sinne talukoht on justkui märkamatult ja sügava austusega kõige elava vastu sulandanud end ümbrusse.

Loodus elab siin oma elu edasi. Naabriks nastikud, vaskussid, rästikud. Aia taga kivide vahel elas aastaid priske uss kuningas – suur rästik, kellega peremees igal kevadel kõnelemas käis ja kellega oli omamoodi vahele sõlmitud.

On palju metssigu, punahirvesid, kitsesid, õuel on isegi põder jalutanud. Kord nähtud siin huvitavat looma – ahmi. Selline karu moodi loom, aga suurem kui kährik. Et lähedusse jääb Viidumäe looduskaitseala, võib siin trehvata ka Saaremaa väheseid hunte, ja rebased on

Professori tuba aidas.

nagu koduloomad – nende pesakoloonia on otse Vähiku maade taga metsapiiril.

“Loodushääli on siin palju ja selles mõttes on siin väga lärmakas elu. Öhtuti istume verandal, joome veini. Mina istun fotokaameraga, Andresel (*Andres Otsal – toim*) ja Ennul on tavaliselt binokkel käepärast. Nii võib loodust siin lõputult vaadata,” ütleb Kaja.

Kui kevade lõhn akendest ja ustest sisse trügib, pakib Kaja Tallinnas oma seitse asja, lõpetab targutamised pealinnas kõrges koolis ja tuleb ära saarele. Sest see on tema kodu ja siin on tema juured. ✱

Muretut talve!

Kaheastmelised kvaliteetsed lumepuhurid

Husqvarna

ST26 IE

Mootor B&S Snow Series
MAX I 150,
töölaius 61 cm,
diferentsiaalilukk,
soojendusega käepidemed
• varustuses talvekindad,
-müts ja saapakuivati

1459.-

Husqvarna

ST268EP

Mootor B&S Snow Series
MAX I 450,
töölaius 68 cm,
diferentsiaalilukk,
soojendusega käepidemed,
roolivõimendi
• varustuses talvekindad,
-müts ja saapakuivati

1849.-

TORO

PowerMax 726 OE

Mootor B&S Snow Series OHV,
töölaius 66 cm,
el.starter,
viskekaugus 12 m

~~1599.-~~
1399.-

TORO

PowerMax I 128 OXE

Mitmekordne testivõitja!
Mootor B&S Snow Series I 650 OHV,
töölaius 71 cm,
el.starter, viskekaugus 13,7 m,
Quick Stick lumesuunaja,
kommertsklassi reductor

~~2490.-~~
2099.-

AL-KO
QUALITY FOR LIFE

SnowLine 560 II Loncin

Mootor Loncin 5,5 hj,
töölaius 56 cm,
5 edasi-, 2 tagasikäiku
Parim hinna ja kvaliteedi suhe!

649.-

AL-KO
QUALITY FOR LIFE

SnowLine 620E II Loncin

Mootor Loncin 6 hj,
töölaius 62 cm,
5 edasi-, 2 tagasikäiku,
el.starter, esituli
**Parim hinna ja
kvaliteedi suhe!**

849.-

K i i r e j a m u g a v j ä r e l m a k s u v õ i m a l u s !

Reginett Lõunakeskus, Ringtee 75, Tartu 50105 tel 734 1945 www.reginett.ee

Mõis
Padaoru
nõlvadel

Tekst Jana Rand / Fotod Sven Arbet

Pada mõisa kolmeteistkümnest muinsuskaitse all olevast hoonest on mõned varemeis, mõned renoveeritud ja enamik kuskil seal vahepeal. Härrastemaja suursugused varemed on aga tõeline vaatamisväärsus.

Narva maantee teeb Viru-Nigula lähisel Padaorus järsu jõnksu allapoole, tuleb ületada Pada jõgi ning mõnda aega saab sõita lummavas orus. Müstiline jõeorg, mis kohati on 18 meetri sügavune, muudab selle kandi maaliliseks ja veidi eksootilisekski. Linnamäge, Pada mäнди, ohvrikive, Kohinaoja ja püha hiit, kuhu isegi veel sajand tagasi ohvriande viidi, teab siin iga inimene, ning see näitab, et muinaskultuur on oma juured õige sügavalt rahva mällu surunud.

Pada mõisa peahoone on varemetes olnud juba peaaegu sajandi.

Padaorg pani endast rääkima kolm aastat tagasi tuisu tõttu tekkinud liikluskaose tõttu. Sajad inimesed veetsid tunde teadmatuses ega mõelnud ilmselt selle paiga erilise peale. Vaevalt et tuisuhädalistel jätkus lusti ümbruskonnas ringi vaatamiseks, aga kui oleks, leidnuks nad eest ilmselt Eesti uhkeimad varemed, mis on alles jäänud Pada mõisa häärberist, ja terve trobikonna kõrvalhooneid suurejoonelisest mõisaansamblist.

Mõned kolmeteistkümnest muinsuskaitse all olevast objektist on praeguseks varemetes,

mõni aga täielikult taastatud. Ikka sedamööda, kuidas nende omanikel on võimalusi ja motivatsiooni olnud.

Rikka mehe mõis

Tihti peale said vanad asulakohad ja linnamäed võõrvallutajate poolt üle võetuna ka uue võimu kantsiks.

Nii juhtus ilmselt ka Padaga. Esimest korda on Pada mõisa mainitud 1505. aastal Löwenvoldede omandusena. Järgmisel sajandil sai Padas

Loodus tahab kõigest hingest oma tagasi.

Mõisa meierei nõlva varjus. Meetri paksuste seintega hoone sobis hästi piima säilitamiseks vajaliku temperatuuri tagamiseks, kuid on hea ka elumajale.

peremeheks Bellingshausenite perekond ning XVIII sajandil Stackelbergid.

Otto Magnus von Stackelberg oli Eesti maaõunik ning aastail 1747–1753 Eestimaa rüütלקonna peamees. Samal ajal ostis ta kokku hulga mõisaid üle Eesti, sealhulgas Virumaa mõisad Purtse, Püssi ja Kohtla. Peagi ulatusid Otto Magnuse valdused 300 ruutverstani, nii sai temast üks Eesti suuremaid maaomanikke ja rikkamaid mehi.

Pada mõis aga läks Stackelbergile abielu kaudu. Mõis oli nimelt tema abikaasa Anna Magdaleena kaasavaraks, Anna oli Pada mõisniku Tõnnis Johann von Bellingshauseni tütar.

Ülirikas, nii Varssavis kui Stockholmis Vene saadikuks olnud krahv Otto Magnus von Stackelberg laskis XVIII sajandi lõpukümnenditel kogu oma valduse erakordselt luksuslikult välja

ehitada. Et mõisasüda jäi otse Pada jõe kaldale, kujundati pargiks terve jõeorg, kuhu rajati mitmesuguseid paviljone, sildu, jalutus- ja ratsutusteid ning üks selle pargi rohkearvulistest atraktsioonidest oli ka orukaldas asuv looduslik grott.

Von Stackelberg oli ka heades sidemetes keiserliku õukonnaga. Peeter III nimetas ta oma Holsteini kaardiväe kindralmajoriks. Suursugusel härral oli maitset ning nii palkas ta oma hääberi arhitektiks tolleagekse impeeriumi tipu arhitektuuri alal – Jean Baptiste Vallin de la Mothe'i. Viimane oli väljapaistvamaid isiksusi Venemaa arhitektuuriajaloos. Ta sündis Prantsusmaal, sai arhitektikoolituse oma onu, J. F. Blondeli juures. 1759. aastal kutsus Peterburi Kunstide Akadeemia ta Venemaale tööle. De la Mothe'i tuntumad tööd on Katariina kirik Nevskil, Väike Ermitaaž ning Kunstide Akadeemia hoone.

Nõlva sisse uuristatud keldrid olid kunagi viinavabriku valmistoodangu ladu ja hiljem juurviljahooldla. Ruumi on siin aga nii palju, et kogu küla koos kariloomadega mahtus siia pakku.

Arhitekti loomingut iseloomustab elegantne eklektilisus, osaliselt on eeskujuks Itaalia barokk, osalt klassika vormikaanonid. Ka Pada mõisamajal oli nii barokile kui varaklassitsismile iseloomulikke jooni – algselt kelpkatusega, kahekorruline, fassaadil kolme eenduva risaliidi ja XVIII sajandi esindushoonetele iseloomuliku sümmeetrilise põhiplaaniga.

Pada mõisa meisterlik arhitektuur oli siinkandis epohhiloova tähendusega ning sai eeskujuks üsna mitmele siinsele uhkemale mõisahoonetele.

Lendav hull keiser

Vähem värvikas ei olnud pärast Stackelberge 1803. aastal Pada mõisnikuks saanud Peter von Manteuffel, rahva hulgas rohkem hullu krahvina tuntud mees. Eesti kirjanduse ajalukku on ta end jäädvustanud sellega, et oli esimene ilmalik jutu-

Viinavabriku pommitabamuse saanud tiivas kasvab juba mitmekümneaastane pärnapuu.

kirjanik ja tema jutukogu "Aiawite peergo walgusel" esimene arvestatav eestikeelne proosateos.

Ehkki Manteuffelil oli mõisaid mitmel pool ja enamiku ajast elas ta Ravilas, võlus teda ka suurejooneline Pada ja väidetavalt just siin tegi ta teoks oma katsetused purjevankri ja lennumasina. Kuigi see oli esimene lennukatsetus Venemaal, leidub selle sündmuse kohta kirja pandud fakte vähe. 1939. aastal kirjutas ajalehes Vaba Maa baltisaksa literaat Clara Hunnius, et mälestused krahv Manteuffeli lennukatsetusest ja tema allakukkumisest püsisid kohalike sakslaste seas aastakümneid elavana. Peale selle

mäletas Clara Hunnius veel purunenud lennumasina tükke, mida hoiti mõisas ning mis hävisid koos mõisahoonega.

Varemed kaasaandena

Uhke peahoone põletati maha 1917. aastal. Peterburis möllas revolutsioon ja häärberile pistnud samuti tule otsa purustamissoovist meeletu sõjasalk.

Suurejoonelised häärberi varemed asuvad praegu Urve Eriksoni perele kuuluval krundil. Nende pere elupaigaks on nõlva all asuv viinavabriku hoone. Viinavabriku tiigid, orunõlvale kujundatud aed ja romantilised varemed moodustavad imelise vaate. Häärberi varemetes kasvavad mitmekümneaastased puud ja müüride pinnale on liibunud viinapuud. Peahoone esisel on pere viljapuaed, lillepeenrad ja kenasti korras hoitud muruplats.

"Iga natukese aja tagant käivad siin muinsuskaitse asjamehed, vaatavad varemeid ja peavad aru," jutustab Urve Erikson. Osa eksperte arvab, et varemete varisemisohu peaks likvideerima, müürid konserveerima ja laskma neil niimoodi olla. Teine osa aga arvab, et varemed tuleks puudest ja taimedest puhastada. On olnud ka arvamusi, et peaaegu sada aastat vanad varemed võiks uuesti üles ehitada.

Täielikult renoveeritud Põdra mõisa viljaait.

Viljaaita tehtud saalis on vanade aegade meenutuseks jäetud lakke elektrijuhe.

Sepistatud valgusti sobib hästi mõisaaida taastatud interjööri.

Urve Erikson ekspertide vaidlusesse ei sekku. Varem on osa tema lapsepõlvest ja ka täiskasvanuelust. Suure aia, orunõlva ja varemete ümbruse korrashoid täidab ilmselt pere kogu vaba aja. Tema silme all on puud oma juured ikka sügavale müüridesse ajanud ja nende ladvad katavad müüre nagu roheline katus.

Urve teab meile näidata imelisi kohti. Viinavabriku üks tiib sai sõja ajal pommitabamuse, kuid enamik paemüüre seisab siiani püsti. Sinna sisse on justkui elama asunud ilus mitmekümneaastane pärn.

Viljaaida suur saal on avatud külarahvale ürituste korraldamiseks.

“Kõige müstilisemad on minu arvates aga viinavabriku keldrid,” jutustab Urve. Need on rajatud orunõlva sisse ja kindlustatud paevõlvidega. Siin on ruumi nii tohutult, et sõja ajal sai terve küla rahvas koos kariloomadega siia varjuda. Kolhoosiajast kuni siiani on kelder olnud juurviljahoidlaks.

Meierei nõlva vilus

Nagu viinavabrik, jääb ka mõisa meiereihoone orunõlva alla, jõe äärde. Järsk nõlv varjab meiereid ka keskpäevase palava päikese eest ja piima jahutamiseks vajalik jahe jõevesi oli käepärast võtta.

Viljatransportööri lindist on saanud hoidikud taimeseadete tarvis.

Meiereihoonest on endale kodu teinud perekond Ehrenpreis. Nemad kolisid linnast siia päriks elama paarkümmend aastat tagasi. Ene Ehrenpreisi sõnul võlus neid selle paiga ilu sedavõrd, et nad soovisid end täielikult sellele pühendada.

“Nüüd oleme siin paarkümmend aastat rabanud ja tundub, et jõudu hakkab tasapisi vähemaks jääma,” arwab Ene Ehrenpreis.

Meiereihoonel on ligi meetri paksused pae-seinad. Kui seinad on soojad, on toaski mõnus. Meiereihoone juurde kuulub ka nõlva sisse uuristatud paekivikelder.

Ehrenpreiside krunt paikneb nii nõlva all kui peal ja see muudab elu tükk maad keerulisemaks. Nõlv on väga järsk ja krundile pääseb vaid üht teed pidi, mis teeb pika ringi läbi mõisa. Nõlval asub aga juba mõisa metsistunud park. Ehrenpreiside eestvedamisel on kogu küla seda ühisel jõul korrastanud, tuulemurdu on maha võetud ja võsa tõrjutud. “Küttepuud veeretasime nõlvast otse alla kodu juurde,” selgitab Ene ja lisab, et mõistab nüüd paremini mägedes elavate inimeste muresid.

Et Ehrenpreisid on kirglikud orienteerujad, on nad oma huvitava reljeefiga kodukandis hakanud korraldama orienteerumisüritusi.

Viljaaidast koduks

Sel suvel pääses Pada küla taas kord uudistesse. Põhjuseks Pada mõisa aidahoone avamine. Selle omandasid ja tegid paari viimase aastaga korda abielupaar Anne Herm ja Michel Poulain.

Michel Poulain ja Anne Herm oma Eesti-kodus Pada mõisa viljaaidas.

Michel on Belgia Louvaini ülikooli emeriitprofessor ning pensionile jäädes soovis ta oma abikaasa Anne kodumaale Eestisse veidi investeerida, tehes siin korda mõne ajaloolise hoone. Anne on Padast pärit ja tema ema pool käies jäigi neile silma see räämas mõisaait. “See ait sobis meile, sest siin saime lisaks enda pere oma dele korda teha ka ruumid, mis jääksid kogu küla kasutusse,” jutustab Michel.

Mõisa viljaaita kasutati samal otstarbel ka kolhoosiajal ning veel hiljemgi. Siiski poleks laguneva katusega ait ilma remondita kuigi kaua vastu pidanud.

Aidas on põrandapinda tervelt 400 ruutmeetrit ning nüüd asub ühes tiivas Anne ja Micheli Eesti-kodu, teises aga suur saal, mis mahutab lausa terve küla või mitusada inimest.

Michel jutustab, et suur töö oli katuse vahetamine, kuid ka kõikide salvede ja pehkinud puitosade väljalõhkumine. “Samas püüdsime säilitada kõike säilitamisväärsset, et see võimalikult palju meenutaks kunagi siin olnud viljaaita,” jutustab Michel. Nii näitab ta puhastatud ja üle värvitud viljavagonette ning lillehoidikuteks muudetud transportööri. Remondi käigus puhastati sajandite tolmu aida paepõrand ja selle üle on Michel eriti uhke.

Anne teab aga viljaaidade töid ja tegemisi ajast, kui mõisahooned olid tema lapsepõlve mängupaikadeks. Ega siis osanud meeletumates fantaasiateski ette kujutada, et siin saab kunagi olema tema õdus kodu. ✨

Eluruumides torkavad silma kaunid paksud paemüürid.

Mandragora OÜ
keemik-konservaator
Reet Sonn.

Koltunud paberist kestvaks

aardeks

Tekst **Kristel Kirss**
Fotod **Raivo Tasso**

Vanadest taludest leiab sageli salapäraseid metallkarbikesi või torusid, mis remonditööde käigus ilmsiks tulevad. Enamasti ei leita nii küll kulda ega vääriskive, vaid hoopis põnevaid ajaloolisi pabereid.

Õnneks on seesugused aarded paljude jaoks tõepoolest hinnalised ning teatakse, kuidas edasi toimida. Nii on mitmed sarnased leiud jõudnud Tartu Ülikooli raamatukogu majas kultuuripärandi restaureerimisega tegeleva Mandragora OÜ oskustega töötajate kätte. “Inimeste huvi vanade dokumentide taastamise vastu on suurenenud,” ütleb Mandragora OÜ juhataja Ene Sarap. “Enamasti tuuakse meile talu kaardid metalltorudes või on siis lihtsalt väike nutsuke karbi sees. Neid on leitud põningult, keldritest ja aiamaalt ja vanade puude alt. Sel aastal on eriti palju toodud taastada väärrikas eas maa- ja talukaarte.”

Põnevad lood minevikust

Kõik väärrikas eas materjalid, mis Mandragorasse tuuakse, vaadatakse restauraatorite poolt koos üle ja valitakse konkreetsele objektile sobivad restaureerimismeetodid. Vajadusel teeb keemik-konservaator Reet Sonn analüüsid, näiteks määrab paberi seisundi pH meetodil.

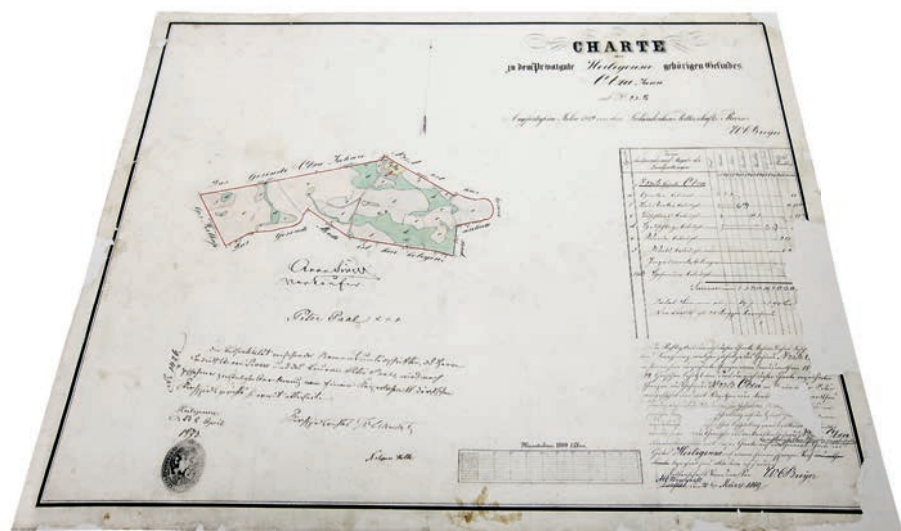
“Inimesed kahjuks sageli ei tea, kui õrn on sellises karbis või ka pudelis aastakümneid või lausa sadu olnud paber,” on Reet kogenud. “Meil oli üks klient, kes oli kaardi metalltorudest mingite oradega välja kiskunud. Kaart ei

Vanavara hulgast leitud fotol, millel on näha Hugo Treffneri Gümnaasiumi õpilaste ja õpetajate portreed, oli palju hallitusplekke, mis tuli ettevaatlikult puhastada.

Vana maakaart pestakse veevannis ettevaatlikult puhtaks. Puhtamaks saab isegi kergete hallitusplekkidega Wirtsjärv. Just nii on vanal kaardil märgitud Võrtsjärve nimi.

Lõuna-Eesti talukaart, mille joonistamise aastaks on märgitud 1869. Restaauratoriteni jõudes oli see pooleks rebenenud ning suurte plekkidega. Nüüd on töö tehtud ja kaardi omanikud võivad selle raamida ning kodu ehtima sättida.

saanud õnneks palju kannatada. Küll aga toru põhjas olnud dokumendid, mis tundusid õngitsejale nii-öelda pehmendusena. Toru põhjas olid hoopis talu ostu-müügilepingud. Esimene mulje, kui neid dokumente nägime, oli, et neid on küll kuulipildujast tulistatud.”

Võrust jõudis Mandragora tööruumidesse vana pudel, mille leidja oli pottsepp-ahjumeister. Just ahju ümberehituse käigus pudel nähtavale tuligi. Õnneks oli ahjumeistril piisavalt tarkust ning ta ei hakanud sisu välja võtma. Kui Reet Sonn selle pudeli pruunikat sisu oma töölaual nägi, koosnes see valdavalt torukujulistest väikestest paberitükkidest, mis olid kuumakahjustuse tõttu krõbedad. Töötunde kulus kirja taastamiseks kohe hulgi. Ent taastamistöö järel sai sellelt lugeda, kes mida ja millal oli selle ahju juures ehitanud. Edastame siinkohal restauraatorite sooja soovitus: “Kui leiate vanade doku-

mentidega pudeli või karbi, aga sisu vabatahtlikult välja ei tule, siis ärge ise kiskuma hakake!”

Meie külaskäigu ajal oli keemik-konservaatori töölaual just üks Lõuna-Eesti restaureeritud talukaart, millel märgitud aastaks 1869. See kujutas talumaa piire pärast maade tagasiostmist. Kaart oli keskelt pooleks rebenenud ning jõudis nendeni kahe tükina. Nüüd mil restauraator on oma töö teinud, ei märka rebenemiskohta sugugi kohe. Pigem näeb seda, kui kaunis ilukirjas on kaardile kirjutatud kõik nimed ja andmed.

“Sellistel puhkudel kasutati kirjutajaid, kes oskasid kaunist kirjakunsti,” ütleb Reet Sonn.

Nüüd on linane tekstiil kaardile alla liimitud ning see võimaldab taluperel oma koduga seotud mälestuse turvaliselt koju viia. Kuuldavasti plaanitakse see kaart raamida ning kodus aukohale riputada. Sama pere tõi värskendada ka kõik talu väljaostu tõendavad dokumendid. “Kõik kvii-tungid olid inimestel alles hoitud!” märgib Ene.

Üllatav leid

Viimase aja üllatavamaid leide, mis keemik-konservaatori töölaual jõudis, leiti hoopis taaskasutuskeskusest. Selleks oli üks koltunud ning hallitusplekkidega leheke aastast 1924.

Tegelikult on see foto, millel on näha Hugo Treffneri Gümnaasiumi õpilaste ja õpetajate portreed. Mitu nägu ei olnud hallituse tõttu enne hästi näha. Pärast kõiki puhastamistöid selgus, et meesõpetajate ja õpilaste piltide rivis on ka kaks nägusat naissoost õpetajat. Koolipapa Treffneri pilt oli üks selgemaid. “Õnneks oli taaskasutuskeskuse töötajatel oidu helistada kooli gümnaasiumi direktorile Ott Ojaveerile, kes selle lehe taastada tõi. Peagi näeb seda fotot Treffneri gümnaasiumi muuseumis,” teab Ene.

Taastamisele toodud kehvas seisus dokumendid, kaardid, isegi vanad armastuskirjad ning pühakirjad läbivad parema säilivuse huvides mitmeid protseduure. Neid puhastatakse tolmust, isegi pestakse, sirutatakse, tugevdatakse ja parandatakse restaureerimis-paberiga. Vajadusel parandatakse dokumendi pH-d, mis pikendab paberi eluiga ja annab paberile taas krabiseva heli.

Õigusega kannab nende ettevõtte, kellel on ka Muinsuskaitseameti tegevusluba, eksoteerilist Mandragora nime. Selle nimega tunti Vana-Kreekas imettegevat taime.

“Vaid seda, mis on juba rottide kõhus või põlenud, kõdunenud, me paraku taastada ei saa. Me ei kirjuta midagi juurde,” ütleb Ene.

Siinne põhimõte, millest peetakse kinni eriti raamatukogude ja arhiivide puhul, on taastada võimalikult palju vana nii, et omalt poolt midagi juurde ei lisata.

Teine lugu on eraisikute toodud vääriskas raamatute või ka albumitega, millega ollakse paindlikud. Tõestuseks näitab Ene meile pildialbumi kaant, mille materjali on raske ära arvata, sest see on olematuks kulunud. Seejärel võtab ta pressi alt välja taastatud albumikaane, mille

uus ja sametine ilme lausa kutsub end puudutama. Sobivat riidet otsiti kangäärdest neli kuud. Uued albumikaaned on imekaunid ning ootega kindlasti väärt.

Kaduviku vastu ei saa

Kui keegi peaks talu renoveerimise tööde käigus leidma vanu kaarte, fotosid või kirju, siis enne omapäi toimetamist võiks Mandragora lahkete restaureerijatega nõu pidada. Keegi midagi vägisi käest ära ei võta ja taastama ei hakka. Küll on see aga võimalus teada saada, kuidas hoida ja säilitada armsaid ja vanu, kodu ajaloo paberkaandjaid.

“Me kuuleme sageli inimesi ohkamas: ma ei teadnud, et sellist asja saab taastada, viskasin selle ära. Sageli tuleb meil päästa juba parandatud vanu asju. Me teame siin, et inimeste lemmiktöövahend kipub olema sinine maalriteip. Kuid see on niivõrd ohtlik – selle kõrvalt rebeneb paber edasi ning sageli pole võimalik seda objekti kahjustamata eemaldada,” hoiatab Ene.

Ta soovib vanad dokumendid ja albumid aegajalt üle vaadata, et neil poleks tolmu ega mingeid putukaid sibamas, kes võiks pabereid kahjustada. Taastatud talukaardid ja dokumendid pole siiski igavesed. Nende terveksjäämisel ja säilimisel on suur roll omanike teadlikkusel.

Kindlasti ei soovitata vanu kaarte, kirju või dokumente riputada päikese kätte, kus paber pruuniks värvub, ega ahju kõrvale või niiskesse ruumi. Paljud lasevad taludokumendid ja kaardid ära raamida, et neid seinale riputada. Sellistel puhkudel soovivad restauraatorid panna vanale dokumendile kindlasti uue paspartuu.

“Paspartuu ei ole ainult iluasi. Sellel on praktiline väärtus. See tekitab klaasiga kaetud raamis väikese õhuvahe, mille tulemusena säilitamiseks või näitamiseks mõeldud paber saab vähese niiskuse ja temperatuurimuutuste korral nii-öelda hingata,” selektab Ene.

Teadusasutustes ei kasutata sageli (eriti klaasi alla raamitud dokumentidel) matti klaasi, sest see raskendavat peene kirja lugemist. Samas on matil klaasil, võrrelduna kirka klaasiga, parem UV-filter.

Kindlasti ei tohiks väärikas vanuses pabereid säilitada kilekaante vahel, sest nt kontoris kasutatavad kilekaaned ei lase paberil hingata. Ruumi temperatuurimuutuste korral võib paber kilede vahel niiskeks minna ja hallituskahjustusi saada.

Suvekodud, mida teinekord ka talvel külastatakse ja köetakse ning mille õhutemperatuur ja niiskustasakaal kõigub, pole ka kõige parem dokumentide hoidmise koht.

“Paberi niiskeks muutumisel hakkab happetasakaal langema. See tähendab, et selles hakkavad toimuma lagunemisprotsessid ning on ainult aja küsimus, millal kõik pulbriks muutub,” hoiatab Ene Sarap. “Meiegi ei saa seda protsessi lõplikult peatada, sest me pole kõikvõimsad. Küll aga saame seda aeglustada.”

Mandragora OÜ juhataja Ene Sarapik näitab, milline oli albumi esikaas enne.

Fotoalbumi uued kaaneplaadid. Mitu kuud kestsid sellele uue tekstiili otsingud. Tulemus on võrratult kaunis. Seesugune sametiste kaantega album väärtustab vanu fotosid ning on iga kodu ehteks.

Talu dokumentide säilitamiseks tasub restauraatoritelt tellida pärgamendilaadsest materjalist säilitusümbrikke. Nendest paistavad tekstid päris hästi läbi, seega ei pea dokumente sugulastele-sõpradele näitamiseks isegi ümbrikust välja võtma. ✱

Antiik ja retromööbel Belgiast!

**Kauplus
ALTERMÖÖBEL**
Peterburi tee 65,
Tallinn
tel 600 3788

Avatud
E-R 10-19
L 10-17
P 12-15

Masu rehielamu Kassaris, kus üle 40 aasta on kõik suved veetnud Virve ja Edgar Veeborn.

Nostalgiahetked

suvehiidlastega

Tekst **Helju Koger** / Fotod **Sven Arbet**

Enam kui 40 aastat tagasi raiusid Virve ja Edgar Veeborn lumimarja- ja vaarikavõsast välja lagunema kippuva Masu talu rehielamu. Sestsaadik on nad veetnud kõik suved Kassaris.

Masu talu perenaine tuleb külalistele vastu kepile toetudes, käes väike ämber. “Mõtlesin minna kurke vaatama,” seletab ta. “Vaja viimane saak ära korjata.” Puntid seotud sibulad ja küüslaugud kuivavad juba maja räästa all, marjapõõsad on tühjaks korjatud. Käisime Virve (76) ja Edgar (81) Veebornil külas augusti lõpul.

“Mina üle kolme tunni päevas tööd ei tee,” kuulutab Virve. “Meie vanuses tuleb osata piiri pidada, siis jõuab kaua vastu panna. Ja loobuda

Virve ja Edgar
Veeborn.

Läbimädanenud
palksein laoti
uesti üles
maakividest.

Sibul ja
küüslauk
kasvavad
Kassaris hästi.

peab oskama. Enam ei mässa ma suurte suvelil-
lepeenardega ning aiamaadki oleme vähenda-
nud. Ja hädaldada ei tohi, et enam nii palju ei
suuda nagu varem. Kõik saab tehtud nagunii,
ainult aega kulub rohkem,” jagab ta elutarkust.

Veebornid on Maalehe ja Maakodu tellijad
nende ilmumise algusest. Virve on ka toimetu-
sele kirju saatnud, aianippe jaganud. Mullu sai ta
Maalehe lisa Targu Talita nipikonkursilt auhin-
naks kinkekaardi, mille eest ostis potiroosi. Potis
oli neli väikest taime, mis nüüd peenral uhkelt
õitsevad.

Kaevuga köök

Hiiumaale meelitas neid Virve töökaaslane, kes
aastaid saarel suvitanud. Paik oli kaugel ja vöö-
ras, siia sai omal ajal ju vaid lubadega. Aga saare
külge jäid nad kinni juba esimesel käigul. Tütar
Ulvi oli siis kümnene ja poeg Tarmo neliteist.

Kehvemas seisukorras maja sai kätte üsna
odavalt. Valik langes lumimarja- ja vaarikavõsa
sees peitunud pikale rehielamule. Katus oli sellel
küll läbi ning seal elav peremehe vend ei olnud
miskit pidanud korrast ja puhtusest.

Elumaja osa oli ehitatud 1936. aastal vanadest
palkidest, neist ühele on sisse raiutud aastaarv
1884. Võimalik, et rehetuba ongi pärit tollest
ajast, sest seda polnud ümber ehitatud. Osa välis-

seinast oli läbi mädanenud, selle asemele laoti
maakivimüür. Lahtise rõdu ehitas Edgar ümber
verandaks. Seinad tegi vineerist, aga peale pani
lauapinnad, mis jätavad palkseina mulje.

Ringkäik ehituspoodides võtab praegu suu
vett jooksmas, nendivad Virve ja Edgar. 40 aastat
tagasi oli nappus kõigest ja ka rahakott oli õhuke.
Lagunenud rookatusele pandi peale eterniit, elu-
maja osa aknad vahetati. Edgar kasutas ära ka
ühe remondi käigus kõrvale heidetud aknad ja
tegi need korda. Rehetoast aga viib pööningule
Illuste mõisa trepp. Tollal oli suviti mõisas las-
telaager ning tuletõrje nõudis karmilt, et ohtlik
trepp tuleb maha lõhkuda.

Elutuba tehti vaheseintega väiksemaks, et igal
lapsel oleks oma tuba. Köögist aga leiti kaev. Sel-
gus, et Hiiumaal pole see mingi uudis. “Minu nõue
oli siia tulles, et vesi peab tulema kraanist, ja ma

Vana ja uus.

Eelmistest elanikest jäänud laud ja pink, nagu need majaostmise ajal olid, taamal Illuste mõisast pärit trepp.

ei kannata ka köögis mustaveeämbrist,” meenu- tab Virve. Kaevu pandi pump ning pööningule ühetonnine veepaak. Nii saadi lihtsa vaevaga vesi kraanist jooksmas, must vesi aga läheb settekaevu.

Välja ehitati ka pööning, seal kaeti seinad ja laed laudisega. Ruumi oli vaja, sest õige pea avas- tasid mõnusa suvituskoha ka sugulased ja sõbrad.

Aga neist kõigist oli abi. Algusaastatel sai palju ehitatud – kerkisid garaaž ja kelder, istutati mar- japõõsaid ja viljapuid.

Lammas vardasse

Hiiumaa oli piiritsoon ja lubasid andis sissesõi- duks külanõukogu. Ametnik nõudis ka kutse saaja sugulusastet. “Aga ta tüdines varsti, kui lugesin talle ette näiteks “naise onu tütre mehe ema” või midagi sarnast. Edaspidi kirjutas liht- salt “sugulane,” muheleb Edgar.

Rehetuba kohendati kohvijoomise paigaks, kuhu mahtus istuma vähemalt 30 inimest. “Minul on suur suguvõsa, kellelt olen palju abi saanud. Kui mu ema oli Siberis, elasin mina sugulaste juu- res. Kord tuli meil magamiskohad leida 36 inimese- se, siis jäime ise küll ilma tekita,” räägib Virve.

“Igal jaanipäeval ajasime vardasse terve lamba,” satub hoogu Edgar. “Panime lihakeha plastkotti koos sibulate, soola ja maitseainetega ning lasksime paar päeva laagerduda. Varrast ajas ringi väike elektrimootor. Kui liha valmis, löikas igaüks sealt endale tüki. Kord seisis reas 18 last, igaühel nuga ja kahvel käes. Järgmisel päeval aga keedeti kontidest värsketakasuppi.

“Lastele meeldis siin iseäranis, sest Hiiumaal ei olnud vaja õue küsida. Kord märkasid ema-isa pika pühapäevahommikuse une järel, et poeg Mikk on kadunud ning jooksid ähmiga kõik toad läbi. Aga 1,5-aastaselt poisil oli juba selge, kuidas redelist tagurpidi alla tulla ning ta mängis rahu- meeli liivakastis,” jätkab Virve.

Puud lastelastele

Nüüd on Masu talu suved vaiksevoitu. Eakaasla- sed enam ei reisi ja lastel oma elamised. Aga kui varakevadel Masule jõutakse, tulevad tütar ja väi- mees ning aitavad Edgaril talvepuud valmis teha. Ja muudelgi töodel on laste pered abiks. Vanem- mad aga rõõmustavad noori mahlade-mooside ning Hiiumaa mureda kartuliga. Pere on ju suur: neil on viis lapselast ja kuus lapselapselast, ikka põikab keegi läbi.

Igale lapselapsele istutasid Virve ja Edgar puu. Tüdrukud said õunapuud – Liisile pandi kasvama ‘Martsipan’ ja Anule ‘Liivi kuldrenett’. Raimo kask on noormehes juba mitu korda kõrgem, nagu ka Oti pärnapuu. Mikule töid nad Baikali äärest tillukese seederänni, kaevasid tasku- noaga välja. Sellelt reisilt võeti kaasa ka väike nulg, mis on samuti suureks kasvanud.

Maipühadeks on õu koristatud, sageli kartulgi maas. Edgar kiidab mullafreesi, millega kõik aiatööd teeb. Virve on aastate jooksul kõrvale pan- nud igasugu nippe. Talvel kogub ja kuivatab ta kohvipaksu, puistab selle porgandipeenrale ning porgandikärbsed juurvilja ei kahjusta. Küüslau- gusemned aga poetab sügisel talvekartuli salve, mugulad pole ilmiski mädanema läinud.

Edgari toimetuste hulka kuulub ka posti ja piima toomine endale ning naabrile, kel pole autot. Ja muidugi kalalkäik. Kord kuus võtab ette käigu Vetsi talli juurde kila-kola laadale. Omal ajal oli sugulastel-sõpradel kombeks ülearune kraam, mida ära visata ei raatsitud, Kassarisse tuua, sest “teil seal ruumi küll”. Siia tariti isegi 1930ndate väärt mööblit, tollal igatseti moodsamat. Kappi- dega laadale ei lähe, aga väiksema vanakraamiga küll. Pealegi on see osa seltsielust, mis Kassaris üsna elav ja kuhu suvehüdlasedki oodatud. “Hüid- lased on abivalmis ja heatahtlikud inimesed, meil on siin olnud kuldsed aastad,” võtab Virve pealt neljakümne aasta suved kokku.✱

TAMREX

RIIETU TARGALT JA MOEKALT! Soft Shell – uus tööriide trend

SNICKERS WORKWEAR fliisist talvemüts

art 9090/0404

HIND 14.- €

SNICKERS WORKWEAR Soft Shell jakk

art 1219/0400

HIND 122.- €

Moodsat, sportlikku ja väga nägusat jakki võib kanda aastaringself. Tuulekindel, veekindel ja hingav jakk on valmistatud pehmest ja elastsest 3-kihilisest *Soft Shell* materjalist. Uus mudel!
Materjal: 100% polüester, 285g/m2
Värvus: must

SNICKERS WORKWEAR Power Winter talvepüksid

art 3619/0404

SOODUSHIND 87.30 €

TAVAHIND 97.- €

100% tugevast polüamiidkangast (vett ja mustust hülgav materjal), sooja vatiin-
voodriga talvepüksid. Kõrge seljaosa ning
anatomilise kujuga sääred tagavad
parima soojapidavuse, maksimaalse
mugavuse ja hea funktsionaalsuse ka
kõige raskemates oludes. Vasakul reiel
funktsionaalne tarvikute tasku. *Cordura*
materjalist põlvekaitsme taskud. Sääre
allservas tõmbelukud, mis lihtsustavad
riietumist.
Värvus: must

-10%

Mugavus. Vastupidavus. Funktsionaalsus. Disain.

TAMREX OHUTUSE OÜ

Tel 654 9900 Faks 654 9901 e-post: tamrex@tamrex.ee www.tamrex.ee

TALLINN Laki 5, Pärnu mnt 130, Katusepapi 35 | TARTU Aardla 114, Ringtee 37a | PÄRNU Riia mnt 169a, Savi 3 | RAKVERE Plkk 2 | VILJANDI Riia mnt 42a | JÕHM Tartu mnt 30 | VÕRU Pliiri 2 | VALGA Vabaduse 39 | NARVA Tallinna mnt 19c | HAAPSALU Ehitajate 2a | PAIDE Plkk 2

Hinnad sisaldavad käibemaksu 20% ja kehtivad kuni 31.12.2013 või kuni kaupja jättkubi

Puidurikked

kodu kaunistama

Tekst ja fotod **Villu Baumann**

Mööblitööstuses on puidurikked ebameeldivad nähtused, kuid aia ja ka ruumide ilmestamiseks saab neid edukalt kasutada.

Puidurikete all mõeldakse mitmesuguste välis- ja sisetegurite mõjul puidus tekkinud muudatusi. Osa rikkeid tekib juba puu kasvamise ajal, osa ilmastiku tõttu, säilitamise või töötlemise käigus. Kolme- või neljajarulisi oksahargmikke kasutati vanasti järjide, pihuhoidjate ja kerilaudade jalgadeks. Peenematest okstest tehti ja saab nüüdki teha mitmesuguseid stiliseeritud figuure. Alati ei pea need sarnanema mingi konkreetse olendiga ja võivad olla ka lihtsalt dekoratiivsed vormid.

Sageli võib metsast puidu tüvelt või okstelt leida pakkasid, mis tekitavad puidukiudude ebahariliku vohamise tõttu. Seesuguseid puukasvajaid tekitavad üldjuhul putukate, bakterite jt eritatavad ning puitu kahjustavad ained, mis kutsuvad taimekoel esile haigusliku paikse vohangu.

Pakkadest saab igaüks vastavalt oma fantaasiale meisterdada mitmesuguseid "puupäid" või valmistada hoopis huvitava tekstuuriga õõnesvorme, kausse.

Mõnikord esineb puidul ka haiguslikke protsesse, mis elavat puitu kahjustavad. Dekoratiivsete käikude uuristajaks on tavaliselt kuuse-kooreürask, kes paaritumiseks, munemiseks ja nukumiseks kuuse koore all tekitab huvitava käikude labürindi. Isasmardikad näivad ümmarguse sisenemisava ning paarituskoja. Emased uuristavad pärast viljastamist koore piki tüve emakäigu, sinna munetakse munad. Koorunud tõugud näivad endale käigud, mille lõpus nukuvad. Nii moodustub koore alla liigimane käigumuster.

Kuuse-kooreürask on polügaamne liik – ühe isasmardika kohta tuleb tavaliselt 2–3 emast. Kahjustus piirdub pindmiste koorrealuste käikudega. Kuivamise järel eraldub puidukoor kergelt ja seda puitu võib julgelt iluteenistuses kasutada, mingit keemilist tõrjet see ei vaja.

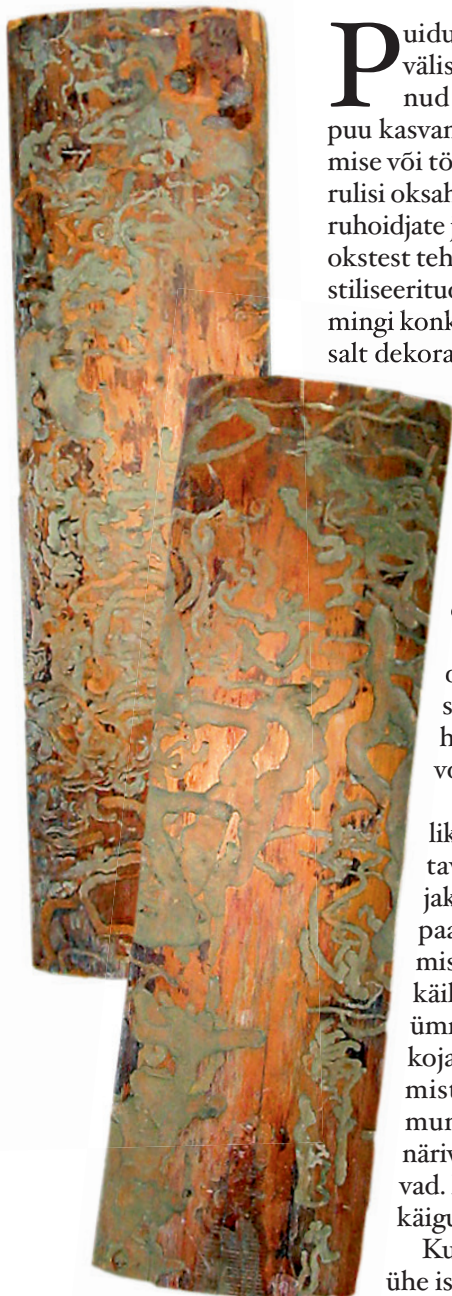
Soos värvunud puit.

Pehkinud kasepuit.

Huvitav värvilaik võib puidul tekkida värvi- ja kahjustavate seente ning bakterite toimel. Hallitusseente tõttu võib puit osaliselt värvuda sinakaks, roheliseks, roosaks, mustaks jne. Puidu täielikul kuivamisel protsessid peatuvad.

Kunstnikupilguga loovale vaimule on nii seente kui kahjurputukate uuristatud käikude rägastikud huvitavad. Kuna kuivas keskkonnas halvad protsessid peatuvad, saab puidule jäävaid meeldivad värvitoone omakasupüüdlikel eesmärkidel ära kasutada. Kindlasti ei tohi ilu näha aga majavamma ja mööbli-toonesepade kahjustatud puidus. ✱

Kooreüraski käigud moodustavad huvitavaid dekoore, mida võib pildina raamida või teha neist hoopis seinakompositsioone.

Mööblitööstuses on puidurikked ebameeldivad nähtused, need alandavad puidu kvaliteeti või muudavad selle üldse kasutamiskõlbmatuks. Tarbeesemete ja sisustusaksessuaaridena ning ka seinakattematerjalina ruumis on need aga teretulnud.

Värviline sügis suure

tiigi kaldal

Tekst **Kaja Kurg**
Fotod **Tiit Koha**

Külaskäik Riho Raudi ja Mare Talviste koduaias Kloogarannas algab põnevalt: “Maismaad on meil kolm tuhat ruutmeetrit ja ookeani üle kabe tuhande...”

Peaegu nii ongi: suure krundi merepoolisel küljel laiuv hiiglaslik veteväli mõjub tõesti ookeanina, kui panna võrdluseks kõrvale mõni tavaline väike aiatiigike. “Ja meil on ka saar, mida pole üheski Eesti saarte nimestikus,” lisab Riho, viibates tiigi poole, mille keskel kulgeb kadakate ja suurte kividega maaliline maariba.

Suure tiigiga aed läheb sujuvalt üle rannamännikuks.

“Räägin kõigile, et toidupoes kohukeste riikli juures valin ka kauem, kui seda krunti ostes. Arendaja ütles, et seda ei taha siin keegi. Niipea kui nägin tohutut tiiki, ei mõelnud ma enam sekunditki: mina tahan! See oli välkotsus. Vaimusilmas nägin kohe ka saart selle keskel.”

Riho ja Mare hakkasid Lahepere lahe ääres oma uut kodu rajama seitse aastat tagasi. Nad mõlemad on aiakujundajad ning eks sellepärast

Suurel püsilillepeenral on ka varasügisel palju värve ja õhulist õieilu.

Siberi kontpuu 'Siberian Pearls' on sügisel nagu tulekahju, kui punastele võrsetele lisanduvad leekivad lehed.

see väikese kiiksuga krunt neid vaimustaski. Aia “maismaaosa” sai lihtsa kujunduse: keskel on suur muruväli, servades ja tiigi kaldal kulgeb värvikas ilutaimede vöönd.

Lapilised terrassid

Septembri algul, meie külaskäigu ajal, on kogu aed täidetud mahedate pooltoonidega: osa püsililli õitseb veel uhkelt, mõned põõsad hakkavad end juba vaikselt sügisvärvidega ehtima.

“Kui on parajalt palju eri liike, suuri kive ja reljeefi, siis pole aed ühelgi aastaajal tühi ja igav,” märgib Mare. Ilus näide selle kohta on elumaja kõrval olev suur kiviktaimla, mida on õigem nimetada küll terrassaiaks.

Hoolimata sügisest on kungas vägagi värvikas, kuigi õisi siin peaaegu enam polegi. Padjandid-puhmikud, madalad lehtpõõsad ja okaspuud on sulanud kokku rohelise-kollase-halli-punasekirjaks lapiliseks vaibaks, millele annavad struktuuri kivid ja madalad müürid.

Riho: “Taimed pole siia pandud niisama tunde järgi, vaid on ikka teadlikult valitud, et kõrgused-laiused, kasvukujud ja õitseajad omavahel kokku sobiksid ning oleksid tasakaalus. Ei tohi olla nii, et üks ots õitseb vaid kevadel ja teine sügisel, igal pool peab olema kogu aeg midagi, mis pilku püüab. Palju annab mängida lehestruktuuri ja haabitusega.”

Padjandfloxid, sinipadjakesed ja kõik teised igihaljad taimed jäävad terrasse kaunistama kogu hilissügisel ja talveks. Helmikpöörised hoiavad oma värvilisi lehti kevadeni. Ka müürilill on igihaljas, sügisel tuleb ta oma lillade õitega eriti hästi esile ning pehmel lumeta talvel rohetab armsalt kivide vahel. Tänuväärased värviandjad on kukerpuusordid, mida on kollaseid, punaseid ja kirjulehelisi, lisaks jätkub neil peaaegu kevadeni ka punaseid marju.

Selgub, et uhke terrassaia alla on kavalalt ära peidetud reovee imbväljak. Kuna krundil on väga kõrge pinnasevesi, tuli torud muldkehaga katta, et need talvel ära ei külmuks.

Tagapool aias suurel püsilillepeenral on samuti sügisest hoolimata veel palju värve. Eriti lopsakad on kollased pävakübarad, suuri roosasid laike moodustavad kõrged kukeharjad. Ka õhulised kalevikepid on heas vormis. See suvelillena tuntud taim on siin peenras vastu pidanud juba kaks talve.

Ei puudu ka sinine värv – õitsevad käokin-gad, üks madal kompaktne hiline sort. “Nemad on aia kõige viimasemad õitsejad. Külma tuleb peale, lund sajab, aga nemad ikka õitsevad,” räägib Mare.

Värvilaigud murus

Riho ütleb, et ega neil väga palju liike-sorte polegi, sest nad ei ole kollektsoonärid. Puidpõõsaid on ligi 270 nimetust, rohttaimi koos tulpide ja nartsissidega 400–500 vahel.

Mitmed erilisemad asjad ja kaunid värvujad on koha leidnud elumaja kõrval murus, et neid paremini eksponeerida. Siin on näiteks põneva kujuga serbia kuusk ‘Inversa’, kämmalvaheer, tumepunaste lehtedega arukask ‘Atropurpurea’.

Mandžuuria forsüütia on kevadel esimene õitseja aias, sügisel värvub ta veinpunaseks. Kauni sügisvärviga on ka kare deusia ja kolkviitsia. Mustjas-purpursete lehtedega must leeder ‘Black Beauty’ läheb sügisel tulipunaseks.

Murus on sirgumas ka n-õ punanurk: punaselehine püramiidpöök ‘Dawick Purple’ ja selle ümber istutatud kukerpuid. Pöök kasvab 7–8 m kõrguseks ja siis on aias kihvt värviline sammast. Eriti ilus on ta lehtimise ajal: algul oranžikas, siis veripunane. Tumepunaste lehtedega Thunbergi kukerpuid ‘Red Chief’ ja ottava kukerpuid ‘Superba’ on mõne aasta pärast kokku kasvunud ning moodustavad pöõgi alla justkui krae. Hilissügisel tõmbuvad nad helepunaseks.

Elumaja peaukse ette istutati samuti palju värvikaid lehtpõõsaid ja okaspuid, et “oleks ilus

Päikesekiirtes leegitsev kämmalvaheer.

Iileks ehk astelpõõsas on oma rohe-punases värvirüüs eriti tore jõulude ajal.

välja astuda ja koju tulla”. Siin on jaapani enelaid, kukerpuid, kikkapuid, forsüütiaid. Põõsasmara-nad õitsevad kuni lumeni, juudapuulehik levitab koogilõhna ja on sügisel lausa muinasjutuliselt kaunis.

Hästi tunnevad end siin ka igihaljad iileksid ehk astelpõõsad. Mare: “Jõuluajal on roheliste läikivate lehtede ja punaste marjadega põõsad vägagi omal kohal, Lääne-Euroopas ongi nad traditsioonilised jõulutaimed. Marjad on püsinud

Kilpkonnalill õitseb augustist külmadeni.

isegi kuni järgmise aasta augustini. Siis kui vanad marjad on veel küljes ja uued hakkavad punetama, on põõsad eriti värvikad.”

Üle silla saarele

“Olnuks siin ainult suur lage tiik, oleks olnud mage ja igav,” põhjendab Riho, miks esimese asjana hakati saart “ehitama”. Nagu kord ja kohus, pandi ka nimi – MaRiRa ehk siis Mare, Riho ja Rasmus.

Lapiline terrassaed, kus jätkub värve hilissügiseni.

Jaapani juudapuulehik oma võrratus sügisrüüs.

Saarekese põhjamaiselt karge maastik on maaliline: sinna-tänna on justkui hooletult visatud suuri kivimürakaid, nende vahel on korea kukerpuid, kadakaid, kõrrelisi, korea kitseene-laid. Maapinnal vaibana liivateed, asorell, roomav paju.

Saare rajamine oli omaette ooper. Algul oli plaanis see teha hulga väiksem, aga kukkus välja pikk 300ruutmeetiline soolikas. “Ütlesin traktoristile, et too pinnast, näe, nende veetaimedeni. Kaldalt oli tehtud ajutine sõidutee, mille hiljem lahti kaevasime. Öhtul mees helistab, et olen juba peaaegu teises kaldas väljas. Tuli välja, et nii kui ta koorma vette kallas, nihkusid mudas hõljuvad taimed veidi kaugemale. Poleks ta õigel ajal helistanud, olekski vastaskaldale välja jõudnud. Aga lõpuks olime väga õnnelikud sellise omapärase saaresiilu üle. Püüdsime selle kujundada võimalikult looduslikult. Kunagi võiks siia tuua ka näiteks mõne vana paadivraki, nagu oleks see kaldale uhutud, isegi mõne kolba võiks kuhugi sättida...” muheleb Riho.

Peenike kiviklibu krudiseb mõnusalt talla all. Kõik 32 tonni vedas peremees siia käsikäruga: “Tõlkisin sel ajal just Maalehe kirjastusele rodoraamatut. Neli tundi tõlkisin, siis tund aega käru-tasin, et arvuti tagant ära saada. Kuu aega vedasin, ja sain raamatu tõlgitud.”

Suve keskel on saar lilla, sest õitsevad liivateed. Siia istutatud mõnest taimekesest on saanud aastatega kõikjal laiutavad padjandid. Liivateede liigid on omavahel hübriidiseerunud ning eri tooni lillat jätkub lausa poolteiseks kuuks: täna siin, nädala pärast seal. Kukkus hästi välja! Sel aastal tuli saarele ka üks kodumaine orhidee, metsa all on neid palju.

Peenike saviliiv, millest saar ehitati, sobib eriliselt hästi igihaljastele taimedele. Tänavune tige kevadpäike ei põletanud näiteks kadakatel ühtki oksakest. Põhjus on väga heas dre-naažis: tiigist tõusev kapillaarvesi jootis ras-kel ajal okaspuid ja nad ei pruunistunud. Isegi suvel põuaga pruugib vaid veidi kaevata, ja juba ongi niiske. Maapinda kattev liiv on samas kuiv ja takistab aurumist.

Saareke on suvise õueelu keskpunkt. Siin grillitakse või istutakse niisama pere ja sõpradega. Lõkkeplatsile valiti spetsiaalselt suured lamedad kivid, mis on ühtaegu ka laudade ja toolide eest.

Vaated kaugusesse

Tiigi vastaskaldal männimetsa serval on nurgake ka hapulembestele taimedele: kevadsuvel säravad seal õiekuhilates rododendronid, sügisel õitsevad hortensiad ja sinetavad kannasmustikad.

Mare ja Riho aed tundub veelgi suurem, kui see tegelikult on, sest seda ei piira ei hekid ega piirdetara. Kuna asum on aiaga piiratud ja juhuslikke inimesi siin ei liigu, pole vajadust vaateid varjata. Tiigi taga valgubki aed justkui edasi rannamännikusse, kus tegelikult on juba naaberkrunt.

Üle silla saarele.

Ühel tänavapoolsel serval on siiski vabakujulise hekina kõrgeid põõsaid. Siin oli kunagi kraav, aga kuna kraavikaldaid on teadagi tülikas hooldada, pandi maa sisse torud ja peale istutati põõsad. Suuri ilusaid värvilaike moodustavad kontpuude ja lodjap-põisenele värviliste lehtedega sordid. Leiame siit ka ühe teenimatult vähe tuntud, aga ilusa ja tänuväärse põõsa – peitöielise kuslapuu, mis kasvab hästi ka varjus, on tihe ja pügatav.

Saarele
kujundatud
loodusmaastik.

Nurgake saarel. Asorelli
tihe vaip on matnud
enda alla mitu kivi,
kuigi tegu on ainult
ühe taimega.

Tiigi kaugemad kaldad on samuti kaetud põõsastega, mis sügisel kaunilt värvuvad: Thunbergi kukerpuud, põisenelad, forsüütiad, kontpuud. Dendroloogidele pakub kindlasti suuremat huvi aga Riho kukerpuude kollektsioon: seemikud, mille seas on palju lõbusaid värve ja vorme.

Riho ja Mare omapärase aia on juba üles leidnud ka aiahuvilised. Ladusa jutuga Riho räägib meelsasti aia rajamise nõksudest, tutvustab taimi ja soovitab liike-sorte, mida tasub kasvatada. ✨

KINGI OMA AIA LINDUDELE TALVINE SÖÖK

Parimad
Saksa linnusöögimajad.
Söögisegud, rasvapallid ja
söödakoogid lindudele.
Pesakastid.

KAUPMEESTELE HULGIMÜÜK

www.rodoad.ee
rodoad@gmail.com
tel 501 6742
www.facebook.com/kasvuhooned

Varakevadisi

rabarbereid

Tekst **Jaan Mettik**
Fotod **reprod**

istutage sügisel

Rabarberite ajatamine tundub lihtne ning sellega pole isegi novembris hilja algust teha.

Vanadest raamatutest leiab sageli nutikaid nippe, mis tänapäevaks on sügavale unustuse hõlma vajunud. Vahel on põhjuseks paremate ja efektiivsemate meetodite ja materjalide pealetulek, vahel aga ühest põhjust polegi. Viimaste hulka kuulub ka rabarberite ajatamine, millega tänapäeva aiapidajadki võiks katsetada.

Tõestamiseks, et see tegevus polnud kunagi vaid üksikute entusiastide hobi, toon siinkohal ära löike tervelt kolmest raamatust: "Aiatöö õpperaamat" (J. Böttneri aiatöö raamatute järele Lääne mere maadel ja Wenemaa kaugemates kubermangudes asuvate eestlaste jaoks kokku seatud, "Teadus'e" kirjastus Tallinnas 1913); "Põllumehes käsiraamat – Aiatöö õpetus" III osa (Akadeemilise Põllumajandusliku Seltsi kirjastus, Tartu 1930) ning "Tegeliku aianduse ja mesinduse käsiraamat" II (K.Ü. "Loodus", Tartu 1935).

Ajatamine à la 1913

Rabarberit võib ka varajaseks ajamiseks tarvitada. Hamburis teevad seda väga mitmed äri-aednikud ja leiavad alati palju ostjaid. Selleks tarvitatud sort on *Victoria*. Kui suur nõudmine seal nende järele on, selgub sellest, et Berliini ja Hamburi turul neid iga päev 10–20 000 kimpu ära müüakse. Ka tuleb nendele turgudele veel Inglismaalt palju warast rabarberit. Kimbu hind on 15–18 pennigist (7–8 kopikat); kimbus on 3–4 wart. Läästikku arwatakse ajamise juures iga hea nelja- kuni wiie-aastase taime pealt 45 kop. (1 mark) sissetulekut. See on juba hind, mis näitab, et rabarberi kaswatus tõeste tulus on.

Inglismaalt tuleb Hamburi turule palju warast rabarberit.

Rabarberiistanduse võib sügisel katta paksu sõnnikukorraga, et maa ei külmaks läbi.

Meie oludes oleks kohane rabarberit wiinapuude ja wirsikute triiphoonetes, tagumises seinas, weebruari algust kuni keskpäewadeni kaswatada. Niisugustes hoonetes oleks pikkamisi kõrgendatud soojus rabarberile otse kohane, sest rabarberit ei tohi mitte liiga soojas ajada.

Ajamine sündigu järgmiselt: nowembris wõetakse ajamiseks määratud taimed mullast, lastakse nubulad tublisti läbi

külmetada ja hoitakse nad weebruari lõpuni jahedas kohas. Nubulad seatakse tihedalt üksteise kõrwale ja pimedasse, sest et pimedas ajamise korral warsi rohkem kaswab ja ostjad neid ka enamaks hindawad. Pimedaks wõib ruumi akende ette seatud paberi abil teha. Pimeduses ei kaswata rabarber ka tugewaid lehti, mille läbi palju jõudu kaduma läheks. Juured tulewad sellepärast tihedalt kokku istu-

Talvel püütakse rabarberid hoida nii madalas temperatuuris kui võimalik.

Rabarberikimbu hind on 15-18 penningit ja kimbus on 3-4 wart.

kulavadesse ehk kasvuhoonetesse. Veel lihtsam on katta istandus sügisel paksu sõnnikukorraga, et maa ei külmaks läbi: kevadel kõrvaldatakse sõnnik põõsaste kohalt ja kaetakse taimed tühjade semenditünnidega, vabed aga sõnnikuga. Nõnda pime-das kasvanud "pleegitatud" lehevaredd on maitsevamad kui valguse käes kasvanud. Hiljem võib tünnid päeval ka ära võtta ja ööseks pääle tagasi panna.

Rabarber kasvuhooones 1935

Kasvuhooones kasustatakse rabarbri ajatamiseks ruume, mida valguse puudusel raske on kasustada teiste taimede kasvatamiseks, nagu riulite ja taimelavade alused jne. Selleks valitakse sügisel tugevad 2- kuni 3-aastased põõsad, mis suve jook-sul on seisnud erilise hooldamise all ja millede küljest pole lõigatud lehti viimasel aastal.

Enne suurte külmade tulekut, kui lehed on juba rikutud, kaevatakse nad mullast välja, püüdes võimalikult vähe vigastada juuri. Kasvuhoo-nes kaevatakse muldpõrand ümber, lisatakse juurde niipalju lammulda, et oleks võimalik korralikult taimi sisse istutada ja juurte ümber oleks hea muld. Taimed istutatakse tihedalt üksteise kõrvale.

Peale istutamist tuleb taimi korralikult kasta, kuna edaspidi püütakse neid hoida kuivalt ja nii madalas temperatuuris, kui see iganes võimalik. Talve kestel on soovi-

tada, et varred siis üksteist vastastikku sirded hoiavad ja otse püsti kasvavad.

Ka suuremates soehoonetes võib tagumisel küljel rabarberit ajada.

Ajatamine tsemenditünnis 1930

Aedrabarber kõlbab ka varajaseks ajatamiseks. Selleks kaevatakse sügisel taimed mullapangaga välja ja hoitakse keldris ületalve. Kevadel istutatakse need sõnni-

tav kasvuhooone pidada kütmata. Kevadel hakatakse kasvuhoooneid kütma varemini või hiljemini, nii kuidas seda nõuab antud pea-kultuurtaime liik. Ühtlasi kastetakse tublisti läbi ka rabarber sooja veega. Nüüd hakkab ta kasvama ja mõne aja möödudes võib kasustada ta lehti.

Kevadel võib rabarbripõõsad visata peale kasustamist hoopis välja või jagada tükkideks ja tarvitada uue istanduse rajamiseks.

Globaliseerumise karuteene

Tänapäeval pole enamik aedvilja-sõpru rabarberi ajatamisest, vähemalt selle ajatamisest müügi eesmärgil, kuulnudki. Kiire transpordihendus kogu maailmaga lubab meil osta värsket aed- ja puuvilja terve aasta, ning need, kes eelistavad kasutada oma aia tooteid, võivad kevadel korjatud rabarberi sügavkülma panna. Sel viisil saab hoida kokku nii kasvuhoo-nepinda kui tööd.

Samas, kuna jõu- ja ajakulu näib rabarberite ajatamisel olevat peamine kuluartikkel, ei näe ma ühtki põhjust, miks mitte katsetada rabarberi ajatamist. Eriti soovitatav võiks see olla juhul, kui teil on nagunii rabarberiklump, mida soovite noorendada või ümber istutada.

Rabarberi ajatamise katsetuse kasuks räägib ka see, et võrreldes sajanditaguse ajaga on suuremal osal väikeaiapidajaist nagunii olemas kasvuhooone viinamarjade ja kurkide-tomatite tarbeks.

Mida teha "ära ajatatud" rabarberitega? Lisaks 1935. aastal soovitatule – ära visata või kasutada uue istandiku algmaterjalina, võib katsetada ka rabarbereid terrassil potitaimedena edasi kasvatada.

Selleks peate oma ajatamisele minevad taimed istutama mitte kasvuhooone lahti kaevatud muldpõrandasse, vaid ruumikatesse, u 10-l plastpottidesse. Samas, kui plaanite neid talvel kasvuhooones hoida, võiks potid siiski omakorda mulda kaevata. Maapinnale jäänuna võivad need läbi külmuda ning see ei mõju ajatamist ootavatele rabarberijuurtele hästi.

Kui olete kevadel oma potirabarberitelt soovitud hulga saaki kätte saanud, tõstke taimed kasvuhooone riuli alt või keldrist valgesse paika ning alustage nende hoolsa kastmise ja väetamisega. Juba mõne nädala pärast saate enesele lopsaka eksootilise välimusega terrassilille. ✦

võimalus

5 lilleanummat

Tekst Kaja Kurg
Fotod Sven Arbet

hilissügiseks

*Lopsakas taimekooslus
õuevaasis toob sära
lühikesse halli
sügispäeva.*

Traditsiooniliselt on sügisvaasidesse istutatud kanarbikke, eerikaid, ilukapsaid ja viltlehte, aiakeskuste lettidel leiab aga üha uusi põnevaid taimi, mida on vahelduseks värskendav kasutada.

Näiteks puismailasi, mida on saada nii suuri lopsakaid värviliste õitega puhmaid kui ka väikesi tihedaid mättaid. Oranžide viljadega tuliastlad toovad anumasse sooje toone, mehisel nais-
tepunal on vahvad punased viljad. Ka hariliku kanarbiku uued sordid pakuvad üllatusi oma vormiga.

Kindlasti tasub sügisvaasi lisada ka mõni kõrreline, mille puhmikud annavad istutusele liikuvust ja õhulisust. Enamik kõrrelisi jääb kauniks ka pärast seda, kui õuevaasi on kimbutanud miinuskraadid.

Väikesed värvika lehes-
tikuga lehtpöösad nagu Thunbergi kukerpuud ja Fortune'i kikkapuud on samuti sügisvaasis teretunud. Helmikpöörise värvilised igihaljad lehed püsivad kaunid aga kevadeni.

Aianduskeskuse Hortes väljapaneku juht Tiina Viik kujundas halliks hilissügiseks ajaks Maakodule viis värvikat taimeanumat. Neist saab häid vihjeid, kuidas taimi omavahel kokku sobitada ning milliseid potte võiks sügisel õues kasutada.

Maalähedane korv

Suur punatud korv sobib hästi maakodusse. Siin on mängitud roheline eri toonidega. Suureviljaline küpress 'Goldcrest Wilma' valiti oma rõõmsa erkrohelse värvi pärast, aga tema hukkub miinuskraadidega. Küpressi võib edukalt asendada aga mõne muu koonilise kujuga okaspuuga, näiteks hiina kadakaga 'Stricta'.

Kohevad kollakasrohelised "sabad" kuuluvad puis-eerikale 'Albert's Gold'. See liik on Eesti oludes külmaõrn. Väike roheline mäts tema kõrval on puismailane 'Green Globe'.

Rohelusse toob põnevat struktuuri oma ülespoole turrivate kandiliste "sõrmedega" kanarbiku uudissort 'Skyline Stockholm'.

Heledust lisab värd-eerika 'White Perfection'. Ta õitseb varakevadel, kuid juba sügisel näitab oma värvunud õiepungi. Igihaljas värd-eerika on täiesti külmakindel. Korvi keskel säravad mehise naistepuna 'Ignite Red' punased viljad.

Särtsakas oranž valgega

Kõrge vaas ja madal kauss moodustavad tore paari. Siin on mängitud kordusefektiga: anumates korduvad nii värvid kui taimed. Oranž kauss paneb tuliastla oranžid viljad veelgi enam särama, kõrge valge vaas aga lisab heledust valgeõielisele kanarbikule.

Õhulisust ja liikumist annab nii all kui ülal hiidhirss, mille peenikestel vartel on toredad pudeliharju meenuvavad õisikud.

Agas mis taim on see, mille varred turrivad vahvalt ülespoole nagu kandilised rohelist sõrmed? Ei tuleks selle pealegi, et tegu on hariliku kanarbikuga. See on uus sort 'Skyline Stockholm' (aretatud 2011). Nimetatud sort ei õitse, tema võlu on omapärase vormis. Üllatusmomenti pakub kõrge kanarbikusammas – uus sort 'Beauty Lady'.

Kõrge valge Elho pott on ühtlasi ka valgusti. Selle alumisse ossa on paigutatud lamp, mis kumab mahedalt läbi poti seina. Pimedal sügisõhtul on koju kohe hulga toredam tulla!

Minimalistlikud vaasid modernse maja juurde

Vahel piisab vähesest, et saavutada mõjuv tulemus. Moodsa kandilise maja juurde valige samuti kandilised lilleanumad. Ühe asemel pange kaks, sest kordusmoment töötab alati!

Kõrgemas vaasis on puismailase lopsakas puhmas, madalamas kanarbikud. Igihaljaste lehtedega puismailased on kääbuspõõsad, mis elavad edukalt üle lühiajalise kerge külma, kuid õues nad siiski kevadeni vastu ei pea.

Romantiline hall ja roosa

Antiikse ilmega vaasi valiti punastes toonides taimed: Thunbergi kukerpuu 'Roseglow' väike põõsas, veinpunaste lehtedega helmikpõõris, punaseõieline kanarbik. Heledust ja põnevat struktuuri lisab hõbehall padipõõsas. Peale viimase on kõik taimed külmakindlad. Miinuskraadidega padipõõsas küll hukkub, aga tema kaunis värv ja vorm säilib kevadeni.

Halli anumaga sobitub hästi ka suur hall küünlalatern, kus hämaruse saabudes on tore süüdata elav tuli.

Heledust pimedasse aega

Hämaratel päevadel tasub panustada valgele värvile, sest see paistab kõige paremini välja. Rõdukasti valitigi valgete õite, viljade ja valgekirjude/hõbehallide lehtedega seltskond (vasakult): Fortune'i kikkapuu 'Harlequin', padipõõsas, teravatipuline talihali, alpikannid ja kanarbikud. Paremal otsas kõrguv kanarbikusammas 'Beauty Lady' mõjub vahvalt nagu väike lumine kuuseke. ✨

Hobikasvatajate sügisene

orhideenäitus

Tekst Jaan Mettik

Fotod Mihkel Saar, Jaan Mettik

Juba kolmandat aastat järjest toimus aianduskeskuses Hansaplant sügisene hobikasvatajate orhideenäitus, kus Eesti orhideekolleksionärid näitavad oma kogude pärle.

Näituse kõige haruldasem taim *Psychopsis papilio* var. *alba*, kasvataja Kristi Sootla.

Kuigi taimi said aiakeskuse külalastajad näha juba neljapäevast, oli näituse tähtsaim päev laupäev. Just siis valis žürii, mille koosseisus olid Saksa kuulsad orhideeaiandid Röllke Orchideen üks juhte Fank Röllke, aiakeskuse Hansaplant turundusjuht Anna Ansmitt ja Tallinna Botaanikaia vanemaednik ning ajakirja Maakodu aiandustoimetaja Jaan Mettik, välja näituse parimad taimed. Kategooriaid oli kolm: kauneim õitseja, haruldasim taim ja erakordseim taim.

Parimad said pärjatud

Kauneima õitseja valimisel oli žürii üksmeelne. Selleks valiti ühel häälel Kristi Sootla kasvatatud veenusekinga liik *Paphiopedilum helenae*. Žürii tõstis selle taime õite juures esile liigile omase ja

Kahe võiduka orhidee perenaine Kristi Sootla.

hästi välja kujunenud värvuse ning õie-rohkuse. Kui sageli õitsevad veenusekingad ühe õie kaupa, siis sellel, küllalt väikesel taimel, oli õisi tervelt kolm.

Kõige erakordsema taime tiitli pälvis Merle Toompargi kasvatatud *Encyclia venezuelana*. Kuna nimetus "Era-

Näituse erakordseim taim, viljuv *Encyclia venezuelana*, kasvataja Merle Toompark.

Näituse kauneim õitseja *Paphiopedilum helenae*, kasvataja Kristi Sootla.

Meistriklass – õpituba viib läbi erakordseima taime kasvataja Merle Toompark.

Seekordne hobikasvatajate sügisnäitus oli juba kolmas.

kordseim taim” jättis valijatele küllalt vabad käed, osutusid seekord määravaks mitte taime õied, vaid hoopis vili. Paljud orhideed on oma tolmeldajateks valinud väga spetsiifilised putukad, kes on jäänud taimede kaugelt kodumaale, seepärast pole troopiliste

orhideede viljumine toatingimustes sugugi igapäevane nähtus.

Kõige haruldasema taime nimetu- sele oli pretendente mitu ning seetõttu tuli žüriil arvestada ka taimede üldist seisukorda. Kõiki nüansse arvesse võttes pälvis tiitli Kristi Sootla kasvatatud

harilik liblikkäpp *Psychopsis papilio* var. *alba*. Kuigi *Psychopsis papilio* pole ehk kõige haruldasem liik, ei kohta teda Eestis toatingimustes siiski veel kuigi sageli. Veelgi haruldasem on liigi heledaõieline varieteet *alba*.

Loengud ja õpitoad

Lisaks näitusele võisid huvilised osaleda töötubades ja kuulata loengut. Loenguprogramm sai alguse keskpäeval, mil Frank Röllke rääkis orhideede seemnetega paljundamisest ning beebitaimede kasvatamisest. Ilmselt oleks raske leida selle teema paremat spetsialisti. Röllke Orchideen ongi peamiselt spetsialiseerunud haruldaste orhideeliikide ning liikidevaheliste hübriidide kasvatamisele. See ülipeen töö ei nõua mitte ainult teadmisi ja kogemusi, vaid ka äärmist kannatlikkust, kuna sõltuvalt liigist võib seemnete külvamisest õitseva taime saamiseni kuluda neli kuni seitse aastat, vahel isegi kauem.

Õpitubade läbiviimise võtsid enda kanda eestimaised orhideekasvatajad. Juttu tuli kuukingade istutamisest, kambriate ja vandade kasvatamisest. Tutvustati ka haruldasi samuraiorhideesid ning nende istutamist. Õpetajateks olid vastavalt Merle Toompark, Ave Kruusel, Urmas Kalavus ja Anne Kelgo. ✨

Kas Mandri-Euroopa puud on vastupidavamad?

Briti saartel on hakatud tõsiselt tähelepanu pöörama sellele, kuidas võidelda kliimasoojenemise tagajärgedega.

Kogu Suurbritannias metsanduslike uurimustega tegelev Forest Research alustas tänava pikaajalist katset, mille käigus istutati Kenti krahvkonna katselappidele enam kui 3700 noort puud. Peamiselt on tegu harilike tamme (*Quercus robur*), magusate kirsipuude (*Prunus cerasus*) ning harilike kastanipuudega (*Castanea sativa*). Istikud on kasvatatud Põhja-Prantsusmaalt ning Põhja-Itaaliast pärinevatest seemnetest. Need piirkonnad valiti seetõttu, et pikaajalise kliimaprognoosi kohaselt peaks Kenti krahvkonna ilmastik aastatel 2050 ja 2080 vastama just neile Mandri-Euroopa aladele.

Katse peaks kestma vähemalt 10 aastat ning selle tulemusena püütakse välja selgitada, kas mandrilt, s.t soojemast kliimast pärit genotüübiga taimed taluvad kliimasoojenemist paremini kui sama liigi kohalikud esindajad.

Õunad on muutunud magusamaks

Jaapani aiandusteadlased on kliimasoojenemise mõjude uurimisega tegelnud juba 40 aastat. Kolmest teadlast koosnev uurimisrühm on jälginud kahe populaarse Jaapani õunasordi 'Fuji' ja 'Tsugaru' käitumist viimaste kümnendite jooksul. Nende vaatlused tõestavad, et õunad on muutunud magusamaks, kuid viljaliha pehmemaks.

Töörühma juhi Toshihiko Sugiura sõnul on viimase 30 aasta jooksul – lisaks hapete sisalduse vähenemisele ja suhkrute osatähtsuse suurenemisele – muutunud varasemaks ka õunapuude õitseaeg. Samas on viljade värvus ja tärglisesisaldus jäänud samaks. Teadlaste sõnul tähendab see, et kui meil oleks võimalik maitsta tänapäevast keskmist 'Fuji' või 'Tsugaru' õunasorti ning võrrelda seda kolmekümne aasta tagase õunaga, oleks maitsevahe ilmselge.

Uuringud on avaldatud ajakirja Nature online-lisas Scientific Reports ning need kinnitavad analoogseid uuringuid, mis on tehtud USAs viinamarjade ja pirnidega.

Sakslased valisid tuleva aasta püsiku

Saksa püsikukasvatajad on juba 2001. aastast alates valinud aasta püsilille, täpsemalt püsilillepererkonda. Mõõdunud aastal olid selleks piimlilled (*Euphorbia*), tänava aga epimeediumid (*Epimedium*).

Epimeediumid valiti aasta püsikuteks eelkõige seetõttu, et kuigi mitmeid selle põneva taimepererkonna sorte Saksa aedades juba kasvatatakse, väärivad nad nii oma välimuse kui haljustuslike omaduste poolest palju suuremat tuntuust.

Täpsemat infot Saksamaa aasta püsikute kohta leiate interneti-kodulehelt www.staude-des-jahres.de.

Kübarakunstniku orhidee

Tavaliselt saavad lillesordid nimesid filmitähtede, aretajate abikaasa ja tütarde või lahkete sponsorite järgi. Hollandi orhideekasvatajaid ühendav projekt "Art of Life" otsustas tänava ristida ühe kuukingahübridi Philip Treacy nimega. Philip Treacy on maailma ilmselt hetke kõige tuntum ja tunnustatum modist – kübarakunstnik. Tema peakatteid on kuulsaks teinud Grace Jones ning hiljem on tema kujundatud peakatteid kandnud Cornwalli hertsoginna Camilla, Rootsi kroonprintsess Victoria ja Lady Gaga.

Tuntud modisti nime kandev orhidee aretati mõni aasta tagasi Taiwanil. Tegu on Cascade'i sordirühma kuuluva kuukingaga, mille õie keskel on fuksiapunased tähnid. Huul on valge- ja kollasekirju.

Lisaks omanimelisele orhideele kujundas Philip Treacy ka kolm orhideekübarat. Üks

valgete kuukingade, teine siniste vandade ning kolmas kollaste ontsiidiumidega. Need taimed valisid modist kindlatel põhjustel – kuukingad õite elegantsi, ontsiidiumid kulde värvi ja tantsivaid nukukesi meenutavate õite ning vandad efektsuse tõttu. Õnneks ei jää need kaunid kübarad vaid unikaalseks kunstiprojektiks, neid saab Philip Treacylt ka tellida. ✨

Raamatud saadaval raamatupoodides üle Eesti.
Tellimiseks helista 680 4443 või külasta meie
kodulehte www.healugu.ee

Maalehe Raamat

EESTI EKSPRESS
RAAMAT

Eesti Päevaleht

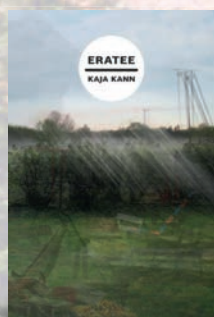

Ristpisteromantika

HELGA KOGER

Ristpiste annab väga palju võimalusi nii lihtsate kui ka äärmiselt keeruliste mustrite tegemiseks, olgu selleks siis laudlinad, vaibad, seinapildid või seljariidedki. Siia väljaandesse on koondatud väga erinevaid mustreid aastatest 1900–1940, mis on tikitud nüüd tänapäevastele esemetele – seega, lisaks mustritele leiab lugeja siit ka ideid, kuhu tikkida. Väärtust lisavad ka vihiku keskele köidetud mustrilehed, millele on mahutatud suured ristpistemustrid.

Helga Koger on raamatu „Nostalgilised tikandid“ autor ning kunagiste populaarsete käsitööajakirjade Ilutegija ja Käsitööleht väljaandja.

Eratee

KAJA KANN

Mina olen Kaja Kann, etendus-
kunstnik. Minu elus
on üks ring täis saan-
ud. Kui varem olin
hirmus sotsiaalne ja
aktiivne, siis nüüd
kolisin maale elama.
Tundus, et linnas

ma ei oska enam. Kadus mõte. Lisaväär-
tuste loomistest sai kõrini. Otsustasin, et
tahan luua ainult püsiväärtusi.
Nii olengi Pardimäel tegelenud igapäe-
vaste asjadega: toon vett, kütan maja, teen
puid, rohin peenraid, tõstan keldris vasta-
valt vee tõusule ja langusele kartulikaste,
kään seenel, koon sokki... Igal õhtul teen
akna pealt ka pildi, et salvestada tänane
päev. See on üksinda maal elava inimese
vaade. Vaade laia maailma.

Vahva rätsep

JACOB GRIMM
JA WILHELM
GRIMM

Tuntud mui-
nasjutt kavalast
rätsepast, kes tapab
seitse kärbest ühe
hoobiga. Uhkusega

tikib ta oma vööle kirja „7 ühe hoobiga“, kuid
hooplemine toob kaasa palju sekeldusi.
Esmakordselt ilmus raamat eesti keeles 1963.
aastal.

Spioonid

MICHAEL FRAYN

Romaani „Spioo-
nid“ peategelane
Stephen naaseb
vana mehena
Londonisse, kus
ta lapsena elas,
ja meenutab seal
Teise maailmasõja
aegseid sündmusi.

Neid, mis juhtusid pärast seda, kui Step-
heni parim sõber Keith teatas, et tema ema
on Saksa spioon, kelle järele tuleb uurata.
Kumbki poistest ei teadnud veel, et Keithi
ema igapäevaseid tegemisi salaja jälgides
avastavad nad kohutavaid saladusi, mis
muudavad nende elu igaveseks.

Romaan on võitnud mitmeid auhindu ning
kuulub Suurbritannia ja Austraalia kesk-
koolide kohustusliku kirjanduse hulka.

Keisri hull

JAAN KROSS

Jaan Krossi „Keisri
hull“ on võib-olla
kõige parem eesti
keeles kirjutatud
romaan üldse, seda
on tõlgitud vähe-
malt 16 keelde,
mis teeb temast ka
tõenäoliselt eesti

kõige tuntuma kirjandusteose maailmas.
Romaan võimu kõrkusest ja kurtusest ja
üksiku inimese võimalustest seda muuta.
Romaani peategelaseks on Võisiku mõisa
aadlik Timotheus Eberhard von Bock,
kes ei käitu kui tavaline mõisnik loobudes
keisri vallatütrest, abiellub ta pärisorjade
soost neiuaga.

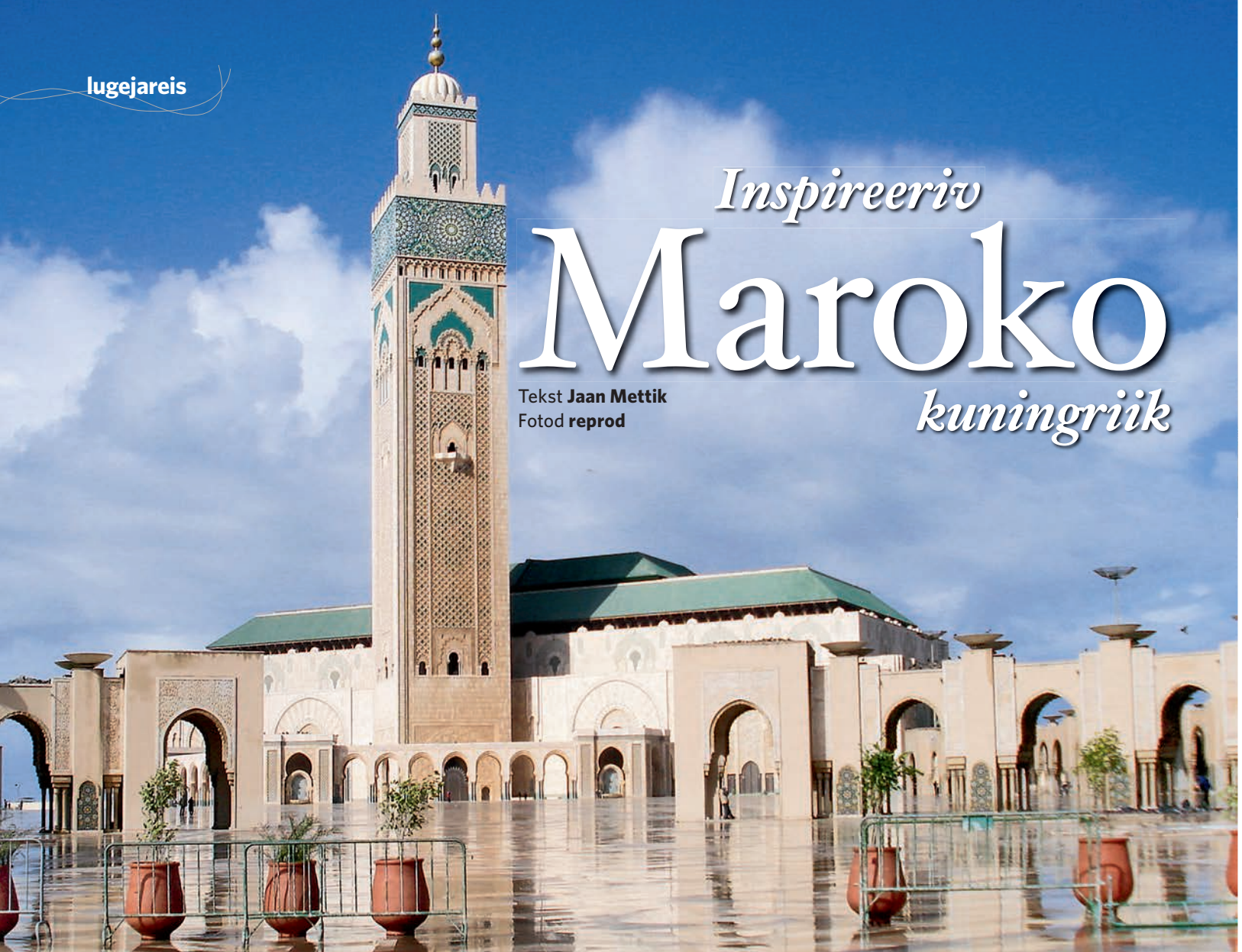
Köögikalender 2014

Kenasse ja värvilisse kalendrisse retsepte
valides on arvestatud hooaja saadustega. Nii
saab aasta läbi kokkamiseks ideid just hetkel
parimast toorainest. Kalender sisaldab kõiki
tähtsamaid riigipühaid, rahvakalendri
tähtpäevi, lipupäevi, päikesetõuse- ja loojan-
guid, kuufaase ning aastaegade-tähtkujude
algusi. Koostaja: Margit Tõnson.

Aiakalender 2014

Menukas Maakodu aiakalender ilmub
tänavu juba kaheksandat korda. Pikkadel
hallidel talvekuudel on kauni rohelise pildi-
ga kalender just see „vitamiin“, mis jõudu
annab. Kalender sisaldab kõiki tähtsamaid
riigipühaid, rahvakalendri tähtpäevi, lipu-
päevi, päikesetõuse- ja loojanguid, kuufaase
ning aastaegade-tähtkujude algusi.

Inspireeriv

Maroko

Tekst Jaan Mettik
Fotod reprod

kuningriik

Aafrika läänenurk Maroko kütkestab erakordselt põneva kultuuri ning ülima mitmekesisusega.

Head mõtted saavad alati kusagilt alguse. Mõte Maakoduga Marokosse reisisida tekkis juba kaks aastat tagasi Sri Lankal, kui küsisime oma tookordselt giidilt Raivo Haabilt, millist maad tema paljukäinud mehana soovitaks Maakodul järgmisena avastama minna. Vastus kõlas – Marokot.

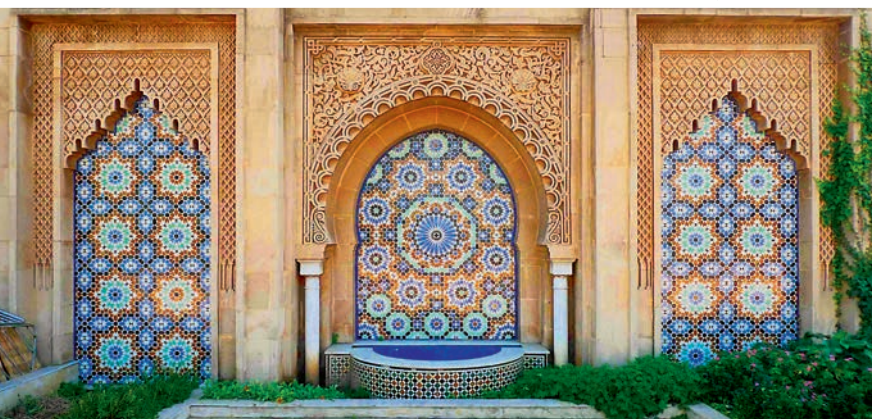
Legendid ja tegelikkus

Esialgu ei tundunud see sihtkoht kuigi paljutõttavana. Minul seostus Aafrika läänetipus asuva riigiga vaid kõrb ja kaamelid ning lapsepõlvest pärit apelsinid, mis kandsid musta klepsu kuldse kirjaga “Maroc”. Pikemalt mõeldes meenus seoses selle kuningriigiga aga lugematuid asju, eelkõige ülipõnev ja mitmekesine minevik. Kuigi tegu on Aafrika riigiga, kerkib Maroko Euroopa ajaloos ikka ja jälle esile – berberi Almoraviidide dünastia hiilgus ja võimsus, mis pikendas tublisti moslemite valitsusajaga Pürenee poolsaarel, Hispaania rekonkista ning Marokosse pagendatud moriskid ja juudid, berberi piraadid jne.

Üllatavalt selgus, et vaatamata kirevale ajaloole, suutis Maroko püsida erinevalt ülejäänud

Hassan II mošee Casblancas on üks väheseid, kuhu pääsevad ka mittemoslemid.

Kunagine pealinn Fès.

Fès-el-Bali on maailma suurim autovaba piirkond.

Marcel François' rajatud Bouknadeli eksootiline aed Rabatis.

Põhja-Aafrikast aastasada iseseisva riigina. Alles XIX sajandi lõpus ja XX sajandi alguses jagasid prantslased ja hispaanlased riigi mõjusfäärideks, kuid nemadki ei võtnud võimu Marokos päriselt üle. Ilmselt just tänu sellele, et riigile pole kunagi midagi jõuga peale sunnitud, on Marokos välja kujunenud erakordselt põnev kultuur, mis ühendab eneses nii Euroopa, Araabia kui Aafrika mõjud. See sulam on omakorda inspireerinud tuhandeid kirjanikke, kunstnikke ja muid loovhingi ning mõjutanud nõnda peaaegu kogu maailma.

Oma jälje on Maroko jätnud isegi Hollywoodi. Selle kuningriigiga seostuvad tolle unelmatevabriku kuldaja klassikalised filmid "Morocco" ja

"Casablanca", esimeses peaosades Marlene Dietrich ja Gary Cooper, teises Ingrid Bergman ja Humphrey Bogart.

Tallinnast Valgesse Majja

Selleks et kultuurikihti veidigi kriimustada, startime järgmise aasta 4. aprillil Tallinnast ja lendame Frankfurdi kaudu otse Casablancasse. Linna, mille nimi on maakeelde tõlgitult 'valge maja'. See vana, berberite poolt juba VII sajandil enne meie ajaarvamist asutatud linn on praegu Maroko suurim ja seal elab enam kui 4 miljonit inimest.

Marokoga tutvumist alustamegi reisi teisel päeval just sellest suurlinnast. Näiteks näeme maailma suuruselt seitsmendat, 1993. aastal valminud Hassan II mošeed, mille siseruumidesse ja õuedesse mahub korraga 105 000 palvetajat. Mošee minarett on 210 meetri kõrgune ning selle tipus olev laserikiir näitab suunda Mekasse.

Teise päeva programmi kuulub ka kiirpõige Maroko suuruselt teise linna Rabatti. Kuigi tegu on pealinnaga, ei peatu me seal pikalt, vaid siirdume edasi äärelinna Salésse, et näha prantsuse aiakujundaja Marcel François' rajatud eksootilise aedu. Need valmisid juba 1952. aastal, kuid olid XX sajandi lõpuks hooldamatusse tõttu juba peaaegu hävinud. Õnneks alustati aegade renoveerimisega 2002. aastal ning nüüdseks on need taastatud oma esialgses hiilguses.

Selle aiakompleksi enimkiidetud osaks on eri maanurkade aiad, mis kujundatud nende piirkondade taimedega.

Teise päeva õhtuks peaksime jõudma Fèsi, ühte neljast Maroko kuninglikust linnast.

Kaks endist pealinna

Kolmandal päeval avastame Maroko suuruselt kolmandat linna. Fès asutati 789. aastal, kuid esialgu kahe linnana. Almoraviidid liitsid need üheks alles 1070. aastal ning sellest ajast saadik on Fès korduvalt olnud Maroko pealinnaks. Oma tuuril vaatame kaht linnaosa – linna vanemat mediinat Fès el-Jedidi ja uuemat

Seedrimets Atlase mägedes.

Fès-el-Bali. Neist viimane kuulub UNESCO maailmapärandi nimekirja ning seda loetakse praegu maailma suurimaks autovabaks tsooniks. Põhjus, miks seal autosid ei kohta, on väga pragmaatiline – nii kitsastele ja käänulistele tänavatele need lihtsalt ei mahu ning seetõttu on Fès-el-Balis peamiseks liiklusvahendiks siiani koormaeslid. Näeme kuningapaleed ja loomulikult lugematuid käsitöökodasid. Lisaks arhitektuurile on kavas ka hiljuti renoveeritud Jnan Sbili park, mis rajati juba XVIII sajandil.

Pärastlõuna vedame teises kuningalinnas Meknèsis, mis oli samuti kunagi, aastail 1672–1727, Maroko pealinn. Kuigi linnad asuvad suhteliselt lähestikku ning on ka suuruselt sarnased, peetakse neid väga erinevaks. Kui Fès on kihav ärikeskus, siis suure tudengite osatähtsusega Meknès on palju sõbralikum ning aeglasema elutempoga.

Lisaks Meknèsile näeme ka kunagise Vana-Rooma provintsi keskuse Volubilise varemeid, kus on siiani säilinud imelised mosaiigid.

Kõrbes ja külmapoolusel

Neljandal päeval siirdume endisest pealinnast sisemaale – mägedesse. Ületame Kesk-Atlase mäed ja jõuame Aafrika külmapoolusele ning peatume prantslaste ehitatud Ifrane linnakeses.

Volubilise varemetes on siiani säilinud imelised mosaiigid.

Tafilalti oas.

Külmapoolus Ifrane meenutab pigem Euroopat kui Aafrikat.

1935. aastal mõõdeti seal -24°C . Nagu selle ehitajad plaanisidki, on 12 000 elanikuga Ifrane pigem Euroopa Aafrika küla. Aafrikalikke lamekatuseid asendavad siin viilkatused ning palme Euroopast toodud sirelid, pärnad ja kastanid. Ifrane ongi paljude Marokosse kolinud eurooplaste kodu ning lisaks hinnatud suusakuurort. 1665 m kõrgusel piisab talviti nii lund kui häid suusanõlvu.

Zizi oru vaade.

Merzouga luided iseloomustavad suurepäraselt liivakõrbe.

Kesk-Atlase mägedes peatume ka atlase seedrite (*Cedrus atlantica*) metsas ning hea õnne korral näeme ka berberi makaake. Need, kes on käinud Gibraltaril, on selle ainsa Euroopaski elava ahviliigi poolkodustatud esindajatega kindlasti kohtunud, kuid näha neid metsikus looduses on sootuks teistsugune elamus. Ööbimiskohta jõudmiseks sõidame läbi maali-

lise Zizi oru Sahara kõrbe servas olevasse Tafiltali oasi, kust siirdume džiipidega Merzouga düünide vahele.

Koidik luidetel

Kui Allah ilmaga õnnistab, on meil võimalik viiendat reispäeva alustada, imetledes päikese tõusu Erg Chebbi luidetel. Need pole küll Sahara suurimad, kõrgus vaid 150 m, kuid kindlasti ühed Maroko kõige kergemini ligipääsetavad. Selleks et Sahara-elamust täielikult nautida, saavad soovijad kaamelitel ratsutada.

Luidetelt sõidame edasi läbi Maroko kauni looduse ja mööda “1000 linnuse teed” oma õhtusesse sihtpunkti, kõrbeväravaks kutsutud Ourzazate linnakesse. Meie teele jäävad maaline Dadèsi org, mis kulgeb paralleelsete Antiatlase ja Kõrg-Atlase mäestike vahel, ning Kõrg-Atlase mäestikku läbiv Todra kanjon, mille kõrgeim osa ulatub 160 meetrini.

Kuuenda päeva hommikul lahkume Ourzazatest ning sõidame kindluslinna nimega Ait Benhaddou. Lisaks piirkonna kauneimale ning paremini säilinud *kasbah*’le, on see linn tuntud ka mitme maailmakuulsa filmi nagu “Araabia Lawrence”, “Kristuse viimane kiusatus”, “Gladiator”, “Kundun” jm võttepaigana. Siin on filmitud ka seriaali “Troonide mäng”.

Maailine
Dadési.org.

Essaouira
pitoreskne
kalasadam.

Agadir on oma
ilmelt moodne linn.

Reisi järgmine sihtpunkt on Taroudant. See linn, mida vahel ka Väikeseks Marrakechiks või Marrakechi Vanaemaks kutsutakse, on tänapäeval tuntud eelkõige terviklikult säilinud linnamüüri poolest, mille kogupikkus on 6 kilomeetrit. Loomulikult on linnas elavad *souk*'id, kus müüakse käsitööd. Õhtuks jõuame Agadiri.

Atlandi rannikul

Reisi seitsmendat päeva alustame Agadiris, mis on Maroko tuntuim kuurort ning ilmselt ka üks modernsemaid linnu. See tänapäevanus on tulnud aga traagiliselt – 1960. aastal hävitas maavärin peaaegu kogu linna. Mõne aastaga ehitati see aga uuesti üles ning praegune Agadir on avar ja paljude haljasaladega.

Linna peamine vaatamisväärsus on muidugi linna suurim turg – Souk El Hadi, kus saab näha, kuidas valmistatakse eksootilist ja hinnalist argaaniaõli. Erakordne on ka Agadiri sadam oma kalaturuga. Näeme Rabatis sündinud itaallase Cocco Polizzi rajatud keskust La Médina D'agadir. Tegu on traditsioonilisel moel ehitatud berberi küllaga, mis on kohaliku käsitöö ja kunsti keskus. Pärastlõunal saavad soovijad külastada Agadiri linnasüdames asuvat linnuparki. Päev lõpeb Maroko stiilis rahvusõhtuga.

Kaheksandal päeval suundume Agadirist piki ookeani äärt Essaouirasse. See XVIII sajandil rajatud linn on eurooplastele tuntud ka kui Mogador. Essaouira on samuti kantud UNESCO maail-

Marrakechi vaade.

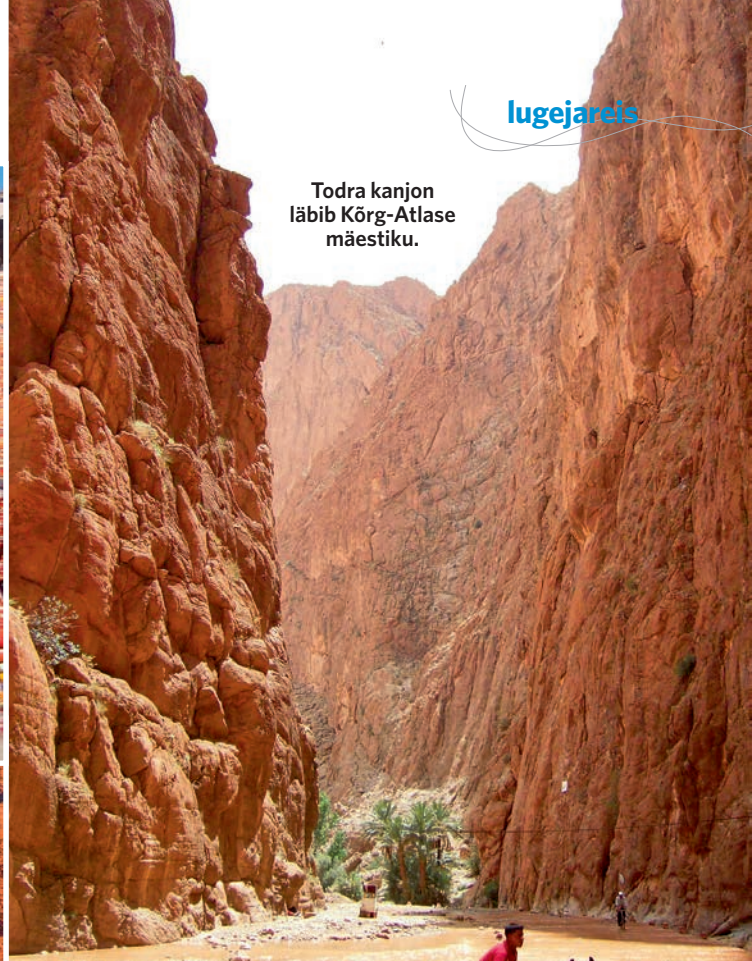
Kindluslinn Ait Benhaddou.

Taroudanti kutsutakse ka väikeseks Marrakechiks.

mapärandisse – hinnatud on ta linnamüür ja *souk*, mis on kuulus puitnikerduste poolest. Omaette vaatamisväärsus on sadam siniste kalapaatidega.

Kaheksanda päeva õhtuks jõuame lõpuks Maroko kuulsaimasse linna – endisesse pealinna Marrakechi. On hea, et saabume sinna alles oma reisi teises pooles. Marokos elav briti kirjanik Tahir Shah on öelnud: “Ma usun, et Marrakech

Todra kanjon läbib Kõrg-Atlase mäestiku.

kui sihtpunkt tuleb välja teenida. Teekond sinna on ettevalmistus. Liiga kiire saabumine muudab linna mõistmise raskemaks.”

Punase linna võlud

Aastasadu tunti Marokot just selle linna järgi ning kogu riiki kutsuti Marrakechi kuningriigiks, nime mugandusest on tulnud ka riigi nimi Maroko. Punaseks linnaks hüütakse Marrakechi aga seetõttu, et ta müürid on ehitatud punasest liivakivist.

Üheksanda päeva hommikut alustamegi linnaga tutvumisest. Üks põnevamaid kohti on kindlasti aedadest ümbritsetud Bahia palee, mis ühendab eneses parimad berberi ja araabia arhitektuuri jooned. Palee laskis XIX sajandi teisel poolel ehitada orjast suurvesiiriks tõusnud Si Ahmed ben Musa (Bou-Ahmed) ning palee täiendamist jätkas tema poeg, kes oli samuti suurvesiir ja aastaid riigi tegelik valitseja.

Bahia paleest naaseme Marrakechi vanalinna, jalutame värvikal peaväljakul Jemma el F'nal ja saame osa kirglikust turuelust. See plats täitub päevaks akrobaatide, jutuvestjate, veemüüjate, tantsijate, muusikute, maotaltsutajate ja ahvitantšitajatega.

Reisi kümnendal, teisel Marrakechi päeval, külastame Maroko kuulsaimat aeda.

Le Jardin Majorelle'i rajajaks oli prantsuse maalikunstnik Jacques Majorelle (1886–1962). Kunagi eraaiana rajatud paik avati külastajatele 1947. aastal ning 1980 said selle omanikeks Yves Saint-Laurent ning ta elukaaslane, tööstur Pierre Bergé. Le Jardin Majorelle'i on laiuli puistatud ka 2008. aastal surnud moekunstniku tuhk.

Marrakechi Bahia palee ja aiad on maailma-kuulsad.

Le Jardin Majorelle'i tunnusjooneks on sinine.

Aia läbivaks tooniks on erk koobaltsinine, mida kutsutakse just selle aia tõttu ka Majorelle'i siniseks. Nagu paljudes araabiapärastes aedades, on kujunduses tähtis osa loomulikult taimedel. Sageli loetaksegi Le Jardin Majorelle'i botaanikaaiaks. Aias on lisaks Marrakechi islami kunsti muuseum ning väljapanek Jacques Majorelle'i maalidest ja Yves Saint-Laurent'i kunstikogust.

Edasi jalutame Palmeraie oasis. See kunagine palmisalu – 13 000 ha suurusel maa-alal kasvab 150 000 palmi – on tänapäevaks kujunenud eksklusiivseks linnapiirkonnaks, mida ümbritsevad

luksushotellid ja rikaste ning kuulsate elamud. Õhtul jätame Marrakechiga hüvasti ja sõidame tagasi reisi alguspunkti Casablancasse.

Reisi viimasel, üheteistkümnendal päeval, on aga aeg Marokoga hüvasti jätta. Siis stardime Casablancast Farkfurdi kaudu koju.

Üks meie tellijaist, kel on tuleva aasta 13. jaanuariks Maakodu aastatellimus või otsekorraldusleping, saab reisile fortuuna õnneliku käe abil. Need, kes oma õnne sedavõrd ei usalda, võivad end reisile registreerida kas Maakodu toimetuse telefonil 661 3370 või e-posti aadressil kadri.tramm@maakodu.ee. ✨

MAAKODUGA EKSOOTILISSE MAROKOSSE!

Ainult ajakirja Maakodu jaoks kokku pandud ainulaadse lugejareisi loosimisel osalevad kõik, kellel on 13. jaanuariks 2014 sõlmitud kas otsekorraldusleping või vormistatud Maakodu aastatellimus.

Telli Maakodu ja avasta kirev Maroko!

Maroko on vürtside ja vikerkaarevärvide maa: punane linn Marrakech, valge Casablanca, roheliste seedrimetsadega kaetud mäed, Sahara kõrbe kollased liivaluited ja linnade kirevad soukid ehk turu-väljakud. Lisaks pilkupüüdev arhitektuur, imeline mosaikigunst, käsitöö ja hõrgutav toit.

Maakodu ringreis eksootilisse Marokosse toimub **kevadepäevadel 04.–14.04.2014**, kui loodus on kõige lopsakam. Seetõttu külastame ka mitmeid kuulsaid ja kauneid aedu. Nende hulka kuuluvad Bahia palee aiad, 150 000 palmiga Palmeraie oas, moeloojale Yves Saint Laurent'ile kodus ja inspiratsiooniallikaks olnud Le Jardin Majorelle ja ka eksootiliste taimede aed Les Jardins Exotiques de Rabat Salé. Giidiks on tunnustatud teejuht Raivo Haab ja reisi korraldab Germalo Reisid.

Üks meie tellija saab reisile fortuuna õnneliku käe abil. Võitja kuulutame välja Maakodu veebruarinumbris. Need, kes oma õnne sedavõrd ei usalda, võivad end reisile registreerida kas Maakodu toimetuse telefonil **661 3370** või e-posti aadressil kadri.jakobson@maakodu.ee.

Tellides soodsam!

Maakodu aastatellimus maksab 27 € ja otsekorraldus 2,50 € kuus. Hinnavõit aastatellijale 8,40 € võrreldes kaanehinnaga poes!

HINNAVÕIT
kuni
8,40 €!

Telli Maakodu koos Maalehega!

Vormistades aastase pakettitellimuse hinnaga 71,82 € või otsekorraldusega 6,65 € kuus, osaled ka Maalehe sügiskampanias.

Jälgi Maakodu Facebookis ja võida auhindu!

Novembris loosime Maakodu fännide vahel iga nädal välja kauni maalinguga puidust kandiku!

Tellimine: telefonil **680 4444** • e-postil klienditugi@lehed.ee • veebis www.maakodu.ee/maroko

Värske sõõm

Rõõmuallikast

Tekst Kristel Kirss / Fotod Sven Arbet

Paremat nime Saarde vallas asuvale söögikohale, kus toit hellitab maitsemeeli ning igas ruumis näeb mõndagi silmi lõbustavat, on raske tahta. Pealegi ootab kohvikuküllastajaid karahvin kohaliku allika karge veega.

Rõõmuallika kohvik kannab oma arm-
sat nime õigustatult. Lisaks maitsev-
menüüle liitis söögikoha loomise idee
üheks pereks kaks loomingulist hinge. Juhuse
tahtel kohtusid Maris Kreem ja Kalju Oigus.

Maris töötas varem Tallinnas, kasvatas üksi
kaht tüdart ning vajas hädasti oma ellu kannapöö-

Rõõmuallika majaks on vana postijaam. Nüüd kui kohviku omanikud on maja sissekäigule lisanud sambad ning ehitanud uue trepi, on hoonet ajaloolise postiteega palju lihtsam seostada.

Rõõmuallika majapidajanna ja kokk Maris Oigus puhkehetkel.

Hobuserauad ei ole asjata valepidi. Neist moodustub isuäratuseks üks vajalik sõna. Maris kogub teist aastat südamekujulisi kartuleid. Neid ei panda patta, vaid näidatakse kõigile. Kevade saabudes kasvatavad need endale ehteks "juuksed" ehk idud.

ret. Üksikemana oli ta kahe lapse kõrvalt jõudnud ametis olla nii kohviku teenindaja, koka kui ka pagarina. Internetist sobivat elu- ja töökohta otsides sattus ta kirjutama Kaljuga. Kirjavahetusele järgnenud kohtumine muutis nende mõlema elu. "See oli äratundmine esimesest silmapilgust," räägib Maris. "Abikaasa sõnastas selle nii kenasti.

Ta ütles, et enne laperdas ta elus ühe tiivaga. Minus leidis ta teise tiiva. Mina arvan samuti. Nüüd laperdamegi siis koos."

Kuu pärast tutvumist registreeriti nende abi-elu. Kahe kuu pärast kolis Maris Mõisakülla. Esmalt plaaniti sätida üks vana maja armsaks koduks. Peagi jäi aga kodu tagaplaanile, sest värskel abielupaaril oli plaan hoopis oma kohvik avada.

Raskused on ületamiseks

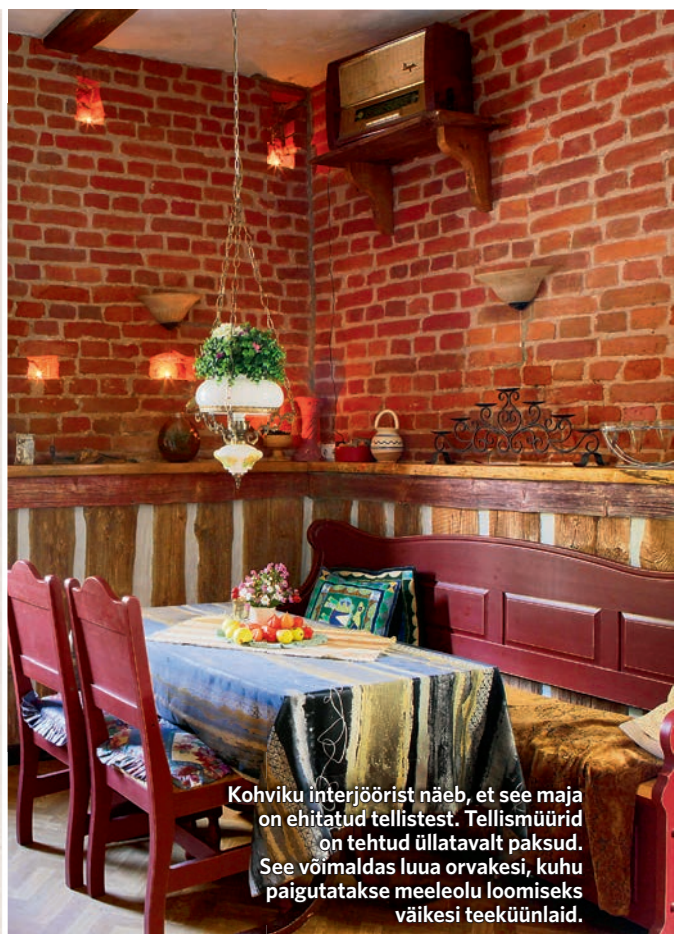
Maja, milles nüüd asub kohvik, oli 154 aastat tagasi postijaam. Esmalt kardeti, et äkki tunneb muinsuskaitse maja vastu huvi, kuid nii vääruslikuks see hoone siiski ei osutunud.

Remondiks ja korrastustöödeks kulus aasta. Põrandad olid mitu talve tühjana seisnud majas ära mädanenud, veetorud puruks külmunud, kanalisatsioonikaevud vajasisid remonti. Maris oli töötu ja asus end täiendama töötukassa korraldatud ettevõtluskoolitusel.

"Tulevast kohvikut silmas pidades koostasid koolituse lõpus äriplaani. Paraku ei saanud see heakskiitu. Minu suureks pettumuseks arvati, et see kant – Tihemetsa ja Kilingi-Nõmme vahel – pole eduka kohviku avamiseks sobilik," meenutab Maris. Ometi ei jätnud naine jonnki.

Armsalt retrolikke aksessuaare on kohvikus palju. Peremees Kaljul on kohviku kõrval poeke, kus müüakse lelusid, tarbeesemetest pudi-padi ning uusi ja kasutatud rõivaid. Poeke kannab sama nime mis kohvik.

Kohviku interjööri näeb, et see maja on ehitatud tellistest. Tellismüürid on tehtud üllatavalt paksud. See võimaldas luua orvakesi, kuhu paigutatakse meeleolu loomiseks väikesi teeküünlaid.

Ta saatis äriprojekti uuesti ning lisis pil- did kohviku endisest olukorrast ja tehtud remonditöödest. Tookord oli otsus positiivne ja sellega kaasnes oluline toetusraha.

“Selle eest saime ostetud kõik köögi suursead- med: nõudepesumasina, gaasipliidi, ahjud ja pann- koogipannid,” rõõmustab Maris. Oli nõue, et pool aastat pärast raha laekumist on kohvik avatud.

Kuni toetussummasid ei olnud, nokitseti vaikselt ja järjekindlalt. Pärast toetussumma arvele jõudmist läks kõigi elu tempokaks.

“Ööd ja päevad askeldasime. Enne koh- viku avamist olin 62 tundi magamata.

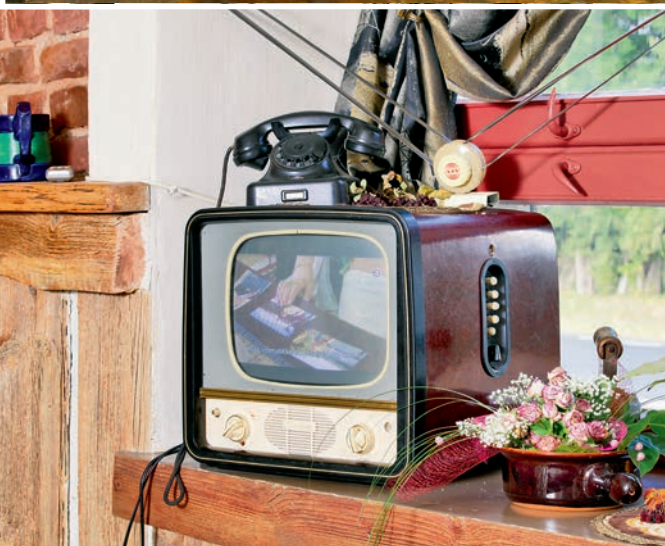
Vahetult avamisele eelnenud päeva õhtul saime tervisekaitseametilt loa avamiseks. Avamispäeva hommikul panime maha põran- dakatet, seinale pilte ja akendele kardinaid. Külaliste saabumise hetkeks oli kõik tehtud ja süda rahul,” meenutab kohvikupidajanna.

Mees tunneb kõiki töid

Tänavu novembris tähistab Rõõmuallika kohvik oma teist sünnipäeva, aga süüa-juua on vanas postijaamas pakutud varemgi. Umbes 10 aastat tagasi oli siin *rekka*juhtide lemmikpubi. Kui publi ukseid sulges, saabusid õnneotsijad iirlased, kes avasid oma söögikoha. Ent võõrsilt saabunud ettevõtjad polnud kursis kohalike nõuete ja seadustega, mistõttu nende asutus suleti kiiresti – iirlased läksid pank-

Suhkruait avati pidulistele eelmisel suvel. Siin on kunagi olnud tööpoolest ka suhkru- ja soolaait. Selleks et siin saaks ka talvel pidu pidada, ehitas peremees Kalju vägeva kaminä. Suhkruaita saab pidude tarbeks reserveerida.

Kohviku peremees Kalju oskas vanadesse raadiotesse peita kõlarid ning uuele televiisorilegi leidis ta sobivalt retroliku kesta.

Kipsist ja okastraadist sai kaminanurk efekitse välimuse.

rotti. Nende panus hoonele oli vaid bituumenist kärgkatus. Paraku ei tehtud sedagi tööd korralikult ning katus tuleb Kaljul taas üle vaadata.

Maris pole mehe kiitmisega kitsi, sest kaasa on olnud kohvikus nii ehitaja, elektrik kui ka sisekujundaja. "Tema korrastatud on maja korstnad, ahjud, viimistletud seinad. Kalju on igale pildile seinal koha leidnud," loetleb perenaine abi-kaasa lõputa näivat tööde nimekirja.

Vanad plekkahjud võttis mees lahti, sest need ei andnud enam sooja. Peremees korrastas

Kohvikuuste võlvi tellised valasid praegused kohvikuomanikud ise. Kunagi oli samas kohas Allikukivi tellisetehas, kus kivid valmisid samuti käsitööna. Vanast plekkahjust, mida keegi ei märganud, sai savi ja liiva seguga küttekeha ning ruumikaunistus.

küttekolded ning muutis need pilgumagnetiks. Suure söögisaali ahjusüdamikule vormis mees savisegust hundinuiareljeefiga ümbrise.

Omanäoline kamin

Küttekehast, mis asus väikeses, aga õdusas tagumises saalis, jäi pärast ahju lahti võtmist alles vaid lõõr. Ahju asemele osteti kaminasüdamik, mille ümbrise mees kaunistas eriti põnevalt. Marise abikaasa oli pool aastat mõelnud ja alles siis tegema hakanud.

Esmalt sai südamik tellistest voodri, et kaminaruum kauem soe püsiks. Seejärel punus mees kaminasüdamiku varjamiseks okastraadist võrgu ning kattis selle kipsiseguga.

“See lahendus võttis aega kolm kuud. Kalju pani ukse vahelt kinni ning muudkui mätsis kipsisegu traatidele. Paraku kippus kips kiiresti kõvastuma. Päris palju kulus nii aega kui kipsisegu,” vahendab Maris.

On imetusväärne, et sellistele ideedele tullakse!

“Ta on endine skulptor-kunstnik, Tauno Kangroga koos õppinud. Nii ta lausa nautis seda tööd,” teab naine. Elekterkütet majas enam vaja ei lähe. Puudega küttes saab kogu maja soojaks. Päeval mil Maakodu Rõõmuallika kohvikut külastas, oli kuldsete kätega mees nende kodu remontimas.

Majapidajanna pannkoogid

Maris on Rõõmuallika tegevjuht ja peakokk.

“Mu vanaema oli üle küla kuulud kokk-kondiiter. Juba väikese tüdrukuna tahtsin ma pidevalt midagi vispeldada, hakkida ning pidingi sageli, käed tainas, toimetama,” meenutab ta. “Minu suur unistus oli olla majapidajanna,” meenutab ta. Eriala läks Maris õppima kooli, mida praegu teatakse kui Tallinna Teeninduskooli.

Naise lapsepõlvkodus oli traditsioon, et sõltumata ilmast ja tujust tehti pühapäeva hommikul pannkooke, mistõttu on ka Rõõmuallika menüüs eri täidistega pannkooke. Nädalaga ei jõuaks kõiki ära proovida! Julguse pannkooke pakkuda andis teadmine, et otse kliendi silme all siinkandis pannkooke kusagil ei tehta.

Kõik täidised valmivad või valmistatakse ette kohapeal. Moosid on keedetud Rõõmuallika perenaise enda korjatud toorainest.

Kukeseeni, mida pakutakse püreesupina või koogitäidisena, käidi korjamas Setumaal. Murakaid korjas Maris lähimast rabast. Murakahooajal veetis ta paar tundi enne tööpäeva algust rabas, seejärel pani kohvikus moosi tulele. Sarnaselt on valminud roosimoos, mille kroonlehed koguti kodusest kibuvitsapõõsast, aga ka kuusevõrse- ja võilillesiirup. Taluturul tuuakse aed- ja juurviljad, millest valmistatakse päevapraade, suppe ja soolaseid pannkoogitäidiseid.

Maris tegi otsuse, et friikartuleid ja seljanakat nad pakkuma ei hakka. Ehkki friikartulite puudumise pärast on mõned lastega pered isegi

Murakamaius

- 150 g hapukoort
- 4 sl murakamoosi
- veidi külmutatud omakorjatud mustikaid-pohli

Asetage murakamoos pliidile veevanni podisema. Valage hapukoort magustoidukausikesse. Siis puistake koorele marju, seejärel valage neile kuum murakamoos. Kaunistage moos allesjäänud marjadega. Maius on lihtne ja imehea!

kohvikust lahkunud, jääb Maris kõigutamatuks – ta peab neid kartuleid ebatervislikuks. Seljanka suhtes on majapidajanna teinud mööndusi ning paaril päeval nädalas pakutakse ka seda.

Rõõmuallikas saab nautida nii taimeteed kui ka kõiki kohvijooke, kevadel pakuti isegi kase-mahla. Möödunud talvel tabas kohvikurahvast üllatus – kaevus sai vesi otsa. Nii ei jäänud neil muud üle, kui pöörduda naabruses oleva Allikukivi loodusliku allika poole. Tehti veeproovid ning saadi kinnitus, et seda vett võib kohvikus pakkuda.

Noored saavad tööd harjutada

Kohvikus käivad abiks kõik Õiguse pere lapsed – Pärnus kokaks õppiv Lois, Margot ja Helena. Kõige meelsamini ja sagedamini toimetavad köögis Lois (19) ja pere noorim ehk Helena (11). Ema kiidab tüdrukuid, ja Helenat peab ta isegi endast paremaks kohvivalmistajaks.

Tüdrukul on annet barista-ametiks (*barista – espresso-kohvijookide valmistaja – toim*).

“Helena on palunud, et ma ei müüks kunagi seda kohvikut ära, vaid pärandaks selle talle, kui ta suureks saab,” naerab Maris.

Kohvik on olnud praktikabaasiks nii töötukassa saadetud kui Vana-Võidu tehnikumi praktikantidele, aga ka Pärnu Kutsehariduskeskuse õpilastele.

Tööd jagub kõigile. Eriti suuremate pidude ajal, kui tuleb lauad katta Suhkruaita.

Porru-porgandi-pannkook

- 1 kulbitäis ülepanni-koogitainast
- 60 g porgandiribasid
- 60 g porruribasid
- 1 tl taluvõid
- näpuotsaga suhkrut
- näpuotsaga jahvatatud pipart
- näpuotsaga soola
- 2 sl külma hapukoore-tilli-majoneesikastet

Valmistage porru- ja porganditäidis, kuumutage ribasid pannil taluvõis, lisage maitseks suhkrut, soola ja veidi pipart. Teisele pannile valage tainasegu, tõstke sellele ettevalmistatud täidisesegu. Kui pannukas on parajalt küpsenud, keerake kook pannilabidaga kolmnurkselt kokku ning tõstke taldrikule. Seejärel valage peale kastet ning kaunistage. Ja ongi valmis maitsev ning nauditav kõhutäide!

Menüüs on päevapakkumiste kõrval alati pannkoogid. Sel päeval, kui fotograaf külas käis, oli menüüs 19 eri täidisega pannkooki.

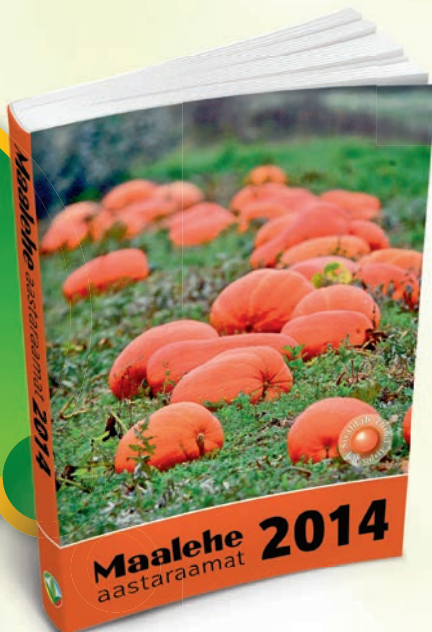
Suurem osa külastajaist on läbisõidul. Paljud Eestist Lähti kaupa vedavad pikamaa-autojuhid teevad just siin peatuse. Igapäevane püsiklientuur tuleb sööma Kilingi-Nõmmelt, ent loodetavasti avastavad Rõõmuallika kohviku enda jaoks ka kohalikud elanikud. ✨

Maalehe aastaraamatu ettetellimine on alanud!

Maalehe tellijale soodsa hinnaga

4,95 €

POSTIKULUD HINNA SEES

Raamatust leiad palju kasulikku lugemist:

• Thunide külvikalender

- Mahe umbrohutõrje
- Permakultuur
- Võrsikute abil paljundmine
- Saviehitus
- Palkseina soojustamine
- Raamatute korrashoid ja remont
- Kingituste pakkimine
- Ja palju muud

Raamat ilmub novembri keskel ja toimetatakse tellijani postiga detsembrikuu jooksul.

ÄRA UNUSTA, TELLI KOHE:

www.maaleht.ee/aastaraamat • tel 680 4444 • klienditugi@lehed.ee

Kohupiima-odrajahukarask

- 200 g kohupiima
- 5 dl piima
- 4 muna
- 1 tl soola
- 2 sl suhkrut või mett
- 100 g võid
- 5 dl odrajahu
- 2 dl nisujahu
- 1 tl söögisoodat
- lisandiks kõrvitsa-
melissimoos
ja porgandimoos

Segage lahtiklopitud munade hulka kohupiim, piim, sool ja suhkur. Lisage sulatatud või ja soodaga segatud jahud. Tainas tõstke ühte suurde vormi, plaadile, pannile (1,5 l) või mitmesse väiksemasse vormi. Vormid täitke 1/2 ulatuses.

Küpsetage ahjus 170 kraadi juures 30–40 minutit sõltuvalt vormi suurusest.

Karaski küpsust kontrollige küpsetise keskosast puutikuga.

Lisandina sobib juurde pakkuda magusat moosi, kreeme, mett, aga ka juustu-, ürdi-, kilu-, küüslauguvõid jne.

Serveerige karaskit kuumalt, hea jook selle juurde on külm piim.

Kana ja karask

kadripäevaks

Tekst **Dina Aarma**,

Tallinna Teeninduskooli kokaeriala kutseõpetaja

Fotod **Sven Arbet**

Kadri- ja mardipäevaks võib perele pakkuda kana, kama ja karaskit.

Vanad mardipäeva ja kadripäeva toidud on olnud seapeaga keedetud kaalikad ja kartulid, tangu- ja jahuvorstid, verikäkid, verileib ja suitsu-lambaliha. Keedeti kruubi-putru ja küpsetati karaskit. Nüüdisaja kadri- ja mardipäeva toidulaul võiks pakkuda linnuliha: hane- või kanapraadi ja teisi toite kanalihast.

Esikohal on seekord hapukapsa ja õuntega täidetud ning aed-liivatee ehk tüümianiga maitsestatud broiler, aga pakkuda võib ka grillitud või küpsetatud kanatiibu, hautatud kanarogasid kastmes või Prantsuse köögist pärit rooga *Coq au Vin* ehk kukk veinis. Seekord paneme me veini kana.

Omalt kohalt on ka lambaliharoad ja verivorstid või -käkid. Verikäkke võib vahelduseks ka grillida ja pakkuda juurde head pohla-õunamoosi või mõnda teravamaitselist kastet.

Kadri- ja mardipäeval sobib pakkuda ka sealiha (seapeaga) keedetud köögivilju, ahjus küp-

Kõrvitsa- melissimoos

- 1,2 kg puhastatud kõrvitsat
- 2 dl vett (või 1 kg kõrvitsapüreed)
- 1–2 sidrunit
- 1 vanillikaun (1 sl vanillisuhkrut)
- 6 dl moosisuhkrut
- 2 peotäit värsket või 1–2 sl kuivatatud melissi
- sidrunhapet

Lõigake kõrvits tükkideks ja pange koos veega keema. Keetke pehmeks ja püreestage. Lisage riivitud sidrunikoor ja sidrunist pigistatud mahl, suhkur, tükeldatud melissilehed. Keetke 15–20 min. Vajadusel maitsestage veel sidrunimahla või sidrunhappega.

Kõrvitsamoosi on hea valmistada samaaegselt kõrvitsasalatiga. Tükeldades kõrvitsat salati jaoks, tekib alati ebamääraseid tükke, mida sobib püreestada. Kui te ei kasuta kohe kogu kõrvitsat ära, võite järelejäänud kõrvitsa ära keeta, püreestada, valmistada sellest moosi või panna püree sügavkülma ja võtta moositeo ette siis, kui selleks on rohkem aega.

setatud kaalikaid, peete ja loomulikult ka ahjukartuleid. Parim kruubipuder valmib puuküttega ahjus, sinna võib lisada triibuliha, sibulat või soolaseeni, puder maitsestada aed-liivatee, pune või mõne muu ürdiga.

Magusroaks sobib pakkuda näiteks kamast tehtud toite: kamavahtu või uue aja kamakäkke kamaellosid. Laualt ei tohiks puududa ka õunad.

Mardi- ja kadripäeva roog on ikka olnud karask. Karaski retsept oli igal perenaisel veidi omamoodi. Karaski võib küpsetada nii soolase, magusa kui ka vahepealse, et seda saaks ser-

veerida magusa või soolase lisandiga. Karaskitainale võib lisada seemneid, pähkleid, rosinaid, kuivatatud puuvilju, marju, pekikubikuid, seeni, ürte jne. Karaskit võib küpsetada traditsiooniliselt pannil, keeksi- või muffinivormis.

Lisanditeks sobivad moosid, mesi, magusad kreemid või soolased maitsevõid. Joo-giks pakkuge kalja või morssi.

Mardipäeva toidulaud on tavalisest rikkalikum, eriti lihatoitude poolest. Vanim teade hanest kui mardilinnust Lääne-Euroopas on pärit aastast 1171. Eesti talutaresse on mardihane söömise komme jõudnud suhteliselt hilja ja pole päris omaseks saanudki. Küll oli XVI sajandil hani mardipäeval levinud toit linnas. Tallinna raad kinkis mardipäeval oma teenistuses olevatele käsitöölisele ja teenritele hane. Linde – eriti kukki ja kanu – on tapetud nii mardi- kui kadripäevaks.

Kadrikana ehk täidetud kana

- 1 broiler
- värsket või kuivatatud aed-liivateed
- 150 g toorest peekonit
- 300 g hapukapsast
- 3–4 paradiisiõuna või 3–4 sl pohli
- 3–4 väikest sibulõuna
- 4 sl hapukoor
- soola ja suhkrut

Tükeldage hapukapsas. Peekon tükeldatakse kuubikuteks ja praadige pannil, et eralduks rasv. Hapukapsas hautage koos peekoniga poolpehmeks ning maitsestage suhkruga ja soolaga.

Peske broiler, kuivatage ja maitsestage aed-liivatee, soola ja pipraga. Maitsestage kana nahaalune kiht, kõhuõõs ja nahapool. Kana nahaaluse osa maitsestamiseks lükake käega nahk ettevaatlikult kanaliha küljest lahti, et see ei rebeneks. Naha alla võib asetada ka terveid ürtdioksi, kuid need tuleb eemaldada enne kana lahtilõikamist. Pärast maitsestamist tõmmake nahk tagasi.

Õunad peske ja suuremad lõigake sektoriteks. Täitke broiler hapukapsa ja õuntega. Kana kaela- ja sabapoolsed avasused õmmelge kinni või kinnitage hambatikuga, et segu küpsemisel välja ei tuleks. Tiivad ja jalad siduge kana külge. Broileri nahk määrige hapukoorega, küpsetage keskmise kuumusega ahjus umbes tundi aega. Küpsemise ajal määrige aeg-ajalt praadi tekkinud leemega. Vajadusel tõstke vahetult enne valmimist ahju temperatuuri, et broileri nahk jääks kuldpruun ja krõbe. Küpsenud kana serveerige lahtilõigatult, kana juurde serveerige täidis. Kurnake kana praeleem ja serveerige see koos kanaga. Juurde võib pakkuda ahjukartuleid või sepikut. Lisaks võib juurde hautada hapukapsast õuntega, sest kana kõhuõõnde ei mahu kapsast eriti palju. Hapukapsast maitsestage riivitud apelsinikoorega ja apelsinimahlagaga.

Kana veinis (*Coq au Vin* ehk kukk veinis)

- 1 kg kana, kukke või kanakoibi
- 2 sl õli

HAUTAMISEKS

- 200 ml punast veini
- 400 ml kanapuljongit
- 2 loorberilehte
- 10–15 šalottsibulat (väikest sibulat)
- 1–2 küüslauguküünt
- 65 g võid
- 100 g suitsupeekonit
- 100 g väikesi šampinjone (või muid metsaseeni)
- 1 sl tomatipastat
- 5–6 oksa aed-liivateed

Tükeldage ja pruunistage peekon. Tõstke pruunistatud peekon kõrvale.

Koorige ja tükeldage küüslauk. Broiler tükeldage neljaks või kaheksaks tükiks, koibadelt eemaldage nahk. Peske kanatükid ja kuivatage köögipaberiga, maitsestage soola ja pipraga.

Pruunistage kanatükid haudepoti põhjas peekonist välja sulanud rasvas. (Kui rasva pole piisavalt, lisage õli.) Lisage tükeldatud küüslauk, pruunistage kergelt. Kuumutage tomatipasta läbi.

Kanale valage juurde vein. Lisage nii palju puljongit, et linnu tükid oleksid kaetud.

Segage juurde sibulat, aed-liivatee ja loorberileht. Linnuliha hautage kaane all madalal kuumusel vaikselt podisedes pehmeks.

Tõstke kanatükid välja, kaste kurnake läbi sõela ja valage potti tagasi, ülejäänud jätke sõelale.

Kuumutage kaste kaaneta potis kõrgel kuumusel vulinal keema ja keetke see kokku nii, et lõpuks jääb järele ca 6–7 dl. Paksendamiseks lisage kastmele

VÕI-JAHU SEGU

- 2 sl pehmet võid
- 2 sl jahu

SERVEERIMISEKS

- 1 sl hakitud peterselli
- 1 pikk sai

või-jahu segu või külma veega segatud jahu.

Või-jahu segu (*beurre manié*) jaoks segage väikeses kausis omavahel pehme või ja jahu. Vormige see pallikeseks, lisage kastmele ja sulatage kuumas kastmes pidevalt vispliga segades. Keetke, kuni kaste pakseneb.

Lisage kastmele kanatükid ja kõik, mis sõelal oli. Lisage kergelt läbi praetud seemed või konservseened ja hautage need pehmeks. Kuumutage roog läbi. ✨

VÕIDA OPEL ADAM GLAM!

 AMSERV

Lisaks loosime igal tööpäeval välja 5 Tartu Milli kinkekotti!

Osta ükskõik milline Tartu Milli pasta ja saada ostutšeki kood koos märgusõna ja oma nimega lühinumbrile 12010. Näiteks: OPEL (tühik) 2379624 (tühik) Kalle (tühik) Jahu. SMSi hind 0.19€. Tasuta saad ostutšeki registreerida kampania.tartumill.ee. Auhinna saad kätte ostutšeki esitamisel!

 Tartu Mill

Kampania kestab 14.10 - 30.11.2013. Opel Adam loositakse välja 14.12.2013.

Kampaniainfo ja võitjad:
kampania.tartumill.ee

Meie lemmikhoiidiste riiul

Maakodu oktoobri lugejamängus palusime teil saata oma pere lemmikhoiidiste retsepte. Vabamad kirjad toomegi nüüd teieni.

Nostalgiline pirukamoos

Kirjutan teile ühest vanast õpetusest, mille leidsin kunagi ammu ühest venekeelsest ajakirjast ja mida juba aastaid kasutan.

Selle peale eriti ei tulda, et n-ö pirukamoosi – vana head povidlot – saab teha kodustes tingimustes. Just sedasama, mis ilusasti pirukate sees püsib ja tilkuma ei hakka, mida saab noaga lõigata ja paberisse pakkida!

Mina teen nii. Puhastan õunad, soovitatavalt 'Antonovkad', tegelikult ajab ka 'Valge klaar' asja ära. Keedan õunad väheses veegas pehmeks ning püreestan hoolikalt. Siis algab tüütü töö – keetmine ja segamine. Nõrgal tulel, mitu tundi, kuni keedus muutub tumepruuniks. Suhkru lisan üsna keetmise alguses ning kindlat kogust pole – panen nii palju, kui raatsin. Kui povidlo õnnelikult ja põhja kõrbemata keedetud, panen purkidesse ja purgid lahtiselt jahtuma. Umbes ööpäeva möödudes ilmub povidlote peale justkui kile, siis võib purgid sulgeda. Mina kasutan plastkaasi, aga võib ka lihtsalt paberiga siduda. Säilib aastaid. Ning ongi terveks talveks pirukatäidis olemas.

Päikeselist sügist!

Ülle Põlvamaalt

Tervitusi Tartumaalt!

Ma ei ole kunagi olnud suur hoiidiste tegija, aga ühe lemmiku ma saan teile saata. Oma parkümmend aastat tagasi leidsin ajalehest kõrvitsa-õunapüree retsepti. Proovisin ja hakkas meeldima! Retsept on lihtne: võrdses koguses hapukaid õunu ning kõrvitsat. Lisage suhkrut ja vett (2 kg moosi tegemiseks 1 klaas vett ja 2 klaasi suhkrut).

Keetke moosisegu pehmeks, suruge püreeks ning valage purki. Abikaasa söi seda esmalt nagu moosi, aga kui kord proovis hapukoorega, siis ütles: "Oi, oleks ma varem teadnud, et see nii hea on!"

Siit ka soovitus: serveerige hapukoorega!

Tervitades **Silvi Mihklisaar**

Tõelistele moosisõpradele

Minu meelest on ühe marja moosid igavad. Maasikas liiga lääge, must sõstar liiga vänge, tikker liiga hapu ja vaarikal on liiga palju seemneid. Aga kõik koos? Parim mari, mis kõiki ühendab ja oma maitset peale ei suru, on tikker. Maasikas saab liiga vara valmis, seetõttu viskan mõned kotitäied sügavkülma teisi marju ootama. Kirsse ja mureleid mul oma aias pole – ootan, kuni Poola omad ühe euronni alla hinnatakse. Siis läheb lahti! Kõik marjad võib korruga potti panna, koostisosi võib varieerida. Must sõstar lisab särtsu, mustikas teeb mahedamaks. Suhkrut ikka 400 g kilole marjadele.

Sügis sunnib tuppa ja kuu algus toob uue Maakodu. Kerid jalad istmiku alla, loed ja maiustad. Üks moos, maitsegi enam-vähem üks, aga millised konsistentsi erinevused: kirss nahkne, tikker mahlane, maasikas seemneradest krõbisev – mmm...

Reet Mauring Tartust

Tiina retseptid

Meie pere lemmikhoiidis on marineeritud kurgid ning kõrvitsasalat sidruni ja ingveriga. Meespere lemmikuks on küüslaugupesto ja tomati-porrusalat ürtidega. Külalised kiidavad seenehoidiseid ja sügiskiusatust.

Sügiskiusatus

100 g õli, 200 g porgandit, 200 g sibulat või porrut, 300 g suvikõrvitsat, 300 g küpseid tomateid, 100 g hapusid õunu, 200 g paprikat, 50 g sellerit, 50 g peterselli, Maitsestamiseks soola, suhkrut, ingverit ning soovi korral astelpajumarju.

Kuumutage õli potis. Lisage tükeldatud köögivilji. Maitsestage.

Kui köögivilji on pool-pehme, tõstke segu kuumadesse purkidesse ja kuumutage 100 kraadi juures 25–30 minutit. Kaanetage. Ja ongi valmis!

Tomati-porrusalat ürtidega

1 kg tomateid, 100 g sibulat, 300 g porrut, 30 g küüslauku, 1 dl suhkrut, 2 sl soola, 4 tera nelki, 0,5 tl purustatud musta pipart, 0,5 tl jahvatatud paprikat, värsket basiilikut ja tilli, 2 tl äädikat (saab ka ilma)

Hakkige viljad kuubikuteks. Tõstke kõik koostisained, v.a äädikas, potti. Kuumutage keemiseni ning keetke 15 minutit. Keetmise lõpus lisage äädikas. Koguge keeduselt vaht ning valage segu eelnevalt kuumutatud purkidesse. Kaanetage purgid ning asetage, kaas alaspidi, jahtuma.

Rikkalikku sügist teile!

Tiina Polluks

**Telli Maaleht
ja osale suures
auhinna-
loosis!**

Lõuna-Itaalia
Reis toimub: 14.-21.09.2014
Hind: 899 eurot

Bulgaaria ja Makedoonia
Reis toimub: 25.08.-01.09.2014
Hind: 799 eurot

VEEBIS
www.maaleht.ee

MOBIILIS
m.maaleht.ee

Maaleht sõidutab tellijad imelisse Lõuna-Itaaliasse ning Bulgaariasse ja Makedooniasse!

Maalehe reisiojpradel on taas võimalus valida kahe sihtkoha, imelise Lõuna-Itaalia ning põneva Bulgaaria ja Makedoonia vahel. Reisi toimuvad septembris 2014 ja **mõlemale reisile sõidab kolm Maalehe tellijat tasuta!**

Kes aga loosiõnne ei usalda, saab end reisile registreerida Maalehe reisipaketi erihinnaga. Reisi korraldab Germaloo Reisiid.

Kõigi tellijate vahel loosime lisaks oktoobris, novembris ja detsembris välja **5 rikkalikku kinkekorvi Itaalia kõõgi hõrgutistega!**

Värsked uudised nüüd ka veebis ja mobiilis! Telli ning võida kvaliteetne sülearvuti!

Lehetellijana saad kõiki Maalehe artikleid täismahus lugeda ka veebis ja mobiiltelefonis. Digitaalse lugemisõiguse annab lehe tellimusega saadud lugejakoode.

Kõigi tellijate vahel läheb loosi **3 kvaliteetset sülearvuti Dell Inspiron 3521!**

	12 kuud	6 kuud	OK
MAALEHT	48,60 €	25,11 €	4,50 €
MAALEHT + MAAKODU	71,82 €	37,11 €	6,65 €

Reisiloosis osalevad kõik, kellel on 13.01.2014 seisuga makstud vähemalt 6kuuline Maalehe või paketi „Maaleht + Maakodu“ tellimus või kellel on kehtiv otsekorraldusleping (OK). **Kinkekorvide ja sülearvutite loosimised** toimuvad samadel tingimustel 28.10, 25.11 ja 16.12.2013.

Tellimine:

TELEFONIL 680 4444
E-POSTIL klienditugi@lehed.ee
VEEBIS www.maaleht.ee/tellimine

Reisi broneerimine:

TELEFONIL 680 4458 (Maaleht)
TELEFONIL 611 0600 (Germalo)
E-POSTIL reis@maaleht.ee

Talvine
lisapala

aitab

ellu jääda

Tekst **Kaja Kurg** / Fotod **reprod**

Rasvatihased käisid juba oktoobri keskel rõduserval uurimas: “Kas einelaud avatakse varsti?”

Küllap meelitas neid elumaja juurde mõni päikesesoojal seinal peesitav putukas või lootsid nad leida nokatäidet mõnest liistu vahele talvekorterisse pugunud tegelasest.

Agas oktoobri lõpp ja novembri algus ongi paras aeg panna üles söögimaja meil talvituvatele väikelindudele – siis harjuvad nad juba varakult seal käima. Kui läheb külmaks ja sajab maha lumi, püüavad väikesed sulelised energia säästmiseks võimalikult vähe ringi lennata ega pruugi toidulauda lihtsalt üles leida.

Lindude söötmine pakub meile toredaid elamusi, külmal lumisel ajal on see väikelindudele aga eluliselt vajalik: ornitoloogide sõnul hukkuks ilma lisatoiduta neist väga suur osa. Veelinde asjatundjad toita ei soovita: näiteks kui hakata põhjast lõunasse rändavaid luiki toitma, meelitab see neid kohale jääma. Tõelise talve saabub

des jäävad nad hätta ning võivad isegi jäässe külmuda.

Aiaomanikud teavad muidugi hästi, miks tasub väikelinde talvel toita – siis on kevadel ja suvel aias linnulaulu ning palju usinaid kahjuripüüdjaid.

Rasv annab ruttu energiat

Aialinde on tänapäeval väga lihtne toita, sest spetsiaalset linnutoitu – rasvapalle, seemneid-pähkleid, toidusegusid – on saada peaaegu igas toidupoos, samuti lemmikloomajärgi- ja aianudkauplustes.

AS Balsnack on lindudele talvetoitu tootnud juba alates 1998. aastast. “Meie toidusegu, mis sisaldab

• Linnusõbralikud ja mugavalt kasutatavad söötjad: kahekohaline seemnetoru ja võru üheksale rasvapallile.

Lõbusad hoidikud ühele rasvapallile

lisaks päevalilleseemnetele maapähkleid ja kaera, on saanud hea hinnangu ka Eesti Ornitoloogide Seltsilt,” märgib müügijuht Riho Pandis. “Valmistame ka rasvapalle ja teravilja-rasvapalle, kogu tooraine on eranditult pärit Eestist. Uusim toode on rasvaga glasuuritud teravilja-rasvapallid.”

Schetelig EV pakub väikestele suleliste nende lemmiktoitu: rasvarikkaid päevalilleseemneid ja maapähkleid ning rasvapalle. Viimased sisaldavad naturaalselt searasva, nisujahu, päevalilleseemneid ja veidi liiva. Liiv on vajalik selleks, et aidata pugus toitu peenestada – lindudel pole ju hambaid! –, lume alt liiva ja kruusakivikesi aga talvel kätte ei saa.

“Seemneid sisaldav rasvapall annab kiiresti ja palju energiat, eriti meeldib see tihastele, puukoristajale ja rähnidele. Rasvapalle on lihtne välja panna ning neid jagub tükiks ajaks. Oluline on aga teada rasvapalli koostist – searasv on kõrge toiteväärtusega ning lihtsamalt tarbitav kui veiserasv, mis muutub külmudes kivikõvaks ning väike linnuke ei saa seda enam kätte,” räägib müügijuht Anita Kuzmina. Odavamatel rasvapallidel ongi madal hind just veiserasva ja rohke liiva tõttu.

Maitsev toit meelitab aeda

Huvitavat linnutoitu leiab veebipoest rodoaed.ee. “Näiteks punarina ja teiste pelglike laululindude maja juurde meelitamiseks on koostatud erisööök “I Love Robin”, mis sisaldab puuvilju, krevetite, putukaid ja mett. Segu on väga valgurikas ja annab palju energiat, lisaks lõhnab meeldivalt. See sobib hästi ka laulu- ja must-rästastele ning teistele pehme nokaga lindudele, kes eelistavad putuka- ja marjadieeti,” selgitab firma juhataja Kalev Pärtna.

Ka Eesti ühe värvikama sulerüüga linnu – ohakalinnu saab aeda meelitada talle koostatud spetsiaalse toidusegu abil. See on populaarne ka vintide ja siisikeste seas.

Kalev Pärtna soovib linnusõpradel anda oma hoolealustele veel energiarikkaid söödakooke, mis sobivad kõigile aialindudele. Valikus on eri koostisega koogid vastavalt lindude maitsele ja vajadustele: rosina-pähklisegu, maapähklisegu, putukasegu (kui vatatud putukad ja jahuussid) jne.

Tihedaks pressitud kandiliste söödakookide jaoks on olemas spetsiaalsed hoidikud, millega neid on lihtne välja riputada. “Söödakoogid on isegi muust toidust säästlikumad, kuna linnud saavad sealt suure energiakoguse kiiresti kätte ja vajavad seetõttu koguselt vähem sööki,” leiab Pärtna.

Rasvapallid võrgust välja!

Võrgus olevaid rasvapalle on väga mugav oksa külge riputada, tegelikult tuleks need sealt aga välja võtta. Seda seepärast, et rasvapallide võrku takerdudes hakkub igal aastal väga palju väikelinde. Rästad, pasknääril, harakad jt suuremad linnud võivad surra aga seetõttu, et on uudishimust alla neelanud võrgutükikesi. Saksamaal, Inglismaal ja mujalgi Euroopas on võrguga rasvapal-

lid keelatud ning müüaksegi ainult ohutuid, ilma võrguta rasvapalle.

Müügil olevate söögimajade valik on suur ning leidub ka erineva kujuga “puure”, mille sisse on ilma võrguta rasvapalle hea panna ning linnukestel võrel istudes neid mugav nokkida (vaadata tasub e-poodi: www.schetelig.ee/pood). Võre tagant ei saa rasvapalli pihta panna ka varesed ja teised suuremad linnud.

Kui spetsiaalset linnutoitu pole kodus käepärast, võib söögimajja puistata ka hirsitangu, kaerahelbeid ja isegi saiapuru. Külmal ajal annavad kiirelt lisenergia ja soojust mage seapekk ja -rasv. Hästi sobivad kõik pähklid, samuti rasvarikkad seemned: päevalille-, kõrvitsa-, rapsi-, lina- ja seeder-männiseemned. Kas valida triibulise või musta koorrega päevaliliseemned? Esimesi olevat nokaga kergem avada, teised jälle olevat veidi rasvarikkamad. Linnud on igal-juhul tänulikud mõlemate eest.

Soolapekki ja soolapähkleid aga ärge linnusöökklasse pange: soolane tekitab janu ning selle kustutamiseks on külmal ajal ainus võimalus lund nokkida, linnu organism võib liigselt jahtuda ning ta sureb.

Kui alustasite, jätkake kevadeni!

Lindude toitmisel on kõige olulisem järjepidevus, rõhutavad ornitoloogid. Toidu panemisel ei tohi olla pikki vahesid. Kui söögimajas iga päev käima harjunud väikelinnud jäävad mitmeks päevaks toiduta, võivad nad hukkuda.

Loodusest ei takista toitu kätte saamast mitte niivõrd lumi, vaid just minuskraadid. Eriti ohtlik on pärast sulailma saabunud külm, mis tekitab puutüvedele ja okstele jää, mille alt ei saa kätte enam ühtegi putukat.

Seega – andke lisatoitu seni, kuni tuleb kevad, läheb soojaks ja sulelised leiavad nokatäidet jälle ise loodusest.

Ja veel üks oluline asi. Väga palju väikelinde hakkub seetõttu, et neil pole varjulisi ööbimiskohti ja nad külmuvad öösel surnuks. Linnud kasutavad talvel kõiki vabu pesakaste soojaks ööbimiseks, vahel on ühes majakeses koos üsna suur seltskond. Sel põhjal soovitakse panna pesakastid üles juba sügisel, mitte talvel nagu vanast ajast teada.*

KVALITEETNE LINNUTOIT JA -TARVIKUD AIA- JA TOIDUMAAILMADES ÜLE EESTI

Lindude lemmikud:

- ✓ **triibulised päevaliliseemned** – suurem söödaväärtus kui teistel seemnetel; lindudele sobivaim seemnekest
- ✓ **rasvapallid** – searasvast traditsiooniline linnutoit

 SCHETELIG

LOOME KASVU

AIKAUPADE HULGIMÜÜK
www.schetelig.ee

☎ 6512950

Miki on Toolse varjupaiga üks raskemaid kasse. Soe pliit on tema lemmikkoht, kuid ise ta sinna hüpata ei jaksa. Ta teab, et märku andes pererahvas aitab teda.

Poolsada kiisut ja lahke pererahvas

Tekst Kristel Kirss / Fotod Sven Arbet

Malve ja Olavi Tooming jagavad oma kodutalu 52 kassiga. Lääkiva kasukaga nurrujaid jagub kappide, ahjude, pliidi, aga ka mikrolaineahju peale.

Kaunitar Anett oleks surnud, kui Malve ja Olavi ei oleks teda lume-hangest üles korjanud.

Kuus aastat tagasi naasis Olavi, käevangus armas kaasa Malve, oma lapsepõlvemaadele. Toolse külas asuv mehe sünnitalu oli 11 aastat tühi olnud ning sai nüüd uue eesmärgi ja elu. Lisaks abielupaarile kolis majja 22 õnnetut ja vähem õnnetut kodutut kassi. "Meie mõlema lapsepõlvekodus peeti loomi, nii kasse kui koeri. Siin talus olid omal ajal isegi lambad

Malve ja Olavi Tooming ei suutnud pealt vaadata, kuidas hüljatud kassid nälja ja külmaga hukuvad ning tegid oma kodutalust kodutute kasside varjupaiga.

Majas on vaid paar nurka, kus ei ole kassitoidu karpe või kausse. Seal, kus kassitoidukaussi pole, on kindlasti kiisud pikutamas või kükitamas.

ja lehmad,” räägib Olavi. “Meil lapsi pole. Kahekesi läheks elu maal igavaks. Pealegi on kassid kodu eest nii tänulikud,” lisab Malve.

Kiisude päästeinglid

Juba siis, kui nad Säase alevikus korteris elasid, hakkasid neile silma kassid, kes nädalast nädalasse prügikastide juures näljasena kõssitasid. Isegi karmide külmakraadidega püsisid kiisukesed ikka sealsamas.

Veel oli Malvele Säase alevikus silma jäänud üks akende ja usteta mahajäetud maja, kus lõõtsus vaid tuul. Sinnagi olid kassid varju otsima läinud. “Kord nägin, kuidas üks kiisuke tuli üle

sõidutee maja poole, priske hiir rippus ja rabeles tal suus. Ta sai närilise kätte ning tõi selle majja, mida ta pidas oma koduks. Viis saagi koju, et seda seal rahus süüa. See liigutas mind hinge-põhjani!”

Malvel ja Olavil hakkas kodututest kiisudest kahju. Nad toitsid neid küll iga päev, aga külma eest kaitsta ei saanud. Päev-päevalt aina enam hakkasid kassid neid usaldama.

“Ühel päeval otsustasime Olaviga, et kolime hoopis maale, tema maamajja, ja teeme kodutute kasside varjupaiga,” meenutab Malve.

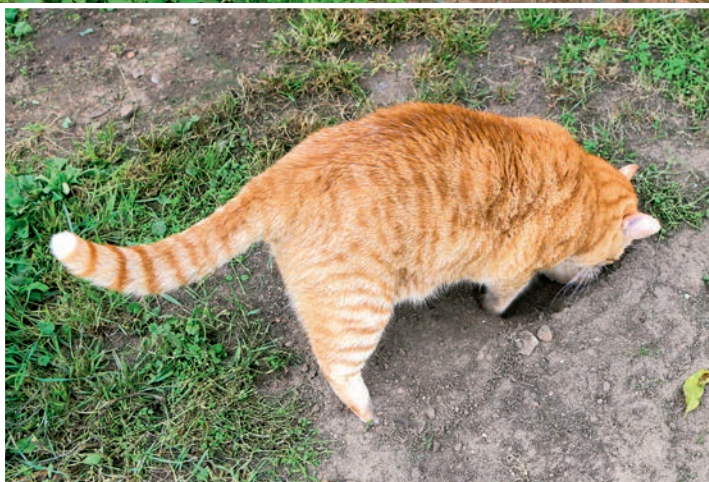
Esmalt, kui veel korteris elati, koguti kodutud kassid, kellest paljud olid juba sõbraks saanud, oma korrusmaja keldrisse.

Mõni aeg hiljem toodi kõik tühja maja elanikud ning oma keldrisse kogutud hüljatud kassid maale elama. “Uute hoolealustega käisime ja käime ka nüüd alati loomaarsti juures, et kontrollida nende tervist ja teha ära kõik vajalikud protseduurid,” märgib Malve.

Esiailgu elasid nende juures vaid enda püütud tänavakassid. Paraku on talu suvilate piirkonnale väga lähedal. “Me oleme külmunud ja näljas kiisukesti suvilate ja bussipeatuste juurest ära toonud,” märgib Olavi.

“Neil, kes nii armsaid lemmikuid hülgevad, ei ole südant sees!” arvab Malve.

Paraku heliseb telefon varjupaigas sageli. Helistajaks on enamasti keegi loomasõber, kes nägi õnnetus seisus kiisut või leidis hulkuva looma, keda on vaja ohtude eest või näljasurmast

Aiaelu naudivad kõige rohkem punane Benno, Birgu, Camilla ja Fredi.

päästa. Nii mõnigi kord on neid kutsutud loomakliinikutesse, kui keegi tõi oma lemmiku mürgisüsti saama.

Mõned kiisud on nendeni jõudnud tiinena. Olavi ja Malve lasevad kassiemmedel pojad rahulikult ilmale tuua. Seejärel alles viiakse nad veterinaari juurde, et soovimatuid nurrupalle juurde ei sünniks.

Seni on kõik kassipojad heasse koju saanud. "Halba peresse ma neid ei annagi," ütleb Malve.

Viimaks ometi kodus

Varjupaiga vanemaid kasse keegi naljalt endale ei taha. "Meie kiisudest enamik on sellised vanemad härrad ja proudad – juba väljakujunenud iseloomu, hädade ja haigustega. Kassid, kes kodu ei leia, jäävadki meile elama. Oleme ainus varjupaik, kes ei pane kasse magama," lausub Malve.

Perenaine võtaks hea meelega kõik maailma hüljatud kassid enda hoolealuseks, kuid praegu on neil kiisusid juba liiga palju.

Talus eraldi ruume kasside hoidmiseks ja hooldamiseks ei ole. Elatakse koos nagu suur pere ikka. Kööki sisenejaid tuleb kohe tervitama kolm-neli julget ja prisket kassi. Nende karv läigib, silmad säravad ja nad on väga uudishimulikud.

Miki, kes piilub tulijaid laua kõrval pesast, on varjupaiga üks suuremaid kasse. Ta liigub vähe, sest kaalub 10 kilo. Kui Miki perenaine äkki väga haigeks jäi, toodi kassike varjupaika. Malve ütleb, et puur oli otsast otsani Mikit täis. Aga mitte see ei pannud perenaist imestama. Teda üllatas, et omanik oli lemmikule kaasa pannud lusika. "Miki ei olevat muudmoodi söönud. Meil ei oleks selliseks toitmiseks siin kuidagi aega jää-

Olavi toob kasse aeda ühekaupa. Puurist väljub uhke Fredi.

nud. Vaatasime siis kassile suhu, et lusikale selest leida. Selguski, et kiisukesel oli äge igeme-põletik. Kui ravikuur tehtud sai, hakkas Miki sööma nagu teised.”

Suvarahva mahajäetud kiisu Benno on Olavi sülekiisu. Punane kõuts oli alguses väga arg. Kõigepealt tehti talle pesa lakka. Kass käis vargsi söömas, aga kui külm talv saabus, tahtis juba tuppa teiste juurde.

Halli-valgekirju Fredi on kõrge kui spanjel ja väga julge. Ta leiti Jänedalt, kus peremees oli maja maha müünud ning kassita minema sõitnud. Uus majaomanik kassi ei tahtnud, nii jäi uhke loom kodutuks. “Ma ei saa aru inimestest, kes viisid nii ilusa kassi loomakliinikusse, et ta magama panna. Juhtus aga nii, et kui hommi-kul loomaarst tuli, oli surmale määratud loomake kadunud. Ilmselt Fredi aimas oma saatust

Kliinik aitab leidjat

Maxi Loomakliiniku loomaarst Merit Sell julgustab inimesi leitud õnnetuid loomi aitama ja kliinikusse tooma.

Loomakliinikusse jõudnud leitud loom vaadatakse ninaotsast sabaotsani läbi. Uuritakse silmi, kõrvu, suud, kaela, nahka, käppi, seljapealset ja kõhualust. Vaatluse käigus püütakse määrata looma vanust, sugu ning hetkeseisundit, ka seda, kas tegu on kodutu või hulkuma pääsenud koduse lemmikuga. Vaadatakse üle kaelarihm – kas on telefoninumbreid. Kindlasti otsitakse kiipi, mis peaks paiknema vasakul pool kaela naha all. Kui kiip on leitud, saame kiibilugeja abiga kätte omaniku andmed – nime ja telefoninumbri. Ma ei väsi kordamast: kiibistage oma kassid ja koerad ning registreerige kiip lemmikloomaregistris. Vaid sel moel saame siduda looma tema omanikuga. Kiip loob võimaluse, et eksinud või hulkuma pääsenud lemmikloom jõuab koju tagasi. Juhul kui kliinikus selgub, et looma omanikku ei õnnestu tuvastada ning eksinud lemmik on väga kehvast seisusest – lumurrud või sisemised vigastused –, jääb edasine tegevus, ka eutanaasia, loomaarsti määrata. Kui aga omanik leitakse, sünnivad kõik edasised otsused koos temaga.

Mõni kassipoeg või kutsikas võib leidmise hetkel olla tõesti nii kehvast välisest seisusest, et jääb mulje, nagu poleks tal elulootust. Kassipoegade silmad on tihti rähma tõttu täiesti kinni ning nad näevad väga õnnetud välja. Kutsikate ja kassipoegadeaga on sageli nii, et haigused võtavad kiiresti ägeda pöörde, kuid õige ravi korral sünnib justkui ime.

Kes kannab tohterdamiskulud?

Isegi kui kliinikusse tuuakse haige loom, küsitakse tavaliselt vaid visiiditasu. Loomaarstid armastavad loomi ning kõige tähtsam on ikkagi aidata hätta sattunud lemmikut ning alles hiljem vaadatakse, kuidas kulud kaetud saavad. Ülevaatus ja esmaabi ei too tavaliselt erilisi kulutusi. Samas suuremad operatsioonid tehakse ikka alles siis, kui omanik või selle protseduuri rahastaja on leitud.

Kas leidja võib looma jätta kliinikusse?

Loomakliinikute töötajad on tavaliselt vastutulelikud ning lubavad leitud lemmikuid jätta seniks, kuni leitakse lahendus. Tavaliselt hoitakse looma kliinikus, kuni hoiupaik või loomade turvakodu talle järele tuleb. Sageli aitab kiip omaniku ja looma taas kokku viia. Samuti on olnud juhuseid, et leidja võtab omanikuga ise ühendust ning lepib üleandmise kokku. Seda siis, kui elatakse lähedikkude.

Mida peab looma kliinikusse toimetada soovija arvestama?

Tegelikult lasub leidjal lausa seadusest lähtuv kohustus võtta ühendust kohaliku omavalitsuse turvakodu või hoiupaigaga. Looma leidja ei tohi end ega oma peret ohtu seada.

Kasse ja koeri on igasuguseid. Mõni võib olla agressiivne, ülimalt kartlik või haige. Marutaudikahtluse korral või kui loom ei tule ise juurde, on agressiivne, ei tasu ligi minna. Pigem helistage kohalikkude loomade varjupaika, kellel on sellisel puhul aitamiseks olemas oskused, kogemused, puurid ja muud vahendid. Nt kui koera või kassi ei saa ohutult transportida – lahtiselt autosse võetud kass võib hirmunult autos joosta ning pedaalide alla peitu pugeda.

Ja veel üks soovitus. Enne looma autosse tõstmist ja kliinikusse sõidutamist vaadake ringi. On juhtunud, et peremees on vaid kümmekond meetrit eemal ning näeb, kuidas tema koer autosse tõstetakse ja minema viiakse.

Sageli tulevad kodutuks jäänud kassid ise talude juurde, lootuses, et neile seal süüa pakutakse.

Eesti Loomakaitse Selts soovitab: märka ja aita!

Iga kodaniku kohus on abivajajat märgata ja aidata. Kuidas seda täpselt teha ja mida ette võtta, sõltub olukorrast.

Abi tuleb eelkõige osutada loomale, kes on hädas just inimese tegevuse või tegevusetuse tõttu. Lemmikloomade ja põllumajandusloomade staatuse ja saatus on just inimese neile määranud ning seetõttu ollakse ka nende heaolu eest vastutav. Kõige tabavamalt on selle põhimõtte kirja pannud kirjanik Antoine de Saint-Exupéry: "Sa vastutad alati kõige eest, mis sa taltsutanud oled."

Hulkuvat lemmiklooma kohates tuleks ühendust võtta kohaliku loomade varjupaiga või omavalitsusega, kellel on seadusest tulenev kohustus loom varjupaika toimetada. Võimalusel võite alati ise hoiukodu pakkuda, külastada loomaga veterinaari, võtta ühendust varjupaikadega, levitada hulkuvast lemmikloomast kuulutusi ning aidata tal sel viisil leida tee tagasi oma inimese juurde. Üks efektiivsemaid keskkondi kadunud lemmikloomade ja nende inimeste kokkuviiamiseks on tänapäeval Facebook. Vigastatud loom tuleks kindlasti viia veterinaari juurde. Kui see ühel või teisel põhjusel võimalik ei ole, tuleks kohe teavitada varjupaika või omavalitsust.

Kui kahtlustate, et loomaomanik väärkohtleb oma lemmikut ja loomapidamise tingimused ei vasta nõuetele, tuleks pöörduda kas Eesti Loomakaitse Seltsi, veterinaar- ja toiduameti või politsei poole. Politseisse tuleb pöörduda viivitamatult, kui olete tunnistanud lemmiklooma piinamist (nt peksmisele) või tapmisele (nt tulistamisele, poomisele või uputamisele). Igasuguse väärkohtlemise tõestamisel on suureks abiks fotod või videosalvestis.

Levinumad probleemid lemmikloomade väärkohtlemise puhul on nt õuekoera liiga lühike või kaela sooniv kett, lemmikloomadel toidu-joogipoolise puudumine, nähtavad haiguslikud seisundid (nt haavandid või paistetused), varjualuse puudumine, hulkuma laskmine jms. Looma hülgamine ja tema abitusse seisundisse jätmine on aga kriminaalkorras karistatav.

Kõikidel juhtudel saab pöörduda ka Eesti Loomakaitse Seltsi infotelefonile 526 7117, mis on avatud iga päev hommikul kella 8st kuni 20ni õhtul.

Eesti Loomakaitse Selts (ELS) on loomasõpru koondav mittetulundusühing, kes hoiab töös hädajuhtumite telefoni ja abistab loomi nii ennetus- ja teavitustöö kaudu kui ka otseselt loomade raviarveid tasudes, hüljatutele loomadele kodu otsides ja neile muul viisil abiks olles. 2013. aasta esimesel poolel nõustas ja lahendas ELS 2290 infonumbrile ja -meilile saabunud juhtumit, mis teeb keskmiselt 13 juhtumit päevas.

ja suutis põgeneda. Ühel päeval keegi loomasõber helistas meile, rääkis kassi loo, saatis meile pildid ning me ei kahelnud hetkegi – tõime Fredi enda juurde,” jutustab Malve.

Öörahu kehtib kõigile

Kõikide varjupaiga hoolealuste lood on erakordsed ning pererahvale teada. Samuti on kõigil karvakeradel ilus nimi. Enamik neist tuleb kutsu- misme peale kohale. Vaid need, kes on algusest peale olnud metsikud, ei reageri nimele.

Elutuba on kasside magamisasemeid ja puure täis. Külaliste jaoks ei ole siin enam ruumi. Õnneks armastavad paljud külalised kohvitada kõõgi suure laua taga. Elutoa avarates puurides kükitavad kassid, kes vajavad ravi või erimenüüd. Ringi jooksmas ja pappkastides hullamas näeb julgema. Arglikumad poevad võõraid märgates kohe peitu. “Kui kasse oleks vähem, saaks nad kindlasti kiiremini julgeks,” usub Malve.

Kardinaid on perenaine korduvalt vahetanud, sest ronida armastavad kassid suudavad tekstiili väga kiiresti ribadeks tõmmata. Kannatada on saanud ka tapeedid. Kuid Malve ja Olavi ei hooli sellest. Elule päästetud loomadest saadud rõõm ja südamerahu on olulisemad.

Minu lemmik. Minu valik.

Valerie Grin,
loomaarst ja loomaomanik

Loomaarsti ja loomaomanikuna mõistan ma inimeste ja nende lemmikute vahelist erilist sidet. Seepärast toidangi oma lemmikuid Hill's™ Science Plan™ toiduga ning soovitan seda teistelegi.

See toit sisaldab kõiki loomale vajalikke aineid ja mitte midagi sellist, mida ta ei vaja. Ja minu loomadele see maitseb.

See on retsept paremaks eluks.

Maaletooja: AS Optimer

Loe lähemalt aadressil www.optimer.ee

Kalapoe Juss ja punase kasukaga elavaloomuline Säde on suured sõbrad.

Juhul kui keegi soovib MTÜ Toolse kodutute lemmikloomade varjupaika aidata või endale ilusat ja hoolitsetud kiisut saada, uurige veebilehekülgi www.toolsekiisud.ee või www.facebook.com/toolsekiisud. Soovi korral saate teha ka annetuse kontole 221045386487, Swedbank.

Hüljatud nurrumasinad on sõbralikud ja särasilmsed. Olavi ja Malve juures on nad kenasti hoitud ja kaitstud.

Vaid abielupaari voodi on mitmekordse kile ja papiga kaetud. Nii ei pääse küüned tekke ja patju lõhkuma. "Tegelikult on meil nii head kassid, et kui ise magama läheme, saabub kogu majas vaikus. Ka kõik kiisud magavad. Mõned meie voo-

dis. Ent hommikul ärkavad nad vara, siis tulevad meid äratama," räägib perenaine.

Pärast ärkamist alustatakse suurpuhastust. Toidukausside puhastamine ja kassiliiva vahetamine võtab päris palju aega. Loomade ravikultuste katmisega on koduse varjupaiga omanikel raskusi. Rakveres külastatakse veterinaar Viivo Võlu, kes lahkelt teeb Toolse varjupaiga kassidele soodustusi. Vald on üksikutel kordadel aidanud, kuid stabiilse abiga on lubatud toetada siis, kui varjupaik hooldaks ka hulkuvaid koeri. Selleks pole abielupaaril paraku ei jõudu ega vahendeid.

Kasse toidetakse ja tohterdatakse peamiselt vabatahtlike annetustest.

Igas kuus annab Malve ka ise varjupaiga MTÜ arvele raha. Tihti on pererahva taskutes tuul. Heade inimeste heldus ei ole küll otsas, kuid hootine. Seega on abi alati oodatud. Eakad kassid, kel hamba- ja igemeprobleemid, vajavad pehmet toitu. Samuti tuntakse puudust kassiliivast. Igal hommikul tuleb liiva vahetada, muidu ei saaks inimesed ise majas hingatagi.

Suvel tassib Olavi kasse aeda, kus on mängu- ja ronimispuud. Selle aitasid ehitada vabatahtlikud. Nüüd oleks vaja majast aiani ehitada võrk-tunnel, et pererahvas ei peaks kiisusid puuriga maja ja mänguaia vahet tassima. ✨

NOVEMBRI

sündmuste kalender

- Novembris algab Valgas XXIII Valga kunstikuu.
- 1. novembril toimub Pärnus inspiratsioonipäev loomeettevõtjatele.
- 1. novembril toimub Endla teatris "Endla kunstiksjon 2013".
- 1.–3. novembrini kestab Tartu džäss- ja rütmimuusika festival Idee jazz.
- 2. novembril toimub Vanaajamaja MTÜ koolituskeskuses Moostes puitesemete restaureerimise õpituba. Novembris toimub ka palkmaja ehituse 5päevane praktiline kursus. Täpsem info www.vanaajamaja.ee.
- 2. novembril toimub Tallinnas Viru Keskuse aatriumis juba kolmandat aastat Baltimaade ainus taimetoidumess.
- 2. novembril toimub Pärnus "Vana linna päev".
- 2. novembril toimub koostöös Läänemaa Restaureerimise Infokeskusega Lihula mõisas teabepäev, mille teemaks on maamajad.
- 5.–9. novembrini toimub maantee-muuseumis isadepäeva nädal.
- 7.–9. novembrini kestab Pärnus "Novembri tantsufestival 2013".
- 7.–10. novembrini toimub Saku Suurhallis XVII mardilaat.
- 8. novembril on Kehala klubis XXI Lääne-Viru maakonna bändide ja pillimeeste pidu.
- 8. novembril toimub Tallinnas Kodulinna Majas mardipäeva püdi-padi laad.
- 9. novembril toimuvad Jõgevamaal Lustiveres Endel Pajumägi mälestusvõistlused lauatenises.
- 13.–15. novembrini toimub XV animafilmide festival "Animated Dreams".

- 15.–16. novembril toimub Paide Kultuurikeskuses Järvamaa mess, mis on mõeldud Kesk-Eestis ärihuvet omavatele firmadele.
- 15.–24. novembrini kestab noorte- ja lastefilmide festival Just Film.
- 16. novembril toimub Läänemaal Lihula kultuurimajas Mardi-Kadri laad.
- 17. novembril toimub Värskas Kultuurikeskuses rahvarõivakonverents.
- 19.–23. novembrini kestab tudengi- ja lühifilmifestival Sleepwalkers.
- 21.–23. novembrini toimub Lääne-Virumaa V Väike-Maarja muusikafestival.
- 21. novembril toimub rahvusraamatukogus rahvusvaheline haridus- ja karjäärimes Top Study.
- 22. novembril algab Ida-Virumaal Vaivara vallas traditsiooniline maasturite osavus- ja kestussõit – Avo Šulsi mälestusvõistlus 2013.

- 23. novembril toimuvad Valga Kultuuri- ja Huvialakeskuses rahvusvahelised peotantsuvõistlused.

- 23. novembril alustab Tallinna Raekoja jõuluturg.
- 23.–24. novembril toimub Rakveres rahvusvaheline võistlustantsuturniir WDSF Rakvere Open Cup.
- 28. novembrist 1. detsembrini toimub Škoda jäähallis noorte iluuisutajate rahvusvaheline võistlus "Tallinn Trophy 2013".
- 28. novembrist 12. detsembrini toimub Jõulujazz, mille kontserdid on üle Eesti.
- 30. novembril toimub Palamusel Paunvere kabeturniir.
- 30. novembril on Torma Spordihoones Jõgevamaa karikavõistluste finaali võrkpallis.

- 22.–23. novembril on Jõgeval Betti Alverile pühendatud XXI luulepäevad "Tähetund".
- 23. novembril toimub Eesti Vabaõhumuuseumis traditsiooniline vana maamaja päev.

Uudiseid ja eelteateid ootab iga kuu 10. kuupäevani toimetaja **Kadri Tramm**.
Tel 661 3370, e-post kadri.Tramm@maakodu.ee.

	uhhaa	vesiboad	Raadio tehnika instituut	välisminister	P	Egiptuse vaarao	arvuti mit-tefüüsilised komponendid	imaginaarühik	innukas					
piirkond Lääne-Ukrainas														
Türgi kuurortlinn								gramm						
ulatuslikum						purjemast	Vene lennuk							
uudiste-saade			end. spordikool					raadius						
märg ala			oersted	linn				ametnik raudteejaamas	kõmuline pahandus					
unistus				kinnisvara-firma		pidurimark	õpilasmalev							
pallaadium			võõras, võõrastav											
pildil olev hoone			kütuse-tanklate kett											
sina, saksa k.				sündinud		Soome mehenimi	vene lennuk							
rippuv lilleaunum				radoon			nimi, ingl. k							
aasta		tõstemasinad	teadvusetu					John Lennon	Soome arhitekt, nimi, in.		troopiline puuvili	ehk	ilmastik	veelind
ehitis pildil										rasvane liha				
kreeka täht				mäestik Aasias						kangekaelne visadus			liiklus-osakond	
Eesti Mesinike Liit				vanaadium		Eesti Üliõpilaste Liit		lõmmis, lopergune						
Liiklus-eeskiri			silitus	pealinn LAV-is			liiter		vulkaan Euroopas				isikukood	
	kondiitri-toode					Eesti Ekspress	liharoog		hobusetõug				meie	
	joonestus-vahend					umbes			ahel				või	
hoone pildil										siiras				
kriipstäh		tobuke				küla		tund, füüs.						
						poeg								
reede		lõugastav ravim						Euleri konstant						
		esmaspäev						Leadershi Reserach Institute						
süvend kruvil						sarnased tähed								
vitamiin		National Institute of Design				õigusteta isik								
						6. vokaal								
emane koer					kooliraamat									

Lahendusi ootame 18. novembriks aadressil:
Maakodu, Narva mnt 13, 10151 Tallinn, e-posti teel kristel.kirss@maakodu.ee
 Lisage vastuse juurde ka oma selle numbri lemmiklugu.
 Õigete vastuste vahel loosime välja raamatu!

AVANT laadurid

AVANT TECNO OY (Soome) on maailma juhtiv, omakaalult alla 2000 kg kaaluvate kompakvlaadurite valmistaja. Laadureid müüakse suure eduga kõikjal maailmas ning ka Eestis on tänaseks kasutusel 600–700 AVANT laadurit väga erinevates töovaldkondades. Masinad valmivad Soome tehases, läbides range ja põhjaliku kvaliteedikontrolli. Komponentidena kasutatakse vaid parimaid.

AVANT on väikelaadurite tootearenduse teerajaja ja konkurentidele kättesaamatu. Tänu intensiivsele tootearendusele, põhjalikule kvaliteedikontrollile, laiale mudelivalikule ja uudsele tehnoloogiale on AVANT laaduritest saanud klass täiesti omaette masinaid, millele ei suuda konkurentsi pakkuda Hiinas, Poolas, Itaalias või arengumaades valmistatud õnnetud analoogid ja AVANT vanema põlvkonna ebakvaliteetsed koopiad. Intensiivne tootearendus ja pidev koostöö klientidega masina arendamise osas, töökindlus, laitmatu hooldus ja varuosade kättesaadavus on argumendid, mis tagavad laadurite suure müügi.

Teerajaks selles masinaklassis on mitmeid innovatsiooniahindu üle maailma pälvinud AVANT laadurid, mis on loodud tõsiseks töötegemiseks koostöös professionaalsete ja nõudlike klientidega. AVANT laadu-

rite edu näitab seegi, et enamik konkurentide üritab järgida just AVANT laadurite tootearendust ning pakkuda analoogseid lahendusi.

Tänu masinate universaalsusele, töökindlusele ja kasutamiskihtsusele kasutavad ka Eestis AVANT laadureid väga paljud haljastus- ja ehitusfirmad, kinnisvarahooldusettevõtted, hotellid, turismitalud, vallad, linnad, põllumajandusettevõtted, kalmistud, aiandid, talupidajad, maakodude omanikud, eraaiapidajad jne.

AVANT laadureid on mitmeid mudeliseeriaid: 200, 300, 400, 500, 600 ja 700 seeria masinad. Mudelivalik on lai, masinaid leiab väga erinevaks otstarbeks. AVANT laadurite põhilisteks konkurentsieelisteks on masinate universaalsus (tänu väga laiale töövahendite valikule), töökindlus, kerge kaal, suur jõudlus ning kasutamise kihtsus.

- **tõstejõud kuni 1400 kg**
- **tõstekõrgus kuni 2,8 m**
- **sõidukiirus kuni 25 km/h**
- **kaal alates 590 kg**
- **lai valik lisaseadmeid**
- **lai mudelivalik**

- **Konkurentsilt enim müüdud väikelaadur ka Eestis.**
- **Lai mudelivalik masinaid alati kohapeal esinduses Sael.**
- **Lai valik kvaliteetseid töövahendeid alati kohe saadaval.**
- **Valmistatud Soomes, vt: www.avanttecono.com**
- **Originaalne AVANT.**
- **Üle 600 müüdud laaduri Eestis.**

AVANT laadurite maaletoomise, müügi ja hooldusega tegeleb AS SAMI müügiosakond: Harjumaa, Saue, Tule 20, lisainfo tel 670 9040, müügijuht 528 2732 või sami@sami.ee. Müügihall avatud E–R 8.00–16.30.

SAMI
MASINAKESKUS
www.sami.ee

TAMREX

ASENDAMATU MUGAVUS KÜLMADES TINGIMUSTES!

SNICKERS
WORKWEAR
kootud logomüts

art 9084/0400

13.- €

TAMREX
kitsenahast
talvekindad

art 44-302

6.50 €

TAMREX
WinterPRO 6000
kitsenahast
talvekindad

art 44-383

-15%

TAVAHIND 15.50 €

SOODUSHIND

13.18 €

TAMREX soe
aluspesusärk

art 7191- meeste mudel
art 7192 - naiste mudel

29.- €

TAMREX pikad
aluspesupüksid

art 7112- meeste mudel
art 7113 - naiste mudel

26.- €

Spetsiaalsest
Poly-Dacron kangast soe
aluspesu juhhib niiskuse
kehapinnalt eemale ja
hoiab suurepäraselt
kehasoojust. Venivast
materjalist aluspesu on
keha vastas mõnusalt
pehme ja mugav.

Materjal:
100% Poly-Dacron.

Värvus: tumehall

**ALUSPESU
KOMPLEKT**
(särk + püksid)

-20%
= 44.- €

Hinnad sisaldavad
käibemaksu 20% ja
kehtivad kuni 31.12.2012
või kuni kaupa jätkub!

TAMREX OHUTUSE OÜ

Tel 654 9900 Faks 654 9901 e-post: tamrex@tamrex.ee www.tamrex.ee

TALLINN
Laki 5, Pärnu mnt 130, Katusepapi 35

TARTU
Aairla 114, Ringtee 37a

PÄRNU
Riia mnt 169a, Savi 3

RAKVERE
Pikk 2

VILJANDI
Riia mnt 42a

JOHI
Tartu mnt 30

VÖRU
Piiir
VALGA
Vabaduse 39

NARVA
Tallinna mnt 19c

HAAPSAALU
Ehitajate 2a
PAIDE
Pikk 2